

Mreža Žena Kosova

Podržava, zaštiti i promovise prava i interese žena i devojaka

Izveštaj o Monitorisanju Rezolucije Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija 1325 na Kosovu

Zahvalnost

Projekat nadgledanja je omogućen zahvaljujući finansiranju UNIFEM-a i UNDEF-a i dragocenog slobodnog vremena koji su odvojili mnogi pojedinci koji su se složili da budu ispitani tokom 2006 i 2007. godine. Projekat je od samog početka pa sve do kraja veoma stručno nadgledala Igbale Rogova i uistinu sve ovo ne bi bilo moguće bez njenog liderstva i podrške osoblju Mreži žena Kosova (KWN), posebno uključujući tu Besa Shehu, Nedžmije Cuca Fetahu i Aljba Lodžu.

Tim za istraživanje Mreže Žena Kosova koji je istražio i ispitao ispitanike u 2007, uključivao je Dafinu Bećiri, Alji Misimija, Aljbana Ljumija i Elizabetu Karolan. Nikol Farnsvort je pomogao sa kodiranjem intervjua, Odeljenje za međunarodne odnose Deakin Univerziteta finansiralo je Jasenku Imsirović kao dodatnog istraživačkog asistenata. Dafina Bećiri i Jasenka Imsirović znatno su ispravile prvobitni nacrt. Ovaj izveštaj je pripremila i napisala Lin Elis, međunarodni konsultant pri Mreži Žena Kosova koja predaje ljudska prava i humanitarno pravo na Univerzitetu Deakin u Australiji. Lin Star je ispravila konačan nacrt.

Skracenice

CARE	Cooperative for Assistance and Relief Everywhere
CEDAW	Konvencija za Eliminaciju svih Vidova Diskriminacije nad Zenama
CRC	Konvencija za Prava Dece
DDR	Disarmament, Demobilization and Reintegration
DPI	Odeljenje za Javno Informisanje
DPKO	Odeljenje za Mirotvorne Operacije (UN)
ICRC	Medunarodni Komitet Crvenog Krsta
ICTR	Medunarodni Sud za Zlocine u Ruandi
ICTY	Medunarodni Sud za Zlocine u bivsoj Jugoslaviji
IDP	Razmesteno Lice
IFRC	Medunarodna Federacija Crvenog Krsta i Crvenog Polomeseca
ILO	Medunarodna Organizacija Rada
INGO	Medunarodna Nevladina Organizacija
IOM	Medunarodna Organizacija za Migraciju
KGSC	Kosovski Centar za Polne Studije
KWN	Mreza Zena Kosova
NATO	Severnoatlantska Alijansa
NGO	Nevladina Organizacija
ODIHR	Ured za Demokratske Institucije i Ljudska Prava
OHCHR	Ured Visokog Komesara za Ljudska Prava
OSCE	Organizacija za Evropsku Bezbednost i Saradnju
SRSG	Specijalni Izaslanik Generalnog Sekretara
UNDAF	Okvir Ujedinjenih Nacija za Pomoc u Razvoju
UNDP	Razvojni Program Ujedinjenih Nacija
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih Nacija za Obrazovanje, Nauku i Kulturu
UNFPA	Narodni Fond Ujedinjenih Nacija
UNHCR	Visoki Komisar Ujedinjenih Nacija za Izbeglice
UNICEF	Fond Ujedinjenih Nacija za Decu
UNIFEM	Razvojni Fond Ujedinjenih Nacija za Zene
UNITAR	Institut Ujedinjenih Nacija za Obuku i Istrazivanja
UNMIBH	Misija Ujedinjenih Nacija u Bosni i Hercegovini
UNMIK	Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu
UNSCR1325	Rezolucija 1325 Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija
WFP	Svetski Program za Hranu
WHO	Svetska Organizacija Zdravstva
WILPF	Medunarodna Unija Zena za Mir i Slobodu

Sadržaj

1. Izvršni pregled	4
2. Uvod u sprovođenje Rezolucije 1325 na Kosovu	6
3. Prvi Deo: ispitanici u monitoringu	7
a. Međunarodne institucije i organizacije	7
b. Domaće institucije i organizacije	24
c. <i>Kosovsko građansko društvo</i>	30
4. Drugi deo: Obaveze koje proizilaze iz Rezolucije 1325	35
a. Polna Perspektiva u Odlucivanju	36
b. Zaštita i poštovanje ljudskih prava žena i devojaka	47
c. Uključenost perspektive polova u procesima održavanja mira i post-konflikata	48
d. Uključenost perspektive polova u izveštavanju Ujedinjenih nacija	58
5. Zaključak	59
6. Preporuke	60
Dodaci	62

Izvršni pregled

Na Kosovu, građansko društvo je prihvatilo mogućnosti koje proizlaze iz Rezolucije Saveta Bezbednosti (RSB UN) 1325 kao mehanizam zagovaranja da se ohrabri, lobira i promoviše učešće žena na svim nivoima javnog života. Organizacije kosovskih žena su time direktno dale svoj doprinos primeni ove Rezolucije.

Mreža žena Kosova je na Kosovu sprovela projekat nadgledanja. Izveštaj nadgledanja je rezultat neprestanog rada od 2005. godine i pruža procenu primene Rezolucije 1325 na Kosovu, sa ciljem osiguravanja uspešnog rešavanja pitanja polova na nacionalnom nivou. Ova nastojanja podržali su UNIFEM i UNDEF (Fond Ujedinjenih nacija za demokratiju).

Ovaj izveštaj analizira glavne činjenične nalaze u članovima koji su definisani u Rezoluciji 1325 kao glavne oblasti obaveza:

1. Uključenje žena na nivoe odlučivanja;
2. Perspektiva polova i obuka policijskog i vojnog osoblja;
3. Zaštita i poštovanje ljudskih prava žena i devojaka;
4. Uključivanje perspektive polova u izveštaje Ujedinjenih nacija.

Uključivanje žena u odlučivanje

Učešće žena u javnom životu je strašno potcenjeno, naročito u politici i privredi. Žene su mnoge više pogođene nezapošljenjem, siromaštvom, i nedostatkom pristupa obrazovanju. Što se tiče političkog života, žene zauzimaju 27.5 procenta poslaničkih mesta u parlamentu i 28 procenata odborničkih mesta u skupštinama opština.

Međutim, ključne pozicije odlučivanja još uvek veoma čvrsto drže muškarci i u stvarnosti 30 procenata promovisanih na osnovu određene kvote polova imaju malo, ako uopšte, realne moći da utiču na donošenje odluka vlade.

Dok većina vladinih predstavnika ima osnovno znanje o Rezoluciji 1325 i dok su mehanizmi i zakonodavni okvir za postizanje jednakosti polova uključeni na svim nivoima, njihovo izražavanje u politike i administrativna pravila je slaba usled finansijskih ograničenja, ograničenog međuvladinog dijaloga i nedostatka političke volje. Sprovođenje Rezolucije 1325 je iz tog razloga viđeno kao nešto što zavisi od pojedinog liderstva. Kosovske političke strukture, javna služba, i međunarodna zajednica koje rade na Kosovu, sve imaju muškarce koji se nalaze na višim političkim položajima. Nedostatak konsultacija sa ženama u pregovaranju oko „konačnog statusa“ je tipičan neuspeh da se osigura da žene imaju pristup i da budu prisutne u najvišim nivoima odlučivanja.

Perspektiva polova u bezbednosnom sektoru

Žene predstavljaju samo mali deo osoblja različitih bezbednosnih institucija na Kosovu. Međutim, nekoliko ovih institucija je preduzelo određene korake kako bi obezbedile program obuke o polovima. Pripadnici KZK (Kosovski Zaštitni Korpus) su pohađali program obuke o polovima, dok Kosovsko kazneno- popravna služba (KKPS) planira da uvede Rezoluciju 1325 u program obučavanja svog osoblja. Osim toga, Kosovska policijska služba (KPS) efikasno

uključuje Rezoluciju 1325 u svoje uloge i obaveze kako na administrativnim tako i na operativnim nivoima. Spore, ali pozitivne promene su iz toga razloga viđene kao isticanje jednakosti polova u prvi plan bezbednosnog sektora, uprkos postojanju stereotipova oko pitanja polova i nepoverenja oko ravnoteže polova.

Ljudska prava žena i devojaka

Usvajanje relevantnog zakonodavnog okvira, sa Nacionalnim akcionim planom za postizanje jednakosti polova, Zakonom o Polovima, Zakonom Protiv Diskriminacije i Porodičnog Zakona, su veoma značajna dostignuća za ravnopravnost polova i olakšavanje promovisanja i zaštite ljudskih prava mnogo šire na Kosovu. Međutim, sveobuhvatna primena međunarodnih pravnih načela i dalje ostaje da se u potpunosti sprovede kako bi se efikasno zaštitila ljudska prava žena.

Uistinu, nasilje i seksualno uznemiravanje nad ženama se povećalo, odražavajući uticaj slabe ekonomske situacije i posleratne traume. Nasilje u porodici se nastavlja sa alarmantnom stopom rasta. Kosovo je takođe bilo glavna odredišna zemlja za trgovinu ženama i devojkaama zbog prisilne prostitucije. Generalno, mere su i dalje neadekvatne zbog nedostatka međunarodne i domaće političke volje.

Perspektiva polova u izveštavanju Ujedinjenih Nacija

Mnogi međunarodni ispitanici su pokazali slabo razumevanje o Rezoluciji 1325 i slabo razumevanje oko isticanja u prvi plan jednakosti polova unutar međunarodnih organizacija. Najuobičajenije nerazumevanje jeste radije izjednačavanje 'pola' sa ženama nego preispitivanje različitog vrednovanja muškaraca i žena u društvu. Nakon proglašenja Rezolucije 1325, UNMIK je uspostavio Službu za pitanje polova (SPP), ali nedostatak jakog angažovanja sa građanskim društvom i nedostatak komunikacije međunarodnih predstavnika kroz razne institucije veoma često je doveo do dupliranja rada u projektima o pitanjima polova.

Isticanju jednakosti polova u prvi plan u institucionalnim mehanizmima i strukturi Rezolucije 1325 generalno gledano nedostaje praktično usvajanje i do određenog stepena sprečeno je negativnim međunarodnim stavovima. U praksi, ostali politički prioriteti pokušavaju da podrede usredsređivanje na pitanje polova tako da je veoma često ovo pitanje marginalizovano. Iz tog razloga je zasigurno potrebna obrazovanje o Rezoluciji 1325 i njenoj važnosti u procesu izgradnje mira na Kosovu.

Uopšte, ovakva vrsta nadgledanja je dovela do zaključka da vladine institucije, međunarodne organizacije i građansko društvo na Kosovu imaju veoma malo različitih nivoa podrške za promovisanje Rezolucije 1325. Njihovi nivoi uključivanja u oblastima koje pokriva RSB UN 1325 i povezani ugovori u oblasti ljudskih prava su takođe promenljivi. Dok u načelu UNMIK obraća pažnju na isticanje jednakosti polova u svoje operacije, radna partnerstva i politike, njegov učinak i uticaj oko širenja načela ravnopravnosti polova kao ključnog elementa izgradnje mira na lokalnom nivou nije dosledan.

1. Uvod u sprovođenje Rezolucije 1325 na Kosovu

*„Ne možemo više priuštiti da se doprinosi žena i devojaka umanjuju ili ignorišu u svim fazama rešavanja sukoba, stvaranja mira, izgradnje mira, održavanja mira i procesima obnove. Održivi mir se neće postići bez potpunog i jednakog učešća žena i muškaraca.“
(Kofi Anan – bivši Generalni sekretar UN)*

Rezolucija 1325, Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (Rezolucija 1325) naglašava važnost dovođenja perspektive polova u prvi plan prilikom rada na izgradnji i održavanju mira. Pod Rezolucijom 1325, Generalni Sekretar (GS) Ujedinjenih nacija je u obavezi da zemljama članice obezbedi direktive i materijal o zaštiti, pravima i posebnim potrebama žena u merama za očuvanje i izgradnju mira. Dalje, GS se mora pobrinuti da vojno i civilno osoblje koje će biti angažovano prođe takvu obuku, koju obezbeđuju zemlje članice.

Rezolucija 1325 činjenično predstavlja priznavanje i garantovanje praktičnih institucionalnih uređenja za učestvovanje žena u svim aspektima i na svim nivoima očuvanja mira i obnove. Razumevanje specifičnog uticaja koji na žene i devojke ostavljaju vojni sukob i agresija, značajno će doprineti razumevanju samog sukoba; doneće detaljniji i precizniji pristup za rešavanje sukoba kao i pravičnu i zaslužnu obnovu društva razorenog politički izmanipulisanim mržnjama. Obrazloženje Rezolucije jeste da je posebna ranjivost žena tokom sukoba dodatno produbljena i urezana u vrhuncu bezakonja, prisustvu oružja i ekonomskoj i društvenoj dezintegraciji, ali je isto tako zbog materijalnih nejednakosti stanovništva uključujući i značajnu neravnopravnost polova. Samim tim, postoji hitna potreba da se obezbedi profesionalna obuka za svo osoblje koje radi na očuvanju mira o zaštiti, posebnim potrebama i ljudskim pravima žena i devojaka u rešavanju sukoba i da se osigura to da su uspostavljeni odgovarajući mehanizmi i da su ti mehanizmi održivi.

Dovođenje pitanja polova u prvi plan, što je osnovni koncept Rezolucije 1325, je definisano kao „strategija da se problemi žena, kao i muškaraca, i njihova iskustva učine sastavnim delom izrade, primene, nadgledanja i razvoja politike i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama, kako bi žene i muškarci imali jednaku korist kako se nejednakost ne bi ovekovečila. Krajnji cilj je da se dođe do ravnopravnosti polova”.¹

Vажnost Rezolucije 1325 kao mehanizam zastupanja jeste u tome da njen fokus na odnose polova, pojačan međunarodnim pravom daje pokretima žena legitimnost i potencijalnu platformu za međunarodnu saradnju u rešavanju sukoba i dolaženja do održivog mira:

... „uspeh je sam po sebi proces, [u stvaranju regionalnog pokreta] uspeli smo da tamo sedimo i nametnemo sebe u razgovorima o pitanjima, u predstavljanju problema i šta mi mislimo o tome uopšte; deo koji se tiče zastupanja postoji u tom procesu.“²

Iako Rezolucija 1325 ima posebnu važnost u zonama sukoba, sve zemlje članice Ujedinjenih Nacija se obavezuju da primene njene preporuke, koje pokrivaju četiri međusobno povezane

¹ Uvođenje načela o ravnopravnosti polova: Pregled; UNIFEM 2002.

² Razgovor sa Luljetom Vunići, jul 2007.

oblasti koje su fokus ovog izveštaja. Često citirana definicija Rikarda Striklanda i Nate Duvuri³ opisuje glavni fokus Rezolucije 1325:

„Rezolucija, koja je efektivno međunarodno pravo, izdvaja četiri međusobno povezane oblasti koje zahtevaju pažnju svih strana (UN, države, nadržavni akteri, građansko društvo) koje se bave pitanjima mira i bezbednosti: učešće žena u donošenju odluka i mirovnim procesima; obuhvatanje perspektiva polova i program obuke u očuvanju mira; zaštita žena; i dovođenje pitanja polova u prvi plan u sistemima UN za izveštavanje i programsku primenu.“

Nadržavni akteri, narodne odbrambene snage, humanitarne agencije i sektori građanskog društva imaju odgovornost da doprinesu izražavanju Rezolucije 1325 i sporazuma o ljudskim pravima u vezi sa tim u domaćem zakonodavstvu, politici i praksama. Ono što je važno, Rezolucija 1325, u Članu 17, takođe navodi da bi Generalni sekretar trebalo da izveštava Savet bezbednosti o „napretku u isticanju pitanja polova kroz mirovne misije i sve ostale aspekte u vezi sa ženama i devojkama“. Ovaj član je postao osnova za lobiranje grupa građanskog društva za međunarodnu odgovornost u radu na obnovi nakon oružane humanitarne intervencije.

Prihvatajući prethodne izveštaje o Rezoluciji 1325 i nadgledanje njene primene na Kosovu, projekat 2007. god. na Kosovu je nadgledao svaki od sektora sa posebnim odgovornostima ka primeni Rezolucije 1325: međunarodne organizacije; vladine institucije na svim nivoima i građansko društvo. Ovaj izveštaj se sastoji od dva dela: u prvom delu daje pregled aktera odgovornih za primenu Rezolucije 1325, a u drugom navodi zaključke iz vežbe monitoringa u odeljcima koji su po definiciji Rezolucije 1325 ključne oblasti obaveza koje iz nje proizilaze.

Prvi deo:

1. Ispitanici u monitorisanju

a. Međunarodne institucije i organizacije

Još od 1999. godine, međunarodna zajednica je odgovorna za zaštitu i promovisanje ljudskih prava i vladavine zakona na Kosovu u skladu sa Rezolucijom 1244, SB UN. Usvojena u Savetu bezbednosti 10. juna 1999. godine, Rezolucija 1244, SB UN je dala mandat savezničkim snagama NATO-a da budu Kosovske Snage za obnovu (KFOR) kao međunarodno prisustvo bezbednosti na Kosovu, i Misiji Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) da upravlja Kosovom dok se ne odluči njegov konačan politički status.

Ovlašćene Rezolucijom 1244, SB UN i „Vojno-Tehničkim Sporazumom između NATO-a i Vojske Jugoslavije“⁴, sadašnje Kosovske Snage za Obnovu (KFOR) vođene od strane NATO-a su počele kao „vazдушna kampanja u trajanju od 78 dana koju je pokrenula Alijansa marta

---

³ *International Centre for Research on Women (ICRW)*, „Gender Equity and Peacebuilding from Rhetoric to Reality: Finding the way. Working Paper (Međunarodni centar za istraživanje o ženama (ICRW), „Ravnopravnost polova i izgradnja mira od retorike do stvarnosti: Pronalaženje načina“. Radni dokument, 2003): http://www.icrw.org/docs/gender_peace_report_0303.pdf (Pogledano 23. oktobra, 2007. godine).

⁴ *Internet stranica Kosovskih snaga (KFOR)*, Internet stranica NATO-a: <http://www.nato.int/issues/kfor/index.html>

1999. god.”⁵ kako bi zaustavile Miloševićevu agresiju protiv civilnog stanovništva i primorali Vojsku Jugoslavije da se povuče. U početku, mandat KFOR-a je obuhvatao sprečavanje obnovljenih sukoba, demilitarizaciju Oslobođilačke Vojske Kosova (OVK) i obezbeđivanje javnog reda i bezbednosti za bezbedan povratak izbeglica i raseljenih lica, kao i nadgledanje granice. KFOR je počeo sa 50,000 pripadnika iz 35 zemalja članica NATO-a, partnerskih zemalja i zemalja koje nisu članice NATO-a. Danas se KFOR sastoji od oko 16,000 pripadnika grupisanih u četiri multinacionalne operativne grupe. Mandat KFOR-a je od 2005. godine promenjen sa primarno odbrambenog cilja i cilja demilitarizacije na pojačanu podršku radu na obnovi društvenih institucija i zajednica širom Kosova.

U svom postojećem mandatu, zadatak koji ima jeste obezbeđivanje podrške civilnim institucijama, zakon i red, pravosudni i kazneni sistem, izborni proces i ostali aspekti političkog, ekonomskog i društvenog života. Jasno da to dovodi Kfor pod okvir Rezolucije 1325, međutim, kao i sve institucije UN ili NATO-a, KFOR nije odgovoran građanima Kosova i samim tim je odgovornost nacija koje čine sastavni deo trupa KFOR-a da obuče svoje osoblje u vezi sa odgovarajućim ponašanjem po pitanju ravnopravnosti polova i da inkorporišu isticanje pitanja polova u strukturama trupa koje učestvuju u njemu. Statistike o ravnopravnosti polova za osoblje KFOR-a nisu dostupne. Međutim, članci o ženama koje služe u KFOR-u su pokazali da mnoge žene u KFOR-u smatraju službu u vojsci kao fazu u svojim karijerama i da uprkos tome što imaju opšte pozitivan stav o njihovom iskustvu u snagama kojima dominiraju muškarci, većina služi u izolaciji od ostalih žena.⁶

Od 2001. godine, UNMIK je podelio odgovornost za upravljanje Kosovom sa izabranim Privremenim Institucijama Samoupravljanja (PIS).⁷ Osoblje KFOR-a nije odgovorno niti UNMIK-u niti PIS-u. Osoblje UNMIK-a i KFOR-a, zajedno sa civilnim i vojnim službenicima pod ugovorom koji rade za UNMIK i KFOR je zaštićeno od krivičnog gonjenja na Kosovu imunitetom zagarantovanim Uredbom UNMIK-a br. 2000/47. (41)⁸

Prisustvo Misije Privremene Administracije Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) je imalo za cilj da obezbedi sredstva „pod kojima narod Kosova može uživati značajnu autonomiju u sastavu Savezne Republike Jugoslavije“⁹ i da „obezbedi uslove za miran i normalan život za sve stanovnike Kosova“.¹⁰

Od 1. septembra 2006. godine, UNMIK vodi Specijalni Predstavnik Generalnog Sekretara (SPGS) Joakim Riker¹¹ sa Stivenom Šukom kao Glavnim zamenikom SPGS. UNMIK i

---

⁵ *Kako smo se razvili?* Internet stranica NATO-a: <http://www.nato.int/issues/kfor/index.html>

⁶ KFOR CIS, „Žene su služile u vojskama širom sveta dugi niz godina” Novine Kfora, 11. mart 2002. http://www.nato.int/kfor/chronicle/2002/chronicle_05/05.htm; Tara Buonaiuto, „GNO ukupan uspeh!!!” Novine Kfora, 29. septembar 2004, http://www.nato.int/kfor/chronicle/2004/chronicle_09/07.htm

⁷ Privremene institucije samoupravljanja su Skupština Kosova, koja bira predsednika Kosova; vlada Kosova sa premijerom koga imenuje predsednik a podržava Narodna skupština; pravosudni sistem Kosova, koji određuje SPGS sa spiska sa imenima koje podrži Skupština nakon predloga Saveta za pravosuđe i tužbe.

⁸ To znači da UNMIK policija i svi civilni službenici koji rade za Unmik pod ugovorom mogu biti tuženi samo ako to dozvoli Generalni sekretar UN. Slično, šef njihovog nacionalnog bataljona može oduzeti imunitet osoblju Kfora i civilnom osoblju koje radi za Kfor pod ugovorima. U oba slučaja do toga retko dolazi.

⁹ Rezolucija 1244: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

¹⁰ Ibid.

¹¹ Internet stranica UNMIK-a, <http://www.unmikonline.org/intro.htm>

Kancelarija SPGS imaju vodeću vlast u upravljanju Kosovom do konačnog rešenja statusa. UNMIK je od 2001. godine podelio svoje odgovornosti sa PIS-om a 2003. godine je veliki deo svojih odgovornosti preneo na ministarstva PIS-a.¹² Međutim, UNMIK zadržava ovlašćenja u donošenju odluka u inostranim poslovima i odgovoran je samo Savetu Bezbednosti Ujedinjenih Nacija.

Dužnosti UNMIK-a su organizovane pod četiri Stuba: Policija i pravosuđe, i civilna administracija su pod direktnim vođstvom UN i nedavno su restrukturisani i integrisani u Kancelariju SPGS kao „Kancelarija za vladavinu zakona“. Drugi Stub - civilna administracija, je sada integrisan u Kancelariju SPGS kao Odeljenje koje vodi zamenik SPGS, Patricija Voring. Treći stub - Demokratizacija i Razvoj Institucija, je pod vođstvom OEBS-a i zamenika SPGS, Tima Guldimana. Četvrti stub - Rekonstrukcija i Ekonomski Razvoj, je pod vođstvom Evropske Unije (EU) i vršioca dužnosti zamenika SPGS, Paula Akde.

U bliskoj saradnji sa građanskim društvom na Kosovu i političkim liderima, UNMIK-ove odgovornosti pod Rezolucijom 1244, SB UN obuhvataju sledeće:

- osnovne civilne administrativne funkcije,
- razvoj i nadgledanje privremenih demokratskih institucija samoupravljanja,
- prenos administrativnih odgovornosti na konsolidovane strukture privremenog samoupravljanja,
- rekonstrukcija ključne infrastrukture,
- održavanje građanskog prava i reda,
- osiguravanje bezbednog i neometanog povratka svih izbeglica i raseljenih lica,
- zaštita i promovisanje ljudskih prava,
- pružanje humanitarne pomoći i pomoći u slučaju katastrofa.¹³

Iako niti Rezolucija 1244, SB UN niti Sporazum iz Rambujea, koji je prethodio rezoluciji, ne navode posebno niti pristupaju pitanjima ravnopravnosti polova, imajući u vidu da sukobi današnjice utiču nesrazmerno na civile a posebno žene i decu, osnovna važnost odredbi Rezolucije 1325 o odgovornosti UNMIK-a za izgradnju mira, definisane gore, je očigledna.¹⁴ Većina ispitanih predstavnika međunarodne zajednice¹⁵ smatra da odgovornost za primenu Rezolucije 1325 pripada konačno najvišim nivoima tela koja donose odluke. To je na jednoj strani prihvatanje vrhovne vlasti kancelarije Specijalnog predstavnika Generalnog Sekretara UN (SPGS) na Kosovu. Imajući u vidu da su Ujedinjene Nacije počele da definišu „ravnopravnost polova“ kao međunarodni plan još 1946. godine a zatim to kodifikovale od 1975, isticanje pitanja polova u administraciji koju podržavaju UN bi trebalo da se smatra uobičajenim.¹⁶ Prihvatajući normativne procese ratifikovanja ljudskih prava žena na Kosovu, međunarodni predstavnici

---

¹² *Profili zemalja*: Internet stranica UNIFEM-a

<http://www.unifem.sk/index.cfm?module=project&page=country&CountryISO=KS>

¹³ Ibid.

¹⁴ Vidi na primer, Joan Chittister, „Mounting Civilian Casualties Challenge Concept of Just War“, „Washington Post“, 10. januar 2007,

http://newsweek.washingtonpost.com/onfaith/joan_chittister/2007/01/just_cause_or_just_war.html

¹⁵ Iz razgovora koje su između jula i novembra 2007. obavili istraživači MŽK.

¹⁶ Komisija za status žena (CSW) je stvorena 1946. kao pomoćno telo Saveta UN za ekonomiju i društvo, kako bi se formulisale smernice za poboljšanje statusa žena globalno u ekonomskim, političkim i društvenim poljima. Za više detalja o kasnijem razvoju ljudskih prava žena i isticanje pitanja polova kao plan UN vidi <http://www.un.org/ecosocdev/geninfo/women/gender.htm> i <http://www.un.org/womenwatch/asp/user/list.asp-ParentID=3009.htm>

UNMIK-a koji su ispitani 2007 god. takođe tvrde da izabrana Kosovska vlada mora da snosi veću odgovornost za promovisanje i zaštitu ravnopravnosti polova. Uprkos tome što je dat visok profil „ravnopravnosti polova“ kao deo posleratne obnove demokratskih procesa, mnogi međunarodni ispitanici su otkrili da kod njih postoji samo površno shvatanje Rezolucije 1325 a moguće je da je to rezultat opšteg nedostatka političke volje lidera u međunarodnoj zajednici da promovišu ravnopravnost polova na Kosovu na sveobuhvatan način i praktično u svojim odeljenjima.

Nedostaje praktična posvećenost u isticanju pitanja ravnopravnosti polova u institucionalnim mehanizmima kako je predviđeno Rezolucijom 1325 i sporazumima o ljudskim pravima u vezi sa tim, kao što je Konvencija o Eliminaciji Svih Oblika Diskriminacije Protiv Žena (CEDAW) iz 1979, zbog čega je to retoričko i u mnogome zavisno od prethodnog znanja pojedinaca koji su generalno u misijama na kraće vreme. Postoji relativno mali broj žena na najvišim nivoima gde se donose odluke u međunarodnim institucijama na Kosovu. Ironija da je potrebno da nova Kosovska vlada ispoštuje mehanizme ravnopravnosti polova koji nisu očigledni u sopstvenim strukturama UNMIK-a se često zanemaruje. Pa ipak, marginalizacija žena i pitanja ravnopravnosti polova kao operativni fokus u međunarodnim institucijama je često pominjana u razgovorima i poprilično je doprinela bilo muškoj kulturi međunarodnih institucija ili neobjašnjenom neodržavanju obuka o ravnopravnosti polova unutar UNMIK-a.

Razmatrajući sporu primenu Akcionog Plana OEBS-a iz 2004. o ravnopravnosti polova, imenovani službenik za ravnopravnost polova je napomenuo da je „nedostatak znanja“ unutar OEBS-a u velikoj meri zaslužna za nedostatak podrške za koordinisani i integrisani pristup pitanjima ravnopravnosti polova u aktivnostima OEBS-a. Kratkoročno imenovanje službenika za ravnopravnost polova, često uz odgovornost za druge poslove i očekivanje da „obavlja višu rukovodeću poziciju sa mogućnošću da koordiniše, nadgleda pravila i projekte u skladu sa akcionim planom OEBS-a“ čini dobro koordinisani pristup teško ostvarljivim. Imajući u vidu širok okvir mandata OEBS-a pod UNMIK-om i da se fokus OEBS-a na ravnopravnost polova sastoji samo od „dva savetnika za pitanja ravnopravnosti polova, dve jedinice za ravnopravnost polova i drugih ljudi postavljenih za dodatne poslove“, nedvosmisleno je jasno da ne postoji dovoljan broj radnika, dovoljno obučenih, što samim tim narušava obaveze koje proizilaze iz Rezolucije 1325 i njenih članova 7, 8. i 10:¹⁷

„Ljudi su neupoznati. Ne znaju kako da „istaknu pitanja ravnopravnosti polova“, nisu dovoljno obučeni za vreme uvodnog kursa u Beču. Radi se samo o predavanju od 20 do 30 minuta o polu i rodu i to je sve što ljudi dobiju, ne dobiju konkretne mehanizme kako da istaknu pitanja ravnopravnosti polova... Ono što smo ovde pokušavali da uradimo, jeste da se ponašamo kao kontrolori kako to ne bi bila predstava jednog čoveka na osnovu ključne osobe za pitanja ravnopravnosti polova već da napravimo mrežu ljudi iz svakog odeljenja... i da se u njihovom opisu posla unese ono što se u akcionom planu OEBS-a iz 2004. god. tvrdi da se radi na promovisanju ravnopravnosti polova. Imamo takođe i regionalne ključne osobe za pitanja ravnopravnosti polova ali se o ovom umrežavanju još uvek pregovara...

Oklevanje da se prihvate i u potpunosti primene odredbe Rezolucije 1325 na svim nivoima UNMIK-ovog administrativnog posla se često prelamalo na građansko društvo i Kosovsku vladu kao neophodan pokazatelj dostizanja međunarodnih standarda demokratije i ljudskih prava. Kako je bivši SPGS Soren Jesen Petersen rekao:

---

¹⁷ Razgovor sa Ćosja Mustafa Arjanom, jul 2007.

„Rezolucija 1325 poziva na učešće žena u svim političkim i društvenim procesima, itd. Ali nažalost, ne garantuje primenu jer to nije u rukama Ujedinjenih Nacija. U slučaju Kosova, to je odgovornost onih koji su na vlasti. Mi možemo zahtevati, pritiskati i insistirati na tome ali ne možemo garantovati da li će domaći lideri ili ne, odlučiti da pozovu žene da učestvuju.“¹⁸

Međutim, pod Rezolucijom 1325, UNMIK *nema izričitu odgovornost* za primenu odredaba te rezolucije, kako je navedeno u članovima od 5-9, uključujući i razmatranje različitog uticaja posleratne obnove na žene i odnose polova šire.

Međunarodni Program Civilne Policije (CIVPOL) koga je uspostavio UNMIK, je bio ključan za razvoj nepristrane i nezavisne lokalne policije, Kosovske Policijske Službe (KPS). CIVPOL i KPA postavljaju primer za međunarodne i domaće institucije koje slično deluju na polju primene Rezolucije 1325 i koje su slično posvećene integraciji pitanja ravnopravnosti polova u svim aspektima svojih uloga i obaveza. U principu, CIVPOL je posvećen ravnopravnosti polova kada su u pitanju činovi. Obuka o pitanjima „ravnopravnosti polova“ se može narušiti zbog neadekvatnog budžeta. Međutim, uprkos zvaničnom prihvatanju Rezolucije 1325 i mehanizama ljudskih prava u vezi sa tim, većina međunarodnih policijskih komisionera, načelnika i službenika je još uvek neupoznata sa Rezolucijom 1325:

„Još uvek ima puno toga što moramo da uradimo a još uvek nemamo adekvatan budžet, nema dovoljno obuka i stručnjaka... i ne postoji shvatanje „ravnopravnosti polova“. U Kosovskoj policiji postoji taj problem shvatanja a isto tako i unutar međunarodne policije. Postoji 46 kultura ovde u policiji, vrlo različitih kultura, tako da je način na koji oni gledaju na pitanja ravnopravnosti polova veoma različit. Onda, očekivati da postoji jedan glas po pitanju ravnopravnosti polova i jedno razumevanje ravnopravnosti polova je veoma teško. Puno ljudi govori da je to problem žena, ali to nije problem žena, to je problem muškaraca i žena, potrebno je razumevanje unutar policije kako bi dobili profesionalnu policiju, u pitanju je to ko obezbeđuje i štiti zajednicu i samim tim potrebni su različiti profili stručnjaka. Potrebni su vam i muškarci i žene. Ali ravnoteža polova je samo jedno malo pitanje, da se dobije saznanje o specifičnim grupama unutar vaše zajednice kako bi policija znala kako da se sa time bavlja, što znači i sa homoseksualcima i različitim etničkim grupama koje su takođe u vašoj policiji, a to je raznolikost.

Prokomentarisano je u razgovorima da je KPS zahtevala od SPGS da promoviše obuku o Rezoluciji 1325 za sve međunarodne policijske komisionere i vojne komandante stacionirane na Kosovu, ali to nikada nije urađeno. Umesto da se obučavaju o Rezoluciji 1325 to je ograničeno na kosovske službenike. Nedavna inicijativa da se policajcima raspodele džepni priručnici o ljudskim pravima je pomogla da se podigne svest o širem polju prava i odgovornosti.

Viši savetnik za pitanja ravnopravnosti polova CIVPOL-a je pokazao posebnu marljivost u uspostavljanju ključnog dijaloga između institucija, saradnje i partnerstva kroz redovne sastanke sa KFOR-om, UNIFEM-om, UNICEF-om, KPS, ključnim odeljenjima kao što je Odeljenje za

---

¹⁸ U dokumentarnom filmu „Čija bezbednost?“ Unmikove kancelarije za pitanja ravnopravnosti polova. Reditelji: Antoneta Kastrati i Kejsi Kuper Džonson, 2006.

trgovinu ljudima, zloupotrebu dece, domaćim institucijama i službenicima, OGA-om, organizacijama žena i građanskim društvom.¹⁹

„... razmena informacija i komunikacija, identifikovanje problema u različitim oblastima, u saradnji sa kancelarijom premijera i kancelarijom za pitanja ravnopravnosti polova su ključne stvari jer se oni bave različitim slojevima... oni koordinišu između svih onih različitih slojeva vlade i razmenjuju informacije. Smatramo da svaki mesec trebate da se sretnete sa ključnim osobama izvana, iz zajednice, vaših NVO, ključnih osoba iz nevladinih agencija, ali i sa ljudima iz „Amnesty International-a“ ili „Women’s Watch-a“ jer oni su ti koji skreću pažnju tamo gde treba, a to nam daje veću snagu da ostanemo i slušamo, vidite ovaj izveštaj „Amnesty International-a“ ili „Women’s Watch-a“ - zaista moramo da se fokusiramo na to, moramo da imamo budžet za to, potrebna nam je logistika za to, potrebna nam je obuka. Dakle, to nam isto pomaže da pitanja ravnopravnosti polova stavimo u prvi plan...“²⁰

Viši savetnik CIVPOL-a za pitanja ravnopravnosti polova je posvećen povećanju broja međunarodnih policajaca ženskog pola spremnih i kvalifikovanih da se pridruže misijama UN; bio je oko 81 policajac ženskog pola 2005-2006, trenutno u misiji na Kosovu od ukupno 4468.²¹ Obuka o pitanjima ravnopravnosti polova je obezbeđena za kontigente koji dolaze sa istoka, komandire kontigenata, uniformisane službenike KPS i nekim civilnim službenicima UNMIK-a kako bi se obezbedila odgovornost u svim aspektima i na svim nivoima gde se donose odluke kada to utiče na žene i pitanja u vezi sa polovima unutar mandata UNMIK-a, koja rešavaju CIVPOL i KPS.²² Razgovor sa Višim Savetnikom CIVPOL-a za pitanja ravnopravnosti polova je otkrio, međutim, da postoje finansijske prepreke za zapošljavanje stručnjaka, obezbeđivanje obuka i za delotvorno rešavanje preovlađujućeg nepostojanja svesti po pitanju ravnopravnosti polova unutar i lokalne i međunarodne policije, na primer:

„Kada misle o pitanju ravnopravnosti polova u policijskom poslu, moguće je da odmah upućuju na nasilje u porodici ili zloupotrebu dece, trgovinu ljudima kao na problem žena, ali to nije tako. Dakle, pokušavamo da izbegnemo klasične stereotipove kao što su... kodeks ponašanja... seksualno zlostavljanje... stanje po pitanju ravnopravnosti polova unutar policije, jer će prikladna ravnoteža u polovima takođe unaprediti to stanje, smanjiće seksualno zlostavljanje ili diskriminaciju, jer ga stabilizuje, dovodi u ravnotežu i vodiće ka tome da se do integracije žena dođe lakše. Ali prvo, neophodno je da se pitanja ravnopravnosti polova stave na sto, da se kaže da želimo da razgovaramo o pitanjima ravnopravnosti polova i tome kako to utiče na policiju, a onda ćemo početi da razgovaramo o „obaveštavanju“... „Obaveštavanju? Kakve veze obaveštavanje ima sa ravnopravnošću polova?“ „Pa, izvinite, ali 50 procenata vašeg stanovništva čine žene, a one ne razgovaraju sa muškarcima jer žene govore sa ženama. Ako želite da prikupite neke informacije, biće vam potrebne žene u obaveštajnoj jedinici.“ Rekavši to, kada dva muškarca ispituju traumatizovanu ženu u slučaju ubistva, ili slučaju silovanja, to predstavlja bezbednosni problem jer *ako* ta žena priča o tome (a možda o tome neće pričati sa muškarcem) ona isto tako možda i otkriva to i možda će na kraju istrage reći

¹⁹ *International Police Gender Mainstreaming Action Plan 2005/2006* prepared by Tilly Stroosnijder, September 2005, Netherlands. (*Akcioni plan međunarodne policije za isticanje pitanja ravnopravnosti polova 2005/2006*, pripremio: Tili Strosnijder, septembar 2005, Holandija.)

²⁰ Razgovor sa Tilom Strosnijder, avgust 2007.

²¹ Internet stranica CIVPOL-a: <http://www.civpol.org/unmik/>

²² Ibid, Strosnijder, 2005.

čak da su je ponovo silovali – ali ako biste imali ženski tim koji radi na istrazi u tom slučaju, to bi se retko dešavalo.

Uprkos nekim obukama isključivo po pitanju Rezolucije 1325, primena njenih odredbi u kulturi gde su „pitanja ravnopravnosti polova“ do nedavno bila nepoznati pravac, podrazumeva da otkrivanje pristupa ravnopravnosti polova u policijskom poslu još uvek mora da se izrazi i postane fokus tekućih i odgovarajuće finansiranih policijskih obuka. O primeni Rezolucije 1325 u KPS biće reči dole.

Kancelarija za Pitanja Ravnopravnosti Polova (OGA) je ustanovljena nakon proglašenja Rezolucije 1325, 2000. godine. UNMIK je reorganizovao OGA-u kao savetničku kancelariju SPGS za politiku 2004. godine. OGA je stvorena sa „najvišim mandatom“²³ da bi se uvela i obezbedila doslednost prilikom integracije pitanja ravnopravnosti polova unutar različitih Stubova UNMIK-a i značajnih kancelarija, i kako bi se nadgledalo obezbeđivanje ravnopravnosti polova u primeni standarda za Kosovo, Planu za Sprovođenje Standarda i prioritetima Evropskog Partnerstva. OGA takođe ima odgovornost za pojačavanje kapaciteta PIS-a za rešavanje pitanja ravnopravnosti polova na centralnom i opštinskim nivoima. Važna funkcija jeste uloga OGA-e da radi preko i između institucija i da podržava organizacije žena i žena iz manjinskih zajednica kako bi pristupile višim nivoima uprave i organima UN.

Nedavno održana diskusija za okruglim stolom sa predstavnicima različitih sektora iz organizacija žena i kancelarija za ravnopravnost polova unutar UNMIK-a je pokazala da postoji značajno nezadovoljstvo prema ranijem radu i rukovodstvu OGA-e, posebno, njenoj spremnosti da ostvari efikasnu saradnju sa građanskim društvom. Nova Šefica OGA-e od 2007. godine je objasnila da je prethodno loše angažovanje sa građanskim društvom i nepostojanje komunikacija i između internacionalaca širom različitih institucija često vodio do replikacije posla u projektima koji se tiču pitanja ravnopravnosti polova.

Po njenom mišljenju, ključni problem oko delotvornosti mehanizama za ravnopravnost polova je nastao iz potrebe da se Savetnička Kancelarija za Dobro Upravljanje, Ljudska Prava i Pitanja Ravnopravnosti Polova (AOGG) i Agencija za Ravnopravnost Polova (AGE) unutar Kancelarije Premijera integrišu. Danas, po njenom mišljenju, njima nedostaju koherentnost i veštine rukovođenja kako bi se ravnopravnost polova ostvarila na najvišim institucionalnim nivoima. Sadašnja OGA izveštava Odeljenje za Mirovne Operacije (DPKO) UN o sprovođenju Rezolucije 1325 i vidi buduću funkciju OGA-e u obezbeđivanju tehničke podrške građanskom društvu, i deluje kao veza između organa UNMIK-a, ili njegovog naslednika EU. Ključni aspekt rada OGA-e je bio da se osigura da se sa ženama u građanskom društvu konsultuje, kako je Šefica OGA-e prokomentarisala:

„Promocija stavova žena je ključni aspekt našeg rada oko Rezolucije 1325. Iako je kancelarija za pitanja ravnopravnosti polova pokušala da natera SPGS da angažuje žene u pitanjima očuvanja mira, nismo uspele u tom delu i to se nije desilo. Ali u smislu toga šta radimo na pitanju obnove društva, gde su tu žene i gde se mogu čuti glasovi žena na najvišem mogućem nivou – da li njih uopšteno uzimaju u obzir ili će to biti samo simbolično? To su naše zabrinutosti. Želimo da to pratimo da bismo žene doveli do nivoa gde se donose odluke. U smislu samog UNMIK-a, učešće žena u donošenju odluka je malo, nemamo žene na najvišim mogućim nivoima UNMIK-a, a jedan od

²³

Internet stranica UNMIK OGA-e, <http://officeofgenderaffairs.unmikonline.org/>

problema je naravno taj da zemlje članice ponovo ne promovišu žene pa do toga i ne dolazi.“

Angažovanje građanskog društva je po meni sada važno, jer se krećemo ka tranzicionom periodu i moramo da govorimo o greškama koje su učinjene u prošlosti, kako bismo ih ispravili i nastavili dalje da bi smo dobili istinski glas na mestima gde je to potrebno. U UNMIK-u i na Kosovu, najčešće na institucionalnom nivou, glasovi žena se jednostavno marginalizuju. Ne postoji iskrena posvećenost onome za šta se Rezolucija 1325 zalaže.

Opštinske Kancelarije za Pitanja Ravnopravnosti Polova (MOGE)²⁴ su ustanovljene Uredbom UNMIK-a 2000/45 o samoupravi opština na Kosovu. Uredba poziva centralnu upravu da delegira dodatne odgovornosti, ili oblasti sa posebnom pažnjom unutar opština i da obezbedi neophodne resurse. Kako je predviđeno Administrativnim Uputstvom br. 2005/8 MLU o određivanju nadležnosti i opisu dužnosti službenika za ravnopravnost polova u opštinama (AU 2005/8)²⁵, MOGE su javni službenici sa zaduženjima da deluju kao savetnici za pitanja ravnopravnosti polova i da podnose izveštaje ključnim organima donošenja odluka u lokalnim upravama o tome kako je najbolje promovisati, unaprediti i zaštititi ljudska prava, sa posebnim fokusom na pitanja ravnopravnosti polova. MOGE sarađuju sa drugim opštinama i sa Agencijom za Ravnopravnost Polova u svim obukama.²⁶ OMIK, UNIFEM, i Kosovski Institut za Javnu Upravu (KIJU), kao i lokalne nevladine organizacije i OGA su obezbedili to da se izgradi kapacitet po pitanju ravnopravnosti polova unutar tog opšteg okvira. Rad MOGE često nema infrastrukturnu i moralnu podršku zbog ograničenog budžeta i određivanja prioriteta. Kako je Šefica OGA-e prokomentarisala:²⁷

„U opštinskom programu službenika za pitanja ravnopravnosti polova primaju se žene koje ljudi često ne shvataju ozbiljno. Kao da je u pitanju stavka na papiru koju treba zaokružiti. „U redu, imamo ženu tu, da zaokružimo i završili smo sa pitanjima ravnopravnosti polova“. Ili, mogu da kažu da su sada istakli u plan pitanja ravnopravnosti polova jednostavno zato što imaju MOGE. A OEBS nema službenika posvećenog pitanjima ravnopravnosti polova, ali „to je u redu jer smo to istakli u plan, dakle da opet zaokružimo“. To nije prihvatljivo... Smatram da je u pitanju nedostatak razumevanja. Samo zato što ste zaokružili..., samo zato što ste otvorili program i tu stavili ženu, to ne znači da radite bilo šta po pitanju ravnopravnosti polova. To znači samo da imate lepu malu kolonu na papiru za pitanja ravnopravnosti polova koja je popunjena... U smislu održivog društva – žene moraju biti obuhvaćene na pozicijama na kojima se donose odluke. Postoji ozbiljan problem u bilo kojoj zemlji, u smislu Rezolucije 1325, kada ne možete garantovati da postoji ženski glas koji predstavlja njihove potrebe i želje. I smatram da imamo veliku priliku ovde na Kosovu jer se krećemo ka drugačijoj fazi, ali još uvek postoji problem u smislu primene Rezolucije 1325.“

²⁴ MOGE su stvorene Unmikovim Stubom II - civilna administracija, kako bi bila ispoštovana Rezolucija 1325 u vezi sa zaštitom ljudskih prava žena i devojaka.

²⁵ *Uloga i funkcionisanje opštinskih službenika za jednakost polova na Kosovu*, OEBS, ODELJENJE ZA LJUDSKA PRAVA I VLADAVINU ZAKONA.
http://www.osce.org/documents/mik/2006/11/22088_en.pdf

²⁶ *Uloga i funkcionisanje opštinskih službenika za jednakost polova na Kosovu*, OEBS, ODELJENJE ZA LJUDSKA PRAVA I VLADAVINU ZAKONA.
http://www.osce.org/documents/mik/2006/11/22088_en.pdf

²⁷ Razgovor sa Kler Hačinson, jul 2007.

Organizacija za Evropsku Bezbednost i Saradnju (OEBS) je odgovorna za UNMIK-ov Stub III, koji pokriva demokratizaciju i izgradnju institucija. Ravnopravnost polova kao operativni fokus spada u oblast demokratizacije, obrazovanja i zakona i smatra se sastavnim delom u postizanju održive demokratije. OEBS ima za cilj da pruži jednake mogućnosti za muškarce i žene i da integriše ravnopravnost polova u politici i praksama na Kosovu. Na taj način, primena Rezolucije 1325 i sporazuma o ljudskim pravima u vezi sa tim je osnovna. Misija OEBS-a na Kosovu (OMiK) ima poseban zadatak da se pobrine da sve zajednice imaju jednaki pristup „celom kontekstu zagaranovanom odredbama svih institucija“ PIS-a. To znači da OMiK mora da olakša efikasan prenos nadležnosti na PIS na način koji garantuje puno poštovanje ljudskih prava; samim tim, OMiK je u obavezi da funkcioniše u skladu sa odredbama Rezolucije 1325.²⁸

Odeljenje za Demokratizaciju obuhvata podršku inicijativama žena u zajednicama, i u teoriji radi sa projektima koje treba primeniti na centralnom nivou PIS-a i unutar okvira Programa za ravnopravnost polova na osnovu Tima za podršku građanskom učešću. Na taj način, OEBS je odgovoran za sastavljanje mnogih Uredbi UNMIK-a koje se tiču pitanja ravnopravnosti polova. Radnici OEBS-a su takođe uključeni u kampanjama protiv trafikinga i nasilja na osnovu polova, kao i u savetovanju Savetničke kancelarije za dobro upravljanje pri Kancelariji premijera. Pa ipak, Rezolucija 1325 nije objavljena ili upotrebljena strateški kao okvir za delovanje unutar OEBS-a. Umesto toga, predstavlja samo deo nekog zakona, konvencije ili direktiva koji se tiču rada na pitanjima ljudskih prava i demokratizacije i sa time su upoznati samo određeni radnici na osnovu svojih specifičnih dužnosti (anti-trafiking, pomoć žrtvama). Sklonost njenim pravcima ostaje slučajna umesto da bude propisani radni instrument.

Međutim, OEBS je odredio više institucionalnih i zakonskih mehanizama za isticanje pitanja ravnopravnosti polova u svom radu i kako bi pomogao domaćim upravama u njihovim naporima da rade na postizanju ravnopravnosti polova. Na primer:

1. Akcioni plan OEBS-a iz 2004. godine za promovisanje jednaksoti polova²⁹ poziva na sprečavanje diskriminacije na osnovu pola u političkim, vojnim, ekonomskim, ekološkim i ljudskim oblastima upravljanja. Ima za cilj da to postigne uspostavljanjem okvira za organizovanje i procenu programa i projekata, što pregleduje Sekretarijat OEBS-a. Projekti tipično promovišu učešće žena u politici i mirovnim procesima, i obuhvataju razvoj stručnosti u pitanjima oko ravnopravnosti polova, osiguravajući nediskriminacione pravne i političke okvire, umrežavanje unutar i između zajednica i podržavajući zbrinjavanje žrtava nasilja u porodici. Citiranjem preambule CEDAW-a da „mir i dobrobit sveta zahtevaju maksimalno učešće žena pod ravnopravnim uslovima sa muškarcima u svim poljima“³⁰, Akcioni plan poziva na isticanje pitanja ravnopravnosti polova kako bi se postigla društvena pravda „uz upotrebu ljudskog kapitala“. Odgovornost za postizanje³¹ ravnopravnosti polova unutar

---

²⁸ Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju: *Stub III (OEBS) Programski prioriteti za 2004*, Priština, januar 2008, 2004 http://www.osce.org/documents/mik/2004/01/2219_en.pdf

²⁹ Odluka br. 14/04, Akcioni plan OEBS-a iz 2004, za promovisanje ravnopravnosti polova, Ministarski savet, OEBS, Sofija, decembar 2004, http://www.osce.org/documents/mcs/2004/12/3917_en.pdf

²⁹ Ministarski savet, OEBS, Ljubljana 2005.

³⁰ Preambula Rezolucije 34/180 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija od 18. decembra 1979. godine (CEDAW).

³¹ Odluka br. 14/04, Akcioni plan OEBS-a iz 2004, za promovisanje ravnopravnosti polova, Ministarski savet, OEBS, Sofija, decembar 2004, http://www.osce.org/documents/mcs/2004/12/3917_en.pdf

mandata OEBS-a „je zajednička odgovornost zemalja članica, predsedništva, Generalnog Sekretara i šefova institucija i misija [...]”

2. Odluka broj 14/05³² Ministarskog Saveta OEBS-a, usvojena 6. decembra 2005, direktno dovodi u vezu ravnopravnost polova i bezbednost kao i u Rezoluciji 1325. Ona prioritizuje učešće žena u „sprečavanju sukoba, rešavanju kriza i posleratnoj obnovi“. Odluka upućuje na Akcioni plan OEBS-a iz 2004. godine i poziva na saradnju zemlje članice, a kasnije i na povećanje broja žena u Sekretarijatu, javnoj upravi i poslovima na terenu. Odluka posebno zahteva od SPGS da podnosi izveštaj o primeni Akcionog plana u odnosu na odredbe Rezolucije 1325.
3. Ministarska odluka OEBS-a broj 15/05³³, usvojena 6. decembra 2005, reafirmiše Deklaraciju UN o Eliminaciji Nasilja protiv Žena i Pekinšku Deklaraciju i platformu za preduzimanje mera. Upućuje na odredbe Rezolucije 1325 za potpunu zaštitu prava žena i devojaka u stanju sukoba i posleratnom stanju, kao i na posvećenost Protokolu UN za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovina ljudima, posebno ženama i decom. Poziva na unapređenje ekonomske nezavisnosti žena, i kažnjavanje svih oblika nasilja protiv žena i devojaka, i posvećuje se pružanju pomoći i zaštite žrtvama zločina na osnovu pola pod svojim delokrugom.

Odgovornost Sektora za Ravnopravnost Polova, pri Kancelariji Generalnog Sekretara OEBS-a, je da osigura transparentnost u zapošljavanju i predstavljanju žena kroz sve funkcionalne nivoe OMiK-a kao i u primeni pravila o zlostavljanju, seksualnom zlostavljanju i diskriminaciji polova. Radnici u Sektoru su zaduženi da se pobrinu za to da postoji radna sredina koja je svesna ravnopravnosti polova u radnoj sredini, a u saradnji sa Sektorom OEBS-a za trening, radnici Sektora za ravnopravnost polova su tu da pruže „orijentaciju prema ravnopravnosti polova“ za postojeće i buduće radnike kako bi „uvećali njihov kapacitet za isticanje perspektive ravnopravnosti polova u planu politike OEBS-a, programima i aktivnostima.“³⁴

Ključne osobe za ravnopravnost polova se u *teoriji* angažuju u svim odeljenjima Kancelarije Sekretarijata, kao i u svim misijama i institucijama. OMiK mora takođe da angažuje službenike za ravnopravnost polova u svojim pet terenskih kancelarija. Te strukture imaju nameru da razviju i nadgledaju sve terenske projekte koji su važni za unapređenje i zaštitu ljudskih prava žena na Kosovu. Radnici koji su zaduženi za ravnopravnost polova takođe imaju odgovornost da uspostavljaju vezu i podržavaju organizacije žena u zajednici sa Sekretarijatom i Kancelarijom za Demokratske Institucije i Ljudska Prava (ODIHR).

Unutar Odseka za Ljudska Prava i Odseka za Vladavinu Zakona, rad na pitanju ravnopravnosti polova je prvenstveno fokusiran na pružanje podrške praktičnom razvoju zakona i mehanizama za implementaciju. Kroz svoj Sektor za zastupanje i podršku žrtvama, odeljenje nastavlja da bude glavni deo misije za pitanja u vezi sa borbom protiv trgovine ljudima, nasiljem na osnovu polova, zakonodavnu i političku podršku vladinim institucijama odgovornim za pitanja ravnopravnosti polova i pomoć žrtvama. Stub I čine UNMIK Policija i Odeljenje pravde unutar objedinjene koordinisane administracije. Jedinica za zastupanje i pomoć žrtvama (VAAU) je stvorena unutar Odseka za razvoj sudstva (JDD) 2002. godine kako bi se rešile potrebe žrtava zločina, posebno seksualnog nasilja i nasilja u porodici, i trgovine ljudima, da bi se podstaklo njihovo učešće u fazama istrage i krivičnog gonjenja u sudskim procesima. Iako ne predstavlja

³² Ministarski savet, OEBS, Ljubljana 2005, http://www.osce.org/documents/mcs/2005/12/17432_en.pdf

³³ Ministarski savet, OEBS, Ljubljana 2005, http://www.osce.org/documents/mcs/2005/12/17433_en.pdf

³⁴ Sekretarijat – Sektor za obuku, internet stranica OEBS-a, <http://www.osce.org/training/13181.html>

direktan ili specifično planirani odgovor na Rezoluciju 1325 ili nije vođen njome, VAAU po definiciji daje doprinos zaštiti prava žena i devojaka. Rezolucija 1325 izgleda nije eksplicitno poznata ili shvaćena unutar Stuba I, iako rana su razmatranja VAAU-a obuhvatila komentar:

... „VAAU pomaže da se pravda približi ljudima. Dajući žrtvama smernice kroz pravosudni proces (u policijskoj istrazi, sudnici, itd.), i omogućavajući žrtvama da znaju šta da očekuju, VAAU takođe pomaže da se pravda učini humanijom. Na primer, ako se žrtva silovanja plaši da svedoči u sudnici, počinitelj može da se ukloni. „Sada će čak i najranjivije žrtve imati institucionalnu podršku. One se više neće osećati kao same, nezaštićene, žigosane, ili zastrašene da odu pred sudom.“ – kaže Vjosa Muhadžeri, kosovski koordinator za podršku žrtvama u VAAU-u.³⁵

VAAU ima za cilj integrisanje i institucionalizovanje prava žrtava zločina kroz politički i pravni savet, obuku i zastupanje, i obezbeđivanje sveobuhvatne pomoći i usluge podrške i resursa. VAAU je takođe odgovoran za zapošljavanje, obuku i angažovanje zastupnika žrtava kako bi pružili usluge pomoći, uključujući i one koje žive u manjinskim zajednicama i enklavama. VAAU je izgradio mrežu Zastupnika žrtava na celom Kosovu kako bi se pružila podrška žrtvama, a to je sprovedeno 2005. godine, kada su VAAU i Pošta i Telekomunikacije Kosova (PTK) uspostavili besplatnu „liniju za pomoć“ za žrtve nasilja na osnovu polova. VAAU je aktivan u borbi protiv trgovine ljudima i uspostavlja vezu redovno sa stvaraocima politike i zakonodavnim telima. Međutim, problem je i dalje:

„... Održivost VAAU-a nakon što međunarodna zajednica napusti Kosovo. Ali njegovi stvaraoci kažu da je ideja održiva jer je osnova svakog pravosudnog sistema zasnovanog na ljudskim pravima i zato što je obuhvatila Kosovce od samog početka. Možda bi najvažnije osiguranje za njegovu održivost bilo to da pod novim nacrtom krivičnog zakona mogu da se upotrebe sudske kazne za aktivnosti VAAU-a, posebno uspostavljanje povereničkog fonda za žrtve.“³⁶

U budućnosti, čak još veća pažnja internom pristupu u odeljenju koji trenutno koristi VAAU, uz podršku prikladnim budžetom, bi omogućila koordinisanje i sektorski pristup, pošto će veza sa grupama iz građanskog društva biti od velikog značaja kako bi VAAU propisno ispunio svoje ciljeve.

Ključna osoba za ravnopravnost polova pri OEBS-u izveštava da u praksi, drugi politički prioriteta često potčine fokus na pitanja ravnopravnosti polova tako da on često postaje marginalizovan u delovanju Stuba III koji se tiče demokratizacije i izgradnje institucija na Kosovu. Uopšte, nema dovoljno kompetentnih viših i rukovodećih službenika koji su u mogućnosti da integrišu rad Kancelarije za ravnopravnost polova u skladu sa Akcionim Planom OEBS-a. Ravnopravnost polova se izgleda „smatra“ lakšim pitanjem i često je marginalizovana u delovanju pod Stubom III. Izvešteno je da je uvodna obuka koja se sprovodi u Beču uopšte neadekvatna za informisanje radnika o uvođenju načela o ravnopravnosti polova i obavezama prema Rezoluciji 1325 i sporazumima o ljudskim pravima u vezi sa tim. Međutim, mnogi od radnika koji su primljeni da rade na pitanjima ravnopravnosti polova imaju prethodno profesionalno iskustvo u tom polju a Kancelarija za Ravnopravnost Polova zavisi od njihovih pojedinačnih sposobnosti umesto da se podržava sveobuhvatna integracija načela o ravnopravnosti polova u profesionalnoj osnovi unutar OEBS-a.

³⁵ Mumbi Njau, „Victim advocacy, delivering justice to the victim,“ *Focus Kosovo*, February 2003.

³⁶ Ibid.

Godišnji izveštaj OEBS-a za 2007. god. o proceni primene Akcionog Plana iz 2004. god. za Promociju Ravnopravnosti Polova³⁷ navodi da je došlo do povećanja broja međunarodnih žena stručnjaka u OEBS-u sa 37 procenata u 2005. god. na 43 procenta u 2006. Pa ipak, samo pet žena se nalazi na pozicijama srednjeg menadžmenta sa 34 mesta. Žena nikada nije bila Šef ili zamenik Šefa Misije. Sličan trend se može videti u širim rangovima OEBS-a, sa opštim povećanjem u zastupljenosti žena na svim stručnim pozicijama³⁸ (35 procenata u 2005. i 42 procenata u 2006. godini), ali postoji samo malo povećanje u procentima žena na nižim pozicijama menadžmenta, naime 17 procenata u 2006. god.

Od mnogih međunarodnih organizacija i agencija koje rade na Kosovu pod UNMIK-om i u vezi sa PIS-om, samo su one veće predstavljene u ovom izveštaju:

Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) je prisutan na Kosovu još od „hitne faze“ u 1999. god. Njegov mandat je da izgradi kapacitet u zajednici lokalnih stručnjaka i ustanova kako bi se dodatno razvile sposobnosti u stvaranju politike na Kosovu. Važan fokus predstavlja njegovo umrežavanje pitanja koja se tiču ljudskog razvoja među kosovskim organima za donošenje odluka, medijima, građanskim društvom i javnosti. Dok je međunarodno konstatovano da je za oblasti razvojne politike potrebno neizbežno obuhvatanje analiza o ravnopravnosti polova, UNDP ne pristupa tome konkretno u svom radu, osim prilikom korišćenja metodoloških merila kao što su Indeks Razvoja Ravnopravnosti Polova (GDI) kao jedan od tri pokazatelja u analizama kvantitativnog ispitivanja.³⁹ Domaći predstavnik UNDP-a je prokomentarisao da bi se za UNMIK moglo reći da ne pristupa određenim obavezama oko ljudskih prava na Kosovu u potpunosti. Uporna nejednakost posebno oko nasilja u porodici i trgovine ljudima, u svetlu uspostavljanja zakona o ravnopravnosti polova pokazuje koliko se toga još uvek mora uraditi pre nego što se to u potpunosti primeni.

UNDP nema mandat da posebno ispituje pitanja ravnopravnosti polova. Međutim, radnici su nedavno uspostavili mrežu kroz organizacije žena u programu sa osnovom u zajednici oko izlivanja reke Ibar i videli da je veza prikladna i neophodna. Analitičar programa pri UNDP-u je prokomentarisao da su pitanja ravnopravnosti polova još uvek viđena odvojeno od pitanja ljudskih prava i ne dobijaju prioritet u različitim agencijama UN uključujući UNDP i UNMIK. Međutim, ravnoteža polova unutar UNDP-a na Kosovu je oko 50/50. Po mišljenju analitičara, široko se smatra da su rešavanje statusa Kosova i pitanja bezbednosti važnija od ravnopravnosti polova. UNDP ne izveštava o ravnopravnosti polova u svojoj institucionalnoj strukturi a UNMIK od UNDP-a nije tražio konkretne izveštaje o primeni bilo CEDAW-a ili Rezolucije 1325 kao radnih principa, iako je rad UNIFEM-a konstatovan u vezi sa tim.

Razvojni fond Ujedinjenih Nacija za Žene (UNIFEM) „pruža finansijsku i tehničku pomoć inovativnim programima i strategijama da bi se podstaklo osnaživanje žena i ravnopravnost polova”.⁴⁰ UNIFEM je prisutan na Kosovu od avgusta 1999. godine. UNIFEM se na Kosovu koncentriše na obezbeđivanje „finansijske ili tehničke pomoći inovativnim programskim inicijativama koje promovišu ljudska prava žena, i glavne oblasti političkog učešća žena,

³⁷ Godišnji izveštaj OEBS-a za 2007. god. o proceni primene Akcionog plana iz 2004. god. za promociju ravnopravnosti polova, OEBS, Beč, 15. jun 2007. god.

http://www.osce.org/documents/sg/2007/06/25578_en.pdf

³⁸ Ova brojka je u vezi zaposlenosti lokalnih žena u aktivnostima OEBS-a.

³⁹ Konkretno, izveštaji UNDP-a koriste pokazatelje; Indeks ljudskog razvoja (HDI), Indeks razvoja ravnopravnosti polova (GDI) i indeks ljudskih prioriteta (HPI).

⁴⁰ Vidi <http://www.unifem.org/>

ekonomsku sigurnost i prava žena kao i eliminaciju nasilja protiv žena i devojaka".⁴¹ Poput UNDP-a i UNHCR-a, UNIFEM radi kao intervladina organizacija UN, u vezi i saradnji sa vladom i građanskim društvom, i „... radi sa drugim agencijama UN, jer je naš mandat takođe da uvedemo načela jednakosti polova unutar drugih agencija UN".⁴² UNIFEM je odigrao osnovnu ulogu u koordinisanju vlade i građanskog društva u pregovorima i proizveo je Plan mera za unapređenje ravnopravnosti polova, koji je usvojila vlada 2004. godine. Nakon uspostavljanja Kancelarije za ravnopravnost polova pri Kancelariji premijera, UNIFEM je nastavio da podržava kancelariju pružanjem pomoći za razvoj strateškog plana za primenu Plana mera.

Konkretno, kada se radi o Rezoluciji 1325, Fljora Maculja, menadžer projekta UNIFEM-a na Kosovu je prokomentarisala

„... mi radimo u dva pravca, jedan je podržavanje aktivnosti, delovanja građanskog društva u zastupanju, gradeći u isto vreme kapacitet građanskog društva za lobiranje i zastupanje, a druga strana je podržavanje vladinih institucija i ili bezbednosnih sektora za primenu Rezolucije 1325, dakle... koristimo Rezoluciju 1325 kao instrument... jer su mir i izgradnja mira više od rezolucije, to je instrument za šire društvene i političke promene.“⁴³

UNIFEM je nedavno na Kosovu bio uključen u ispitivanje ekonomskih prava žena kako bi upotpunili politiku koja pruža više ekonomskih mogućnosti za žene, posebno u vezi sa učešćem žena u plaćenju radnoj snazi. Trenutno, stopa nezaposlenosti žena na Kosovu iznosi oko 60 procenata, a uopšte, javna ekonomska aktivnost žena iznosi 31 procenat, u poređenju sa 75 procenata muškaraca.⁴⁴ UNIFEM nastavlja da finansira i podržava obuku za pravne stručnjake za pitanja ravnopravnosti polova i da generalno gradi kapacitet u profesionalnom sektoru, posebno u vezi sa usklađivanjem postojećih i novih zakona sa perspektivom UN po pitanju ravnopravnosti polova i međunarodnim pravom. UNIFEM je takođe podržavao pilot studiju o budžetu koji se odvaja za pitanja ravnopravnosti polova i obučavanje trenera kako bi se udružili stručnjaci za pitanja ravnopravnosti polova.

Fond Ujedinjenih Nacija za Populaciju (UNFPA) je stvoren na Kosovu jula 1999. god. Njegov mandat je da se „povrate osnovni i bezbedni uslovi za žene i njihovu novorođenčad“⁴⁵ kao deo prvobitnog hitnog odgovora. Međutim, 2000. godine, UNFPA je dobila mandat kao „vodeća agencija u reproduktivnom zdravlju na Kosovu“. UNFPA nastoji da unapredi pristup reproduktivnim uslugama zdravlja i važnije da izgradi institucionalni kapacitet za prikupljanje, analiziranje i korišćenje podataka od istraživanja na osnovu populacije.

Izveštavajući o nedavnim aktivnostima UNFPA-e, Šef UNFPA-e, Karl Kulesa je rekao

„... U početku smo bili fokusiraniji na rehabilitaciju i vanrednu podršku ženama i muškarcima... Rehabilitovali smo dva regionalne porodilište. Posebno smo ponosni na onaj u Prizrenu jer je u savršenom stanju i postao je najpopularnije porodilište. To nije

⁴¹ Razgovor sa Fljorom Maculom, jul 2007.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Vidi regionalni izveštaj UNIFEM-a, „Priča iza brojki: Žene i zaposlenost u centralnoj i istočnoj Evropi i zapadnom Komonveltu nezavisnih zemalja“, <http://www.unifem.sk/index.cfm?Module=Static&page=w&s=IWP>

⁴⁵ Vidi <http://www.unfpakos.org/>

samo na našu zaslugu, neverovatno je kako se održava... izgleda kao bilo koja bolnica u Evropi; nije samo tehnički dobro opremljen već se njime i dobro upravlja. Sada se fokusiramo na povećanje dobrih usluga reproduktivnog zdravstva koje će se pružati na Kosovu. Uopšte, radimo sa organizacijom UN kroz vladu, to jest naš glavni mandat i naš glavni partner je Ministarstvo Zdravlja... Još jedna stvar na kojoj radimo jeste kako se rešavaju abortusi... Uglavnom smo fokusirani na zdravlje žena, ali muškarci moraju biti uključeni jer su deo društva te je potrebno partnerstvo sa njima. Promovišemo kontraceptivna sredstva i to radimo preko lokalnih nevladinih organizacija.“

UNFPA sebe vidi u obezbeđivanju „osnovnih sredstava“ za posleratnu obnovu na Kosovu ali je takođe bio „veoma aktivan u promovisanju nacrtu zakona i zakona o trudnoći na način koji je u interesu žena“. Vođa programa je objasnio da dok oni koji donose odluke „vole da govore o velikoj politici poput jednakim mogućnostima mi se fokusiramo na nešto osnovnije, pa ipak porodično planiranje je donelo revoluciju u zapadnoj Evropi pošto su kontraceptivne tablete uvedene 1960-ih. Otada žene mogu lakše da se angažuju na poslu i da pregovaraju za promene u seksualnim odnosima.“⁴⁶

UNFPA blisko saraduje sa OGA-om ali je izvestio da UNMIK nije ozbiljan koliko bi trebalo da bude o uvođenju načela o ravnopravnosti polova, i da je za UNMIK „ravnopravnost polova uvek zakasnela misao“,

„... OGA se uvek bori sa njima a ako biste pogledali organizacioni plan koji je predložila misija EU, ravnopravnost polova predstavlja manji deo ljudskih prava. UNFPA nije zadovoljan time uopšte, jer ravnopravnost polova nije samo u vezi sa ljudskim pravima. Na Kosovu imate pravo, imate okvir, a sada moramo imati resurse kako bi se stvorili mehanizmi a zatim budžet za pitanja ravnopravnosti polova koja će se nastaviti nakon rešenja konačnog statusa Kosova.“

UNFPA je na Kosovu radila sa ženama parlamentarkama kako bi promovisala zdravstvena pitanja u pravnim i političkim strukturama kao i kroz njihove veze u građanskom društvu. Žene parlamentarke su 2006. i 2007. god. dobile podršku da posete Bosnu i Hercegovinu, Tajland i Egipat kako bi ispitale i uporedile politiku zdravstva. Poseta Egiptu u koju je bio Ferid Agani, poslanik, pružila je posebno koristan uvid u prakse islamističkog porodičnog planiranja i politiku.

Iako je rad UNFPA-e unutar važnijih odredaba Rezolucije 1325, on ne upućuje posebno na rezoluciju u svom poslovanju. Konstatovano je međutim, da globalno preko 50 procenta njenih radnika su žene a da su prve tri, četiri, pet osobe žene. Ona nudi obuku za radnike o ravnopravnosti polova povodom zloupotrebe na dužnosti uključujući i seksualno zlostavljanje. „Politika UNFPA-e obuhvata izjave o svim vidovima diskriminacije uključujući i na osnovu polova. To ne znači da toga nema ali je lakše da se zaštite naši radnici“.

Fond Ujedinjenih Nacija za Decu (UNICEF) radi na Kosovu još od 1999. godine. Pokrenuo je nov program faze posle vanrednog stanja u saradnji sa PIS-om 2005. god. Glavni fokus UNICEF-a je da se „poveća upoznatost i podigne svest na upravnom nivou o ljudskim pravima uopšte, i da se unaprede usluge koje se pružaju posebno ženama i deci“.⁴⁷ UNICEF radi u partnerstvu sa grupama građanskog društva, uključujući i omladinske grupe i mreže žena. Takođe je u vezi sa Kancelarijom Premijera, Agencijom za ravnopravnost polova (AGE),

⁴⁶ Razgovor sa Karlom Kulesom, novembar 2007. god.

⁴⁷ Vidi <http://www.unicef.org/kosovo/overview.html>

Ministarstvima Zdravlja, Obrazovanja, Socijalne Pomoći, Omladine i Odeljenjem Pravde, kao i sa Institucijom Ombudsmana. Mandat UNICEF-a na Kosovu je da

„... Podrži vladu u svojim naporima da se stvori tolerantno društvo koje poštuje ljudska prava, ceni raznolikost i preovladava trenutne stavove ka društvenom otuđenju, marginalizaciji i diskriminaciji kao i prema glasovima onih koje treba čuti.“⁴⁸

Ispitanik iz UNICEF-a je prokomentarisao da su, „prava žena za UNICEF od ključne važnosti. Smatramo da nije moguće ostvariti prava dece a da ne postoje prava žena. Znamo da su žene u društvu ključni faktor za ostvarivanje prava dece“.⁴⁹ Konvencija o pravima dece (CRC) i CEDAW su međunarodna pravna osnova rada UNICEF-a na Kosovu. Iako ne upuće posebno na Rezoluciju 1325, UNICEF radi unutar njenih odredaba, a njegovi službenici za ravnopravnost polova su prisustvovali obuci o Rezoluciji 1325 koju je sproveo AGE. Ključne intervencije UNICEF-a su u sferama zdravstva i obrazovanja, shvatajući da „Kosovo ima najvišu stopu mortaliteta dece u jugoistočnoj Evropi“.⁵⁰ UNICEF trenutno takođe radi na smanjenju stope ispisivanja iz škole, posebno kod devojaka iz ruralnih oblasti marginalizovanih grupa poput romske zajednice. UNICEF ima za cilj da ostvari univerzalno obrazovanje za svu decu Kosova. Arbena Kuriju je prokomentarisala da

„... u nekim ruralnim oblastima 15 procenata žena je nepismeno. UNICEF podržava projekte za nepismene žene sa Ministarstvom Obrazovanja. Nije dovoljno da imamo žene sa nekom osnovnom pismenošću; pismenost je sredstvo da se angažuju u radu i da se ovlaste. Postoje neki vidovi diskriminacije protiv žena na kojima UNICEF radi: trafikovanje ženama, trafikovanje decom i devojkaama takođe do osamnaest godina starosti. Bili smo veoma aktivni u radnim grupama za borbu protiv trafikovanja i deo smo Akcionog plana protiv trafikovanja.“⁵¹

Ispitanik je izneo argument da prihvatanje međunarodnih pravnih načela za podršku ravnopravnosti polova nije dovoljno na Kosovu i da je vladi potreban bolji budžet za sprovođenje politike i programa koja će odrediti ravnopravnost polova.

„Nije dovoljno usvojiti, nije dovoljno ratifikovati konvenciju. Nije dovoljno pregledati zakone jer možete imati savršene zakone i zakonodavstvo ali ako ne dođe do njihove primene onda to ne predstavlja ništa. Dakle, na Kosovu bi vlada trebalo da ima u vidu to da mora primeniti različitu politiku i da uvede mehanizme za sprovođenje.“

„Trebalo bi takođe da postoji adekvatan... budžet. U prošlosti, bili smo angažovani u pregovaranju oko strategija i politike za prava žena i dece ali nije bilo budžeta da se to podrži i sprovede. Ponekad bi spoljašnji donatori donirali sredstva po potrebi i za konkretnu stvar ali ne bi dugoročno podržali projekat. Namena budžeta ne bi trebalo da znači da su sredstva jedini deo dodatnog budžeta; trebalo bi uvesti to da se za pitanja žena i dece dodeli prikladan budžet i da to predstavlja prioritet.“⁵²

---

48 Ibid.

49 Arbena Kuriju interview, November 2007.

50 Ibid.

51 Ibid.

52 Ibid.

Kancelarija Visokog Komesara UN za izbeglice (UNHCR) radi na Kosovu još od 1999. godine i pod mandatom je da reši pitanja zaštite, smeštaja, pomoći u vanrednom stanju, obrazovanja i zdravlja raseljenih lica i izbeglica. UNHCR nije striktno UN agencija, već koordinaciono telo koje funkcioniše na zahtev vlada ili pod ovlašćenjem Ujedinjenih Nacija za povratak izbeglica i premeštaj.⁵³ UNHCR blisko saraduje sa Kancelarijom za Povratak i zajednice, Misije UN na Kosovu (Unmik). Nedavno je UNHCR radio u „zajednici na međuetničkom dijalogu i mogućnostima izgradnje poverenja kako bi se obezbedila adekvatna sigurnost, sloboda kretanja i pristup osnovnim uslugama, uključujući i zaposlenje za održivi povratak manjinskih zajednica”.⁵⁴

Ispitanici su opisali da je rad UNHCR-a na Kosovu ovakav

„... Generalni sekretar UN nam je dao zadatak da u bivšoj Jugoslaviji proverimo pitanja raseljenih lica, ali nam je Rezolucijom 1244, Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija data nova uloga kada se radi o specifičnom stanju na Kosovu. Nismo dobili zadatak da koordinišemo već da nadgledamo i vršimo nadzor nad nekim pitanjima dok su UNMIK i neke druge organizacije glavni akteri za sprovođenje različitih aktivnosti. Naša kancelarija na Kosovu je fokusirana na dva problema, na izbeglice jer je to deo našeg mandata prema Ženevskoj Konvenciji i na povratnike. Mi štitimo i nadgledamo i muškarce i žene; ne pravimo podelu između polova, pomažemo „onima kojima je to potrebno”.⁵⁵ Ali u našoj politici, isticanje pitanja ravnopravnosti polova je postalo deo našeg svakodnevnog rada, moramo naći zaštitu, organizujemo fokusne grupe sa ženama, muškom decom i pokušavamo da promenimo pristup podele polova.“

Isključive veze sa Rezolucijom 1325 ne postoje u javnom poslu UNHCR-a na Kosovu, uprkos važnosti rezolucije za njegov rad, kako je izraženo u preambuli Rezolucije 1325, i u članovima 8, 9, 10, 11. i 12. Pa ipak, radnici UNHCR-a su odgovorili ističući posebne odgovornosti UNMIK-a i PIS-a za operativni okvir pod kojim se UNHCR koncentriše na povratak izbeglica i interno raseljenih lica i na premeštaj. Upućivanje na Rezoluciju 1325 u kampanjama protiv nasilja na osnovu polova i unutar UNHCR-a za promovisanje radnica za dobijanje odgovornih pozicija je konstatovano:

„Od 2002. godine imamo pristup koji se više tiče ravnopravnosti polova – imamo visoke komisionere kao a naša privrženost interno raseljenim licima, izbeglicama i ženama povratnicama je takva da mora postojati jednako učešće žena u svim telima odlučivanja, i do te mere da je moguće učešće od 50 procenata. Zatim tu je upis žena – videli smo šta se desilo na terenu za vreme našeg rada, muškarci se upisuju umesto žena kao glavni u domaćinstvu. Visoki komisioner... zahteva da svi ljudi a posebno žene budu upisani svojim imenom kako bi imali pristupa pomoći. One ne mogu dobiti pomoć preko muških predstavnika ili članova. Posebnu pažnju posvećujemo „onima kojima je potrebna pomoć“, posebno ženama koje su žrtve nasilja na osnovu polova, i takođe se brinemo o tome da su žene uključene u raspodelu hrane i da se hrana daje direktno ženama a ne njihovim muškim članovima. Često je slučaj da kada muškarac dobije

⁵³ Vidi Gil Loescher. *The UNHCR and World Politics: A Perilous Path*, Oxford University Press. 2002.

⁵⁴ Vidi internet stranicu UNHCR-a: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/balkans-country?country=kosovo&display=protection>

⁵⁵ „Onima kojima je potrebna pomoć“ je termin koji UNHCR koristi kako bi označio raseljena lica i beskućnike bili da su ona ili nisu izbeglice. Kategorija obuhvata i azilante, izbeglice, lica bez države, interno raseljena lica i povratnike: *Priručnik o uvođenju programa zaštite*. <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/44b5005c2.pdf>

hranu za porodicu on je zatim proda za novac, dakle porodica nema hrane. Još jedna stvar koju je UNHCR zahtevao jeste da se ženama obezbedi pristup sanitarnom materijalu koji je posebno namenjen ženama; to su posebne mere koje su upućene na „zaštitu ravnopravnosti polova...“⁵⁶

UNHCR ostaje pri tome da „ravnopravnost polova“ sama po sebi, nije osnova za zaštitu pod Konvencijom o izbeglicama iz 1951. god. već ako se Konvencija tumači na najobuhvatniji način onda se pažnja mora pokloniti pitanjima vezanim za ravnopravnost polova, kao što su „delo seksualnog nasilja, nasilje u porodici, prisilno porodično planiranje, osakaćivanje ženskih genitalija, kažnjavanje povreda društvenih načela i diskriminacija protiv homoseksualaca“.⁵⁷

b. Domaće institucije i organizacije

Skupština Kosova, prema ustavnim odredbama, je najviša privremena samouprava i predstavnička i zakonodavna ustanova na Kosovu.⁵⁸ Sastoji se od četrnaest političkih grupacija koje učestvuju u Skupštini unutar pet parlamentarnih grupa.⁵⁹ Postoji trideset opština širom Kosova koje se sastoje od lokalnih organa vlasti unutar Asocijacije opština pod Članom 10. Evropske povelje o lokalnoj autonomiji Saveta Evrope. Poglavlje 3, Ustavnog okvira o ljudskim pravima navodi:

„Sva lica na Kosovu će uživati, bez diskriminacije na bilo kom osnovu i u potpunoj jednakosti, ljudska prava i fundamentalne slobode.“

Ustavnim Okvirom su 2001. godine ustanovljene Privremene Institucije Samoupravljanja, koje obuhvataju Skupštinu, predsednika Kosova, Vladu i Sudove kao i druga tela prema formulaciji. Iako Rezolucija 1325 nije posebno navedena, CEDAW je povezana direktno sa promovisanjem prava žena u Ustavu.

„Privremene institucije samoupravljanja će poštovati i osigurati međunarodno priznata ljudska prava i fundamentalne slobode, uključujući i ona prava i slobode utvrđena inter alia u Konvenciji o eliminaciji svih vidova diskriminacije protiv žena (CEDAW).“

Plan za sprovođenje standarda za Kosovo definiše ciljeve i mere, i politiku koju strukture PIS-a treba da slede, kao i druge institucije, kako bi se postigli standardi ljudskih prava koji podrazumevaju „istinski multietničko, stabilno i demokratsko Kosovo koja se približava evropskim standardima“.⁶⁰ UNMIK je odgovoran za vladavinu zakona, slobodu kretanja, održivi povratak, ekonomiju, imovinska pitanja, kulturnu baštinu, Kosovski Zaštitni Korpus i dijalog sa Beogradom. Svaki od standarda je podeljen na više ciljeva. Pitanje ravnopravnosti polova je integrisano u bitnim pitanjima u svim standardima. Ciljevi ravnopravnosti polova i određene mere su inkorporisani u Planu za sprovođenje standarda koji je podržao Savet Bezbednosti UN 12. Decembra 2003 godine, redovnim mesečnim procenama napretka i o tome se

⁵⁶ Razgovor sa Tamarom Jerman and Vjolcom Đonbaljaj, novembar 2007. god.

⁵⁷ Priručnik o uvođenju programa zaštite <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/44b5005c2.pdf> str. 6.

⁵⁸ Skupština je regulisana Poglavljem 9, Ustavnog okvira za Privremenu samoupravu na Kosovu.

⁵⁹ Vidi Skupštinu Kosova, <http://www.assemblyofkosovo.org/>

⁶⁰ Plan za sprovođenje standarda na Kosovu, 2004 http://www.unmikonline.org/pub/misc/ksip_eng.pdf

izveštavaju radne grupe kojima predsedava PIS kao i viši međunarodni zvaničnici. Samo u jednoj od devet grupa predsedava žena.

OGA je razvila indikatore u vezi sa pitanjima ravnopravnosti polova povezane sa različitim standardima kao „opipljiv barometar“ kako bi se izmerio napredak po pitanju ravnopravnosti polova, kao provera ravnopravnosti polova u svakom od standarda kao „mapa“ koja vodi ka jednakim prilikama za žene i muškarce na Kosovu. OGA je takođe naznačila pitanja ravnopravnosti polova u standardima za Kosovo odgovarajućim članovima. To je značajan napor da se Rezolucija 1325 prenese u praksi i angažuje UNMIK kao celina u njenoj primeni.

Dok je većina vladinih predstavnika i na nacionalnom i na opštinskom nivou u osnovi upoznata sa Rezolucijom 1325, proces artikulisanja rezolucije i odnosnih mehanizama ljudskih prava unutar domaćih zakona nije uvek jasno shvaćen.⁶¹ Mehanizmi za postizanje ravnopravnosti polova su uspostavljeni na svim nivoima uprave ali njihova artikulacija u politici i administrativnim pravilima je spora zbog finansijskih ograničenja i volje zvaničnika na višim nivoima odlučivanja. U nekim razgovorima su navedeni primeri neregularne i nekoordinisane saradnje sa rukovodstvom međunarodne zajednice i agencija koje je narušilo efikasno uključivanje žena u procese donošenja odluka i usporilo pokretanje skladnog uvođenja načela o ravnopravnosti polova sa nacionalnog na opštinski nivo uprave. Dalje, ispitanici su ukazali na česte primere ograničenog i neproduktivnog dijaloga između uprava i na nedostatak političke volje na nacionalnom nivou da se žene više uključe u odlučivanje. Sprovođenje se smatra zavisnim od pojedinačnog vođstva. U razmatranjima 2006-2007, budućem statusu Kosova je dat prioritet.⁶²

Predstavljenost žena u parlamentu vođenu dostizanjem kvote od trideset procenta, većina ispitanika smatra kao dostignuće „sa kompromisnim kvalitetom“. Ispitanici su konstatovali opštu marginalizaciju žena unutar partijskih struktura i nedostatak programa za ugrađivanje načela o ravnopravnosti polova i unutar partijske politike i političkim pregovorima Skupštine.

Na opštinskom nivou, neki od ispitanika smatraju pozicije Opštinskih službenika za ravnopravnost polova (o kojima je bilo reči gore) kao pokazatelje ograničenog ovlašćenja mehanizama za ravnopravnost polova i opšteg nepostojanja svesti po pitanjima ravnopravnosti polova na opštinskim nivoima. Još jednom, kako je ranije rečeno, smatra se da finansijska ograničenja ograničuju ne samo rad opštinskih službenika za ravnopravnost polova već i uključivanje žena u procese donošenja odluka na opštinskom nivou.

U skladu sa Zakonom o Ravnopravnosti Polova, aprila 2005 godine, Kancelarija za ravnopravnost polova unutar Kancelarije premijera je uspostavljena a 2007 godine preobražena u Agenciju za ravnopravnost polova (AGE). Njena svrha je da podigne svest i promoviše ravnopravnost polova. Neki od ispitanika su prokomentarisali da je neuspeh verovatan za svaku inicijativu u vezi sa Rezolucijom 1325 uprkos tome što Agencija ima „odrešene ruke da sprovodi šta god želi uključujući i ravnopravnost polova“. U odgovoru se konstatuje da su funkcije Agencije pod značajnim političkim pritiskom kako bi se ispunila svakodnevna iščekivanja. Na drugoj strani, Kancelar AGE-a je izjavio da se Agencija koncentriše na primenu CEDAW-a, i da

⁶¹ Iz razgovora obavljenih 2007, od strane MŽK, Kosovo

⁶² Mehanizmi kosovske vlade za postizanje ravnopravnosti polova obuhvataju: Plan standarda za Kosovo; Zakon o ravnopravnosti polova (Uredba Unmika 2004/18); Zakon protiv diskriminacije, avgust 2004; Administrativno uputstvo o ravnopravnosti polova, 2003. i 2007. godine (Br. 2007/03-MPS); Rezolucija protiv trafikinga ljudskim pravima i Rezolucija o zaštiti protiv nasilja u porodici, 2003/12.

nema određeni program obuke o Rezoluciji 1325. Slična nejasnoća o tome kako se Rezolucija 1325 sprovodi je bila očigledna u odgovoru Pravne službe u Ministarstvu javnih službi, koja tvrdi da uloga Pravne službe nije neophodno da se oni angažuju u sprovođenju Rezolucije 1325, već u izradi zakona koji se tiču ravnopravnosti polova.

Prema Visokom službeniku za jednake mogućnosti i pitanja ravnopravnosti polova pri AOGG-u, uspostavljenom aprila 2003 godine, premijer je pokušao da poveća učešće žena u procesu donošenja odluka. Međutim, ishod nije veoma očigledan. Trenutno, žene ne dostižu najviše nivoa u procesu donošenja odluka u vladi i nema žena u pregovorima o „konačnom statusu“. Na središnjim nivoima centralne uprave, žene zauzimaju oko 38 procenata vodećih pozicija.⁶³ AOGG je blisko sarađivao sa MŽGK i UNIFEM-om oko Nacionalnog akcionog plana za postizanje ravnopravnosti polova (NAP). Međutim, nije data posebna pažnja Rezoluciji 1325 a dati razlozi tipično navode nedostatak Unmikove pažnje prema toj rezoluciji.

Kosovska Policijska Služba (KPS) je osnovana pod mandatom OEBS-a za razvijanje efikasne policijske institucije za demokratsko Kosovo. UNMIK-ov mandat pod Rezolucijom 1244, SB UN je obuhvatao zadatak da se uspostavi nova policija. KPS je pod komandom UNMIK-a čiji policijski komisioner komanduje i međunarodnom policijom (CIVPOL) i KPS. KPS je po mandatu dostigao veličinu od blizu 7000 policajaca 2004. godine. Oko 85 procenata policajaca KPS su etnički Albanci, 15 procenata su etnički Srbi i ostalih nacionalnosti. Oko 15 procenata KPS čine žene policajci.

Kosovski Zaštitni Korpus (KZK) je civilna služba za vanredne situacije organizovana pod administracijom Ujedinjenih Nacija još od 1999 godine, kada je KZK stvoren objavljivanjem Uredbe UNMIK-a 1999/8 i sporazuma o „Izjavi o principima“ o dozvoljenoj ulozi KZK na Kosovu. Uredba UNMIK-a 1999/8 navodi da njegov mandat obuhvata:⁶⁴ humanitarnu pomoć i doprinos obnovi infrastrukture i zajednica. Oko 2 procenta KZK čine ženski kadeti.

Kosovska Kazneno-Popravna Služba (KKPS) je pod upravom Uprave kaznenog odseka (UNMIK Stub I, Odeljenje Pravde i Policije). Od njenog osnivanja 1999. godine uspostavljeno je šest pritvornih centara i dva zatvora, zaposleno je 1300 radnika koji su prošli osnovnu obuku, stvoreni su pravni osnovi za kazneno popravne mere, i zaposleni su kosovski direktori. Kosovski komisioner je imenovan 2006 godine. Samo mali procenat KKPS čine ženski službenici.

Dodatni zakoni, pravila i uputstva na Kosovu u primenljivi na ovlašćivanje i promociju prava žena na nacionalnom nivou su predstavljeni u sledećem: zakonodavstvo:

Zakon o Ravnopravnosti Polova (ZJP) je stupio na snagu 2004 god. On uspostavlja standarde za postizanje ravnopravnosti polova i dodeljene su odgovornosti za postizanje jednakosti kroz Skupštinu, vladu i ministarstva i organa lokalne uprave. ZJP određeno daje mandat uspostavljanju Kancelarije za ravnopravnost polova kao odvojene vladine institucije,

⁶³ Statistička služba Kosova, 2007. *Gratë dhe burrat Kosovë (Žene i muškarci na Kosovu)*, str. 44

⁶⁴ KZK ima mandat pod Unmikom da pruži odgovor u slučaju katastrofe posebno u slučaju većih požara, industrijskih nesreća ili ispuštanja toksičnih materija; da sprovodi akcije potrage i spasavanja; da pruža humanitarnu pomoć; da pomaže u uklanjanju mina; i da doprinese razvoju infrastrukture i zajednica na Kosovu.

uključujući i imenovanje Zastupnika za pitanja ravnopravnosti polova koji bi nadgledao i vršio nadzor nad sprovođenjem ZJP i preispitivao kršenja pravila oko ravnopravnosti polova i slučajeve diskriminacije polova.

Nacionalni Akcioni Plan za Postizanje Ravnopravnosti Polova(NAP) se generalno smatra konkretnim korakom ka efikasnom uvođenju načela o ravnopravnosti polova i unošenju odredaba Rezolucije 1325 u politici. Kosovski nacionalni akcioni plan je posebno obuhvatio žene predstavnike iz građanskog društva u svojoj radnoj grupi.⁶⁵ Kako je ranije pomenuto, NAP je razvijen uz pomoć UNIFEM-a i konačno ga je usvojila vlada Kosova aprila 2004 godine. On se izričito poziva na Konvenciju o eliminaciji svih vidova diskriminacije protiv žena, Pekinškoj Deklaraciji i Platformi za Akciju. Razvijeni iz NAP, *Strateški ciljevi i mere za rešavanje određenih kritičkih oblasti* se fokusira na zdravstvo, ljudska prava i nasilje protiv žena i dece, obrazovanje, politiku i kulturu.⁶⁶ Posvećuje se svim nivoima uprave i grupama građanskog društva u razvijanju mera protiv diskriminacije i unapređenje ranjivih grupa. Podvlači odgovornost vlade u koordinaciji i sprovođenju tih mera. Još važnije, NAP gleda na opšti koncept Kosova, analizirajući posleratne promene i njihove posledice. NAP ostaje pri tome da ima za cilj da postigne sektorsku saradnju nevladinih, domaćih i međunarodnih institucija u periodu 2003-2007.

Zakon protiv diskriminacije je donet 2004 godine, vođen potrebom za zakonom koji pokriva „važnost podržavanja koegzistencije, zaštite ljudskih prava, i pravičnu predstavljenost naroda Kosova u razvojnom procesu demokratskih institucija samouprave”.⁶⁷ Vlada je u obavezi da pruži informacije o Zakonu protiv diskriminacije i pruža se odgovarajuća obuka sudijama i tužiocima o praktičnoj i konsistentnoj upotrebi zakona. Zakon „zabranjuje posrednu i neposrednu diskriminaciju i isto tako definiše sve vidove – zlostavljanja, viktimizacije i segregacije, između ostalog... Glavna novina je... ta da se teret dokazivanja stavlja na stranu koja je optužena za diskriminisanje”.⁶⁸

U skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova, 2004, **Kancelarija za ravnopravnost polova unutar Kancelarije premijera** je uspostavljena 2005 godine a aprila 2007 godine je preobražena u **Agenciju za ravnopravnost polova** (AGE) kao izvršna agencija, vođena izvršnim načelnikom odgovornom premijeru. Agencija se finansira iz resursa koji se dodeljuju Kancelariji premijera i sastoji se od tri direkcije, opisane dole. Kancelarija za ravnopravnost polova je 2004 godine takođe uspostavljena u svakom vladinom ministarstvu od strane AOGG-a i međuministarske grupe u svrhu koordinisanja, upravljanja i nadgledanja svih funkcija unutar ministarstva u vezi sa pitanjima ravnopravnosti polova. Službenici za ravnopravnost polova pomažu u formulisanju planova politike za ravnopravnost polova i radi ka ostvarivanju politike i strategija. Dvanaest od trinaest ministarstva je u 2005. godini imalo takve pozicije.

---

⁶⁵ *Kosovski akcioni plan za postizanje ravnopravnosti polova*, UNIFEM. To je retko, na primer kada se uporedi sa NAP Danske, jer su ga sastavile samo međuvladine institucije.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Vidi delo Markusa Branda, *Razvoj kosovskih institucija i tranzicija ovlašćenja sa Unmika na lokalnu samoupravu*, Ženeva, Centar za primenjene studije u međunarodnim pregovorima (CASIN), januar 2003. god.

⁶⁸ Radoslav Rehak, *Usvojeni zakon protiv diskriminacije, sprovođenje počinje*, Fokus Kosovo <http://www.unmikonline.org/pub/focuskos/feb05/focusksocaffair2.htm>

AGE tipično održava međusektorske razgovore za okruglim stolom kako bi se podigla svest o ravnopravnosti polova. AGE takođe omogućava izgradnju kapaciteta sa grupama građanskog društva i radionicama o evropskim pravnim standardima.

„Sada smo u toj fazi pripreme izveštaja o sprovođenju Konvencije o eliminaciji svih vidova diskriminacije protiv žena. Imali smo obuke o ravnopravnosti polova i integraciji u Evropskoj Uniji kako bismo sagledali probleme i prepreke kao i ulogu ravnopravnosti polova u Evropskoj Uniji, i mogu pomenuti Akcioni plan za evropsko partnerstvo. Taj plan je zahtevala Evropska komisija. Pripremili smo akcioni plan za partnerstvo.“⁶⁹

U razgovoru, nastalo je to da se AGE suočila sa više problema uprkos jasnoće njenih operativnih ciljeva

„Prva prepreka je mali broj ljudi koji rade u ovoj kancelariji... ima nas samo osam zvaničnika, uključujući i našeg upravnika. Suočavamo se sa manjkom kapaciteta i određene obuke o Rezoluciji 1325 na primer. Obično kada govorimo o Rezoluciji 1325, radnici i upravnik će zatražiti pravnika, ali imamo samo dva pravnika ovde. Za nas najveći problem predstavlja vreme za održavanje obuke jer moramo da sastavimo zakon ili uredbu i isto tako moramo da pripremimo komentare za skupštinsku komisiju.“

Međutim, ispitanik je takođe rekao da su 2008. god. PIS sprovele strategiju kako bi se podigla pozicija žena u odlučivanju. Strategija je otpočela 2007. godine i zasnovana je na odredbama Rezolucije 1325 i Konvencije o eliminaciji svih vidova diskriminacije protiv žena. Deo strategije je obuhvatio i kosovskog premijera vlade objavljujući 2007 godinu, godinom pozitivne diskriminacije na osnovu polova. Ministarstvo javnih službi je samim tim u obavezi da sastavi administrativno uputstvo da se to sprovede. AGE je ispitivala statistiku o ženama u odlučivanju koja je uneta u strategiju.⁷⁰

Pri Ministarstvu javnih službi, *Direkcija za zakone* nadgleda i sprovodi Zakon o ravnopravnosti polova iz 2004. godine kao i sve relevantne odredbe zakona. Odgovorna je za komuniciranje sa vladom i ministarstvima oko bilo kakve izmene i dopune zakona, kao i izrade politike za promociju ravnopravnosti polova i nadgledanje sprovođenja istog. Ta Direkcija pomaže Pododboru za ravnopravnost polova pri skupštinskom odboru za zakone u pregledu zakona.

Direkcija za saradnju je odgovorna za koordinisanje i nadgledanje svih aktivnosti koje sprovode Službenici za pitanja ravnopravnosti polova pri ministarstvima i opštinama. Ta direkcija koordiniše svoje aktivnosti sa Kancelarijom za dobro upravljanje, Jedinicom za ravnopravnost polova, Institucijom ombudsmana i isto tako saraduje sa Kancelarijom za ravnopravnost polova pri UNMIK-u. Konkretno, podržava i finansira projekte i aktivnosti koje pokrenu javne institucije i promoviše projekte za ravnopravnost polova, nevladinih organizacija koje su relevantne i koje saraduju sa okvirom te direkcije.

Nadležnost treće Direkcije je *Izveštavanje i nadgledanje dostignuća u pitanjima ravnopravnosti polova*. Kako je gore istaknuto, od AGE-e se zahteva da izveštava o i nadgleda sprovođenje međunarodnih sporazuma o ravnopravnosti polova, uključujući i Rezoluciju 1325, i da omogući stručnu pomoć i razvije metode i tehnike koje će pomoći u sprovođenju. Od nje se takođe zahteva da pokrene ispitivanje i analize u poljima koja se tiču ravnopravnosti polova.

---

⁶⁹ Razgovor sa Medhijem Gecijem, jul 2007. god.

⁷⁰ Ibid.

Savetnička Kancelarija o Dobrom Upravljanju, Ljudskim Pravima, jednakim mogućnostima i pitanjima ravnopravnosti polova (AOGG) je uspostavljena 2002. god. pri Kancelariji premijera. Glavna odgovornost Kancelarije, objavljeno Uredbama UNMIK-a 2001/19 i 2005/15 je nadgledanje i razvijanje mehanizama za demokratsko društvo na osnovu ljudskih prava, posebno prava žena, dece i lica sa ograničenim sposobnostima. Ti ciljevi su postignuti kroz „pokretanje, izradu i nadgledanje sprovođenja politike, akcionih planova i strategija u sferi dobrog upravljanja, ljudskih prava, jednakih mogućnosti i pitanja ravnopravnosti polova ”...⁷¹ AOGG ima vodeću ulogu u koordinisanju svih aktivnosti u borbi protiv trafikinga na Kosovu i u sprovođenju Kosovskog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima.

Međuministarska grupa za postizanje ravnopravnosti polova je uspostavljena od strane Kancelarije premijera aprila 2003 godine i obuhvata predstavnike iz AOGG-a, koji njome predsedavaju, sva ministarstva, nevladine organizacije i predstavnike agencija koje rade na pitanjima ravnopravnosti polova. Međuministarska grupa radi unutar okvira NAP za pronalaženje prioriteta unutar ministarstava, za stvaranje politike, razvijanje programa i za rad na zajedničkim strategijama u pogledu ravnopravnosti polova u svim aspektima života. Grupa je takođe uključena u standardima izveštavanja od ministarstava.

Institucija Ombudsmana je prvobitno osnovana Uredbom UNMIK-a br. 2000/38:

„Ombudsman promoviše i štiti prava i slobode pojedinaca i pravnih subjekata i osigurava da su sva lica na Kosovu u mogućnosti da delotvorno upražnjavaju ljudska prava i fundamentalne slobode zaštićene međunarodnim standardima ljudskih prava, posebno Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i njenim Protokolima kao i Međunarodnim sporazumom o građanskim i političkim pravima.“⁷²

Ombudsman ima mandat da prima i ispituje žalbe u vezi sa slučajevima diskriminacije protiv UNMIK-a i PIS. Međutim, od 2006. godine, kancelarija ombudsmana je prenetu u lokalnu nadležnost i nema više mandat za ispitivanje slučajeva koji obuhvataju međunarodne agencije ili pojedince prema Uredbi UNMIK-a br. 2006/06, koja zamenjuje Uredbu br. 2000/38.

Ima takođe nadležnost za ispitivanje nacrtu zakona i politike, uz pružanje komentara o primeni zakona koji se tiču ljudskih prava i dobrog upravljanja. Ombudsman može posredovati između strana uključenih u žalbi, pružati zastupanje i savete i da iznosi probleme kroz medije. Usluge koje nudi Kancelarija Ombudsmana su besplatne. Ispitanik iz Kancelarije Ombudsmana je opisao svoja zaduženja:

„... postoje tri jedinice unutar Kancelarije Ombudsmana. Prva je grupa za prava dece, zatim grupa koja radi protiv diskriminacije a treća je grupa za zastupanje interesa u pitanjima ravnopravnosti polova. Ideje iza stvaranja tih grupa je ta da postoje neke socijalne kategorije koje su više diskriminisane... Grupa za decu je stvorena u saradnji sa UNICEF-om, dakle ostale dve grupe su stvorene nakon što je vlada usvojila zakone koji se posebno odnose na te grupe. U tim zakonima je Kancelarija Ombudsmana

⁷¹ Internet stranica kosovskog premijera, <http://www.ks.gov.net/pm/?menuid=3&subid=1&subs=81&lingo=2>

⁷² Uredba Unmika 2000/38, jun 2000. god.

opisana kao poseban mehanizam, sa samim tim su zakoni o ravnopravnosti polova zahtevali da se Ombudsman bavi sporovima oko pitanja ravnopravnosti polova.⁷³

Nedavno je Centar za Zaštitu Žena i dece podneo žalbu protiv UNMIK-ove nepravilne primene politike protiv nasilja u porodici. Međutim, nije u mandatu Ombudsmana da ispituje žalbe protiv međunarodnih institucija i agencija. Ispitanici su prokomentarisali frustracije žena koje nisu u mogućnosti da se žale na diskriminacione radne prakse, kao što su seksualno zlostavljanje i nepravredno otpuštanje iz međunarodnih agencija.

c. Kosovsko Građansko Društvo

Izrazit aspekt kosovskog civilnog društva jeste rukovodstvo organizacija žena i nevladinih organizacija koje su radile saglasno od početnog nivoa i uneli održivost u procesima javne službe i centralne uprave za obrazovanje i podržavanje lokalnog učešća žena. Ovaj odeljak izveštaja je fokusiran isključivo na organizacije žena, iako one čine samo jedan sektor šireg građanskog društva na Kosovu.

Većina ispitanih predstavnika građanskog društva⁷⁴ je pokazala razumevanje prema međunarodnim pravnim okvirima za postizanje ravnopravnosti polova: Rezolucija 1325, Konvencija o Eliminaciji svih Vidova Diskriminacije protiv Žena i Pekinška Platforma za Mere. Unutar organizacija žena ti okviri su posebno naglašeni. Kako je ranije pomenuto, kosovske žene aktivisti su bili centralno uključeni u izradi Nacionalnog akcionog plana za postizanje ravnopravnosti polova. Međutim, proces koji je podržao UNIFEM, je čvrsto izgrađen na međunarodnim pravnim mehanizmima za unapređenje ljudskih prava žena i na postojećim vezama od ranije sa transnacionalnim mrežama zastupanja, od kojih su neke povezane pre 1999 godine.

Obimna Mreža Žena Kosova (MŽK) spaja 81 organizacije žena koje predstavljaju sve etničke grupe i različite zajednice širom Kosova. Manje organizacije unutar mreže nisu ispitane za ovaj izveštaj. Misija MŽK je u vezi sa „podrškom, zaštitom i promovisanjem prava i interesa žena i devojaka širom Kosova, bez obzira na politička ubeđenja, religiju, starosno doba, nivo obrazovanja, seksualnu orijentaciju i sposobnost. MŽK obavlja svoju misiju kroz razmenu iskustava i informacija, partnerstvo i kanalisanje, istraživanje, zastupanje i usluživanje”.⁷⁵ Njene članske grupe su sastavljene od širokog spektra društvenih sektora, uključujući obrazovanje, ekonomski razvoj, psihofizičke usluge, posebne potrebe, izgradnju kapaciteta, istraživačke studije polova, grupe koje rade na nasilju na osnovu polova i grupama koje nude pravno zastupanje i podršku.

Izvršni direktor, Igbale Rogova je objasnila da žene aktivisti sa zadovoljstvom koriste Rezoluciju 1325 kao sredstvo za obavezivanje dosada nespremnih međunarodnih organizacija na dijalog sa grupama žena na Kosovu:

„1999 godine... pre nego što sam došla na Kosovo kao izbeglica, bila sam veoma uzbuđena zato što UNMIK trebalo da upravlja Kosovom i imala sam puno očekivanja, i bila sam uzbuđena, i mislila sam da će poštovati prava žena i primenjivati deklaracije, ali... kada sam se vratila kući od prvog dana sam shvatila da su oni u potpunosti

⁷³ Razgovor sa Violetom Krasnići, jul 2007. god.

⁷⁴ Iz razgovora obavljenih 2007, od strane MŽK, Kosovo

⁷⁵ Vidi internet stranicu MŽK na <http://www.womensnetwork.org>

ignorisali pokrete žena i ženske lidere na Kosovu. Imali smo žene u politici, vrlo moćne žene i žene u građanskom društvu, vrlo moćne žene, sve su one ignorisane i pomislila sam kako bismo to mogli promeniti? Dakle pokušali smo, organizovali smo sastanke da lobiramo... samo da kažemo „slušajte nas“. A zatim, kada je UN potpisao ovu rezoluciju, dobili smo prijatelja u organizaciji, Žensku komisiju za izbeglice i decu a u toj organizaciji je radila žena koja je otišla da radi za UNIFEM, njeno ime je Maha Muna. Govorili smo ženskoj komisiji šta se dešavalo na Kosovu, kako su ignorisali žene a Maha je rekla iskoristite ovu rezoluciju. Dakle od prvog dana 2000 godine smo počeli da koristimo izveštaj i lobirali smo ili, koristili rezoluciju, pisali smo pisma UN, čak i UN u Njujorku, govoreći da moraju da primene tu rezoluciju.“⁷⁶

Organizacije kosovskih žena su direktno doprinele primeni Rezolucije 1325 na različitim zvaničnim i nezvaničnim sastancima, seminarima, demonstracijama, projektima, lokalnom, regionalnom i međunarodnom umrežavanju i lobiranju. Aktivnosti organizacija žena obuhvataju pomaganje žrtvama seksualnog nasilja za vreme rata, nasilja u porodici i trafikinga. Trenutno, organizacije članice MŽK u vezi su sa i redovno lobiraju kod vladinih kancelarija na svim nivoima, i pojedinačno i pod pokroviteljstvom MŽK.

Grupe žena su jedini sektor kosovskog društva koji izričito i konsistentno pristupa Rezoluciji 1325 kao operativnom principu koje je integrisano u njihovom radu. Kao direktan rezultat toga, MŽK je 2007 godine počela početne serije razgovora sa snagama KFOR-a stacioniranim na Kosovu o tome koliko i zašto je Rezolucija 1325 važna za njihovu misiju. Međutim, opšte lobiranje za ojačavanje i unapređenje žena na Kosovu je narušeno nedovoljnom tekućom saradnjom domaćih institucija i međunarodne zajednice sa grupama žena.⁷⁷

Iz razgovora je bilo jasno da postoji prekid u učestalosti komuniciranja između mnogih međunarodnih administratora i grupa žena. Iako na površini postoji obično spremnost za konsultovanjem i diskusijom, to je jedva ostvareno kroz posebne napore MŽK. Uopšte, međunarodni administratori su bili spori u sveobuhvatnom obezbeđivanju tekuće podrške inicijativama koje preduzmu grupe iz građanskog društva da se dodatno proširi pristup žena razvoju i ljudskim pravima. Jasno je da to odražava nepostojanje direktne odgovornosti međunarodnih administratora kosovskoj javnosti i da je za međunarodna pravna načela ljudskih prava, uključujući i ravnopravnost polova, potrebno značajno više od sadašnje retoričke podrške koju nudi međunarodna zajednica. Razgovarajući o preprekama sa kojima se susreće sveobuhvatno sprovođenje Rezolucije 1325, Izvršni direktor MŽK je objasnio:

„Nedostatak političke volje je prva prepreka a neznanje je druga. Međutim, nedostatak političke volje je pod broj jedan... Rezolucija jasno zahteva obuhvatanje žena u mestima gde se donose odluke, posebno u mirovnim pregovorima. Međutim, svi ti lideri na lokalnom i međunarodnom nivou ne žele da daju prostora ženama... jer misle da je dužnost muškaraca da razgovaraju o miru a rezolucija ima toliko članova da naročito UN smatraju da ju je nemoguće sprovesti. Na primer, jedan član je protiv trafikinga. Međutim... svuda gde ide vojska, vidimo i trafiking. Dakle, to bi bilo narušavanje njihovog plana da se u potpunosti sprovede Rezolucija 1325.“⁷⁸

---

⁷⁶ Razgovor sa Rogova Igbale, jul 2007. god.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

Ironična pozicija organizacija žena koje koriste međunarodne pravne mehanizme kako bi međunarodne organizacije bile odgovorne za njihovo često zakasnelo isticanje pitanja ravnopravnosti polova je jasna organizacijama žena. Ono što se vidi iz razgovora sa ženama u građanskom društvu je osećaj da ova svesnost obnavlja njihovu odlučnost da sveobuhvatno reše pitanja neravnopravnosti polova u posleratnom Kosovu umrežavanjem u političke i društvene sektore i ponovnim uspostavljanjem veza sa sestrinskim grupama u susjednim zemljama. Nacrt pregledni izveštaj o primeni Rezolucije 1325 na Kosovu je sastavljen marta 2006 godine i obuhvaćen je u Dodatku 3.

Iako potvrđuje efikasan rad korenskih organizacija, Fljora Maculja sugerije da se moraju sprovesti više aktivnosti na njihovoj strani:

„... nevladine organizacije moraju više da rade... potrebno im je više argumenata, veća izgradnja kapaciteta kako bi se donekle unapredile organizacije.“⁷⁹

Pa ipak, sposobnost lokalnih grupa žena da se sastanu i proaktivno razgovaraju je značajna snaga ovog sektora kosovskog društva, kako je dokazano na sastanku za okruglim stolom održanom jula gde se razgovaralo o „iskustvima nakon osam godina UNMIK-a“ i o pripremi nekih preporuka za dolazeću Misiju Evropske Unije u periodu nakon odlučivanja konačnog statusa Kosova. Sastanku su prisustvovali članovi MŽK kao i predstavnici iz međunarodnih agencija i vlada. Razgovor za okruglim stolom je predstavljao pregled dostignuća u stavovima organizacija žena i organizovan je u dva dela:

1. Dostignuća o kojima je bilo reči za okruglim stolom: „ne nalazimo se na istom mestu kao pre osam godina“

Donošenje zakona koji se tiču pitanja ravnopravnosti polova u nasilju u porodici, anti-trafikingu, ravnopravnosti polova, porodici i u borbi protiv diskriminacije unapredilo je mogućnost da ravnopravnost polova postane cilj na Kosovu, što bi omogućilo da se prava žene i dece unaprede kao i odnosi prema polovima uopšte. Ono što je dovelo jedinstvo i jačanje pokreta kosovskih žena je ishod administracije međunarodnih agencija, kako to kaže jedna žena: „moramo da radimo zajedno, pa smo se sakupili“.⁸⁰ Za ponekad nadmoćnu administraciju međunarodnih agencija, obnavljanje i ponovno uspostavljanje Lobija kosovskih žena i Regionalnog lobija žena za jugoistočnu Evropu, posebno ponovno povezivanje sa srpskim ženama, je bilo neophodno i predstavljalo je pozitivan korak ka stvaranju kohezivnog društva. Unošenje nepoznatih ideja i planova bez dovoljno konsultacija, stimulisalo je i ponekad isprovociralo koherentniji i odlučniji odgovor mreža žena što bi inače bilo ostvareno za osam godina.

Uspostavljanje mehanizama za ravnopravnost polova na svim nivoima uprave, iako ne uvek primenjenih, je teoretski važna ključna stavka koja se može razviti u budućnosti, posebno, međuopštinska vladina radna grupa je važan mehanizam povezivanja na nivou zajednice kako bi se pomoglo da se domaće i međunarodno pravo prenesu u svakodnevne živote i potrebe. Kao drugo, izdanak nevladinih organizacija fokusirano na pitanja žena koja su finansirala međunarodne agencije a što je nekima omogućilo da se sigurnije utisnu u kosovsko društvo i samim tim rade efikasnije zajedno i odvojeno.

⁷⁹ Razgovor sa Fljorom Maculjom, jul 2007. god.

⁸⁰ Razgovori za okruglim stolom, Kosovski centar za studije polova, jul 2007. god.

Učesnici sastanka su se složili da nije bilo puno uspeha gde je individualna žena bila u mogućnosti da otpočne poslovanje, iako još uvek ima mesta za unapređenje mogućnosti žena da dobiju bankovne zajmove i privredno konkurišu u poslovnom svetu.

Složili su se oko toga da je Nacionalni akcioni plan za postizanje ravnopravnosti polova koji su usvojili premijer i vlada značajan korak ka promovisanju i zaštiti prava žena i postavljanje standarda za sprovođenje ravnopravnosti polova na svim nivoima uprave. Tri elementa su posebno važna: uspostavljanje osam standarda za Kosovo kao deo „plana standarda“ pojačano važnošću pitanja ravnopravnosti polova kao pitanja na planu ljudskih prava u postizanju multietničke demokratske države. Kao drugo, političko lobiranje oko NAP i standarda je opet spojilo lidere žena iz građanskog društva i političare u razgovorima oko važnih pitanja. Kao treće, lobiranje i rad i sa medijima i zvaničnicima vlade je jasno pokazalo da je ravnopravnost polova tekući proces i da se mora stalno nadgledati na više načina. Uloga žena u medijima se smatrala strateški važnom.

Proces istraživanja i sastavljanja nezvaničnog izveštaja o Rezoluciji 1325 2005 godine je priznat kao korak ka razumevanju složenih organizacionih procesa i umrežavanje neophodnih da se Rezolucija 1325 iskoristi kao mehanizam lobiranja. „Nametanjem sebe kao važnu snagu“ je fraza koja je data na mnoge odgovore grupa u vezi sa nadzorom UNMIK-a. Iako često problematične po svom stilu „odozgo na dole“ i neadekvatnim konsultacijama sa građanskim društvom, mnoge strukture UNMIK-a su ponudile fizički, materijalni i psihofizički prostor nekim grupama žena dajući im time mogućnost da se „same organizuju“ i uspostave sopstvene prioritete i planove. Saglasno je to da su u navedenom periodu mnoge grupe žena dobile iskustvo i veštine da postanu efikasni lobisti a neki pojedinačni članovi su takođe bili u mogućnosti da se usavrše u oblastima koje se tiču ravnopravnosti polova.

Za okruglim stolom su se razmatrala različita iskustva u radu sa međunarodnim agencijama na pitanjima ravnopravnosti polova a razgovori su bili raznovrsni. U ponovnom sagledavanju „naučenih lekcija“ sledeći komentari kažu:

„... nadamo se da će EUMIK za razliku UNMIK-a biti spremniji da koristi postojeće kapacitete, spremnost i entuzijazam lokalnih nevladinih organizacija aktivnih u polju pitanja ravnopravnosti polova na Kosovu, što bi zauzvrat omogućilo saradnju i partnerstvo u razvijanju zajedničkih projekata. Kao rezultat toga, obilne informacije iz tog polja će biti dostupne EUMIK-u, kako bi se dobila bolja, značajnija i efikasnija politika kao i projekti (što nije bilo slučaj za vreme UNMIK-ove administracije).“

„Kao ekstremni slučaj „izgubljene prilike“ trebalo bi imati u vidu organizaciju „Inicijativa Žena Kosova“ (IŽK), uspostavljenu jula 1999 god. IŽK je stvorena nakon što je Stejt Department Sjedinjenih Američkih Država, Biro za Stanovništvo, izbeglice i migraciju, dodelio grant od 10 miliona američkih dolara Visokom komesaru Ujedinjenih Nacija za izbeglice (UNHCR) za sprovođenje tog projekta. Ideja je bila da se upotrebi taj fond za pružanje podrške potrebama žena Kosova i da se pomogne u regenerisanju i konsolidovanju postojećih organizacija žena Kosova, što je pretrpelo veliku štetu a u nekim slučajevima i uništeno u ratu 1999 godine.“

„Međutim, učinjena je ozbiljna greška, koja je na kraju dovela do kompletne propasti te inicijative. Planiranje za dodelu sredstava je sprovedeno prema pristupu „odozgo na dole“. Nisu prethodno konsultovani lokalni akteri koji bi omogućili da se jasno identifikuju stvarne potrebe žena Kosova i ženskih nevladinih organizacija. Sledstveno tome, veliki

deo granta je otišao UNHCR-u za finansiranje operativnih troškova njegovih međunarodnih partnera. Dodatna posledica je bila ta da je zbog neznanja i nedostatka relevantnih informacija, preostali deo sredstava raspodeljen „prema potrebi“ organizacijama koje su prekinule svoje aktivnosti čim su donacije potrošene a sredstva prestala da dolaze.“⁸¹

Rezimirajući preporuke sa razgovora za okruglim stolom, organizator je dodatno prokomentarisao: „Sa namerom da se greške kakve su pravljene u proteklih osam godina spreče u budućnosti, neophodno je da misija EUMIK-a ima u vidu iskustva lokalnih aktera tokom perioda između 1999 i 2007 god.“⁸²

2. Preporuke sa održanog okruglog stola: „Ne počinjemo od nule“

Na sastanku su podvučeni zaključci za koje bi hteli da budu doneti od strane dolazeće Misije Evropske Unije na Kosovu:

1. Potrebni su pravni i politički mehanizmi za sprovođenje ravnopravnosti polova a isto tako su potrebni i kvalifikovaniji ljudi da njih sprovedu;
2. Međunarodni akteri moraju pokazati veće učešće i spremnost da sarađuju sa lokalcima;
3. Bilo bi mudro da dolazeća Misija ne otpočne „igru bacanja krivice“, to jest, da ne otpočne sa negativnim i neproverenim pretpostavkama u vezi sa lokalnim stanovništvom;
4. Žene u građanskom društvu moraju da aktivno pomognu d se oblikuje mandat Misije EU time što će biti aktivnije u određivanju zajednički usaglašenog „plana po pitanju ravnopravnosti polova“;
5. Perspektiva ravnopravnosti polova se mora uvesti u misiju EU ka planiranju i to bi trebalo da se objasni i o tome pregovara sa lokalnim akterima od početka;
6. Perspektiva ravnopravnosti polova bi trebalo da se odredi i održava na višim nivoima rukovodstva u Misiji umesto da se ograniči na nivoe koje obično zauzimaju žene;
7. Transparentnost se očekuje u svim administrativnim procesima i to će lobirati i nadgledati grupe građanskog društva;
8. Pretplata za trainig novog osoblja;
9. Moraju se uspostaviti otvoreni kanali komunikacije sa grupama žena i održavati redovno, na tekućim osnovama;
10. Svi međunarodni akteri moraju konsultovati lokalne grupe žena kada osmišljavaju programe za podržavanje lokalnih žena.

Drugi deo: Obaveze koje proizilaze iz Rezolucije 1325

Drugi odeljak ovog izveštaja o primeni Rezolucije 1325 daje pregled glavnih nalaza u članovima definisanim Rezolucijom 1325 kao ključne oblasti obaveza:

- Obuhvaćanje žena na svim nivoima odlučivanja;

⁸¹ Luljeta Vunići, *Dobrodošli na Kosovo! Drugi deo*, Kosovski centar za studije polova, avgust 2007. godine, str. 7. Za više detalja o citiranom primeru vidi *Gender Audit (Revizija polova)*, Krisa Korina; *Konačni izveštaj: Spoljašnja procena Inicijative žene Kosova (2002)* Joka M. Bejkera i Hilde Haug.

⁸² Luljeta Vunići, *Dobrodošli na Kosovo! Drugi deo*, Kosovski centar za studije polova, avgust 2007. godine, str. 7.

- Perspektiva ravnopravnosti polova i obuka policijskog i vojnog osoblja;
- Zaštita i poštovanje ljudskih prava žena i devojaka;
- Obuhvatanje perspektive ravnopravnosti polova u izveštajima UN.

a. Obuhvatanje perspektive ravnopravnosti polova na SVIM nivoima odlučivanja

Rezolucija 1325 u Članu 1. „*Apeluje* na zemlje članice da obezbede veću predstavljenost žena na svim nivoima odlučivanja u domaćim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za sprečavanje, upravljanje, i rešavanje sukoba“. Član 8. „*Poziva*“ na zemlje članice da obezbede veću predstavljenost žena na svim nivoima odlučivanja u domaćim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za sprečavanje, upravljanje, i rešavanje sukoba.

Sporazum iz Rambujea koji su izradile NATO snage marta 1999 godine, koji je završio ratom, imao je upućivanje na pol ili rod samo u *Poglavlju 2, „Policija i javna bezbednost civila“, Član 1, Opšti principi*. Portparol Ibrahima Rugove (predsednika) za spoljna pitanja, Edita Tahiri, je bila jedina žena prisutna tokom pregovora u Rambujeu. Ona je prokomentarisala da nije osećala diskriminaciju polova u ranom pokretu za nezavisnost i u Rambujeu:

„... prošlo je 10 godina pre nego što je pokret za nezavisnost odgovorio na srpsku okupaciju ovde, igrajući svoju ulogu u procesu dezintegracije Jugoslavije pokušavajući da ostvari naš san za nezavisno Kosovo. Ja sam bila u vrhu tog pokreta i bilo je još 14 muškaraca... u to vreme nisam osećala da postoji diskriminacija polova, čak iako sam sedela na sastancima samo sa muškarcima, čak i u Rambujeu... nikada nisam osećala tu razliku u polovima i diskriminaciju.“⁸³

Posleratna klima na Kosovu je međutim, okarakterisana povećanom marginalizacijom žena u svim sferama društvenih pritisaka kako bi se prilagodilo tradicionalnijim ulogama:

„Posle rata, to je bila liberalizacija od tog tereta okupacije, muškarci su bili agresivni a žene marginalizovane, uključujući i mene.“⁸⁴

Optimizam među ženama aktivistima na dolasku međunarodne zajednice na Kosovu⁸⁵ se ubrzo suočio sa nepostojanjem svesti, znanja i interesa viših službenika međunarodne zajednice da pruže podršku i praktikuju isticanje pitanja ravnopravnosti polova. Ne samo da ravnopravnost polova nije bila priznata na najvišim nivoima međunarodnih procesa odlučivanja, već ni radnici koji su bili spremni da rade na pitanjima uvođenja načela ravnopravnosti polova nisu podstaknuti te samim tim nisu obuhvatili uvođenje načela ravnopravnosti polova kao princip za stvaranje politike.

Kosovske žene aktivisti i nevladine organizacije su očekivali da će administracija UN aktivno podržavati i saradivati sa lokalnim ženama aktivistima, ali kako je istaknuto ranije, lokalne žene su se borile da dobiju glas ili budu uključene u posleratnom procesu odlučivanja. Razgovarajući o nezastupljenosti žena u tekućim razgovorima za određivanje konačnog statusa Kosova, Igbale Rogova je prokomentarisala:

⁸³ Razgovor sa Editom Tahiri, jul 2007. god.

⁸⁴ Razgovor sa Editom Tahiri, jul 2007. god.

⁸⁵ *Getting it Right?; Gender Approach to UNMIK Administration 2001 in Kosovo*, Kvinna Till Kvinna.

„... ne postoji politička volja... Na početku smo pokušali prvo pismima, zatim smo održavali proteste na ulici... bilo je minus 20 stepeni a mi smo održavali proteste napolju uz igre, pesme, sa parolama koje su govorile da nam Rezolucija 1325 daje pravo da budemo u pregovaračkom timu. Parole su ostale na zidovima zgrade skupštine 6 ili 7 meseci. A to je bio period kada smo otpočeli Koaliciju Žena za Mir sa Mrežom Žena u Crnom iz Srbije. Odlučile smo da započnemo tu koaliciju jer kao prvo, nije bilo žena u pregovaračkom timu, da, u redu, imali su jednu ženu ali ona nije predstavljala sve žene iz Srbije, pa su se osećali kao da nisu imali ženu tamo. Dakle i mi i one smo održavale proteste u isto vreme, istog dana, u isti čas, u Prištini i u Beogradu, a zatim smo nastavili da radimo zajedno. Mislili smo ako mi žene, ne možemo da budemo u pregovaračkom timu, možemo da budemo alternativni glas i da možemo da uvedemo perspektivu žena u razgovore. Kako? Uneli smo izjave, pisale smo izjave pre nego što su se sreli tamo, u Beču, i u svakoj izjavi smo pominjali Rezoluciju 1325, u svakom pismu, i sa Koalicijom Žena za Mir smo poslali izjave o tome kako šta smo osećali u vezi sa statusom Kosova, dakle iskoristili smo Rezoluciju i rekle stvari kao u svakom pismu koje smo poslali, koristili smo prostor da navedemo Rezoluciju 1325. Mislim da nam je ta rezolucija pomogla da održimo specijalni sastanak sa Specijalnim izaslanikom koji je bio zadužen za proces pregovora, Martijem Ahtisarijem, jer je nam on otvorio vrata svaki put kada smo tražile sastanak. Tokom 2006 godine smo se sreli četiri puta sa njim, ali zvanično nismo bile zastupljene.“⁸⁶

Međutim, vraćajući se u 1999 god. kada je UNMIK uspostavio Prelazni Savet Kosova (PSK) možda je već predodredio šta će biti dominantna praksa na polju ravnopravnosti polova u međunarodnoj intervenciji. PSK je bilo savetničko telo Specijalnog Predstavnik Generalnog Sekretara (SPGS) koji su činili 12 lokalnih predstavnika, i Srbi i Albanci koji su svi bili muškog pola. Na albanskoj strani, lokalni predstavnici koji su izabrani bili su iz Oslobođilačke Vojske Kosova (OVK), vojne vođe tokom oružanog sukoba, koji su svakako umanjili alternativni glas LDK partije. Samim tim, informacije o kosovskom društvu koje je pružao taj tradicionalno orijentisan sektor albanskog društva su često bile jednostrane i time se na uključivanje žena u posleratnoj obnovi društva gledalo negativno, uprkos javnim ulogama žena kroz devedesete i za isto, tokom rata. Javno upućivanje na nedostatak „kompetentne i čvrste žene“ opravdalo je isključivanje žena iz političke sfere. Čak ni kao članovi političkih partija žene generalno nisu uključivane u saradnji sa zvaničnicima UNMIK-a:

„... čak i oni međunarodni službenici koji su poštovali ovu rezoluciju, kada dođe delegacija da se sretne sa članovima PDK-a, oni se sastaju samo sa muškarcima... strukture odlučivanja u UNMIK-u su činili muškarci pa mislim da je to problem jer su oni ignorisali ovu rezoluciju ili je nisu primenjivali na pravi način.“⁸⁷

Mnoge žene aktivisti su smatrali da je međunarodna zajednica pojačala diskriminacione stavove prema ženama i da su nastojali da kosovske žene predstave kao zarobljene u represivnoj, zaostaloj tradiciji koja je narušavala svaku nadu u ravnopravnost polova i koja ne bi mogla da se ospori a da se ne uznemiri dominacija muških vrednosti na Kosovu. Zajednička Privremena Administrativna Struktura (JIAS), stvorena pri kraju 1999 godine, zajedno sa Privremenim administrativnim savetom obuhvatala je tri albanska predstavnika muškog pola i jednu srpsku predstavnicu. Na kraju, PSK je uvećan kako bi uključio 17 procenata žena, ali do tada je skoro izgubio svu važnost. Kada je 2001 godine, predsednik Saveta Bezbednosti UN posetio Prištinu i susreo se sa lokalnim ženama predstavnicama nevladinih organizacija, potvrdio je napore

⁸⁶ Razgovor sa Igbale Rogovom, jul 2007. god.

⁸⁷ Razgovor sa Fljorom Brovinom, avgust 2007. god.

pokreta žena na Kosovu za promovisanje pomirenja i međugrupne saradnje. Međutim, za mnoge žene u građanskom društvu, „taj diplomatski gest nije doveo do kvalitetnijeg učešća žena na središnjem i višem nivou procesa izgradnje mira tada – ni sada”.⁸⁸

Većina ispitanih 2007 godine smatra da odgovornost za primenu Rezolucije 1325 leži na najvišim nivoima organa odlučivanja. To je na jednoj strani priznavanje preovlađujuće vlasti kancelarije SPGS a na drugoj strani, tvrdnja da strukture PIS sve više nose odgovornost za promovisanje i zaštitu ravnopravnosti polova.

Kao vrhovnog donosioca odluka na Kosovu, od UNMIK-a i agencija UN kao i međunarodnih organizacija na Kosovu se očekuje da daju primer domaćim institucijama primenom Rezolucije kroz proces pregovora o konačnom statusu i relevantne međunarodne mehanizme za ravnopravnost polova. Iako je SPGS Soren Jesen Peterson pokazao ograničene napore u pružanju pomoći ženama Kosova unoseći OGA-u u najviše nivoe UNMIK-ovih struktura i dajući joj ovlašćenja da obavlja svoj posao, opšti nedostatak političke volje na strani Petersona, koji je posedovao moć da utiče na sastav pregovaračkog tima, bio je odlučujući za uključivanje žena u pregovaračke procese.⁸⁹ Stvaranje Tima jedinstva od strane bivšeg predsednika Ibrahima Rugove i SPGS Petersona sa liderima političkih partija koje su osvojile poslanička mesta u skupštini, uključujući i predsednika skupštine i premijera, predvidelo je uključivanje predstavnika iz građanskog društva. Izborom muškarca, glavnog urednika novina „Zëri“, Blijerima Šalje, da popune tu poziciju je jasan primer efikasnog isključivanja žena iz politike i nivoa građanskog društva tokom procesa mirovnih pregovora.⁹⁰

Fljora Brovina tvrdi da je bitno uključiti žene radi uspešnijih pregovora jer one bolje razumeju i poznaju kulturnu baštinu i strateške stavke decentralizacije i centralizacije. Govoreći o ženama izabranim za vladu 2003. godine, rekla je:

„Bilo je žena koje su imale iskustvo i znale kako da pregovaraju, bolje su poznavale istoriju i ulagale su takođe u slobodu Kosova.”⁹¹

Od dvadeset i jednog člana koji su radili na izradi novog ustava samo četiri su žene. Ispitanici su prokomentarisali da je potrebno više toga kako bi se obezbedilo to da su pitanja žena prisutna i da se one razmatraju u takvim krugovima donošenja odluka. Nekibe Keljmendi, poslanica u Skupštini Kosova i predsednica Komisije za javne službe, lokalnu upravu i medije je prokomentarisala:

„Lično, ja sam posvećena pronalaženju mesta u Ustavu koje će upućivati na Rezoluciju 1325, pošto je dobro poznato da je struktura kosovskog stanovništva 50-50 procenata, dakle žene bi trebalo da imaju ulogu u donošenju odluka i u institucijama u kojima se donose odluke... nažalost u praksi, to nije stvarnost. Želela bih da kažem da je to slučaj čak i samim Ujedinjenim Nacijama, u Savetu Bezbednosti gde je ta Rezolucija... usvojena (imala sam prilike da 2004. godine učestvujem na kongresu Ujedinjenih Nacija o ravnopravnosti polova i pravima žena), i videla sam da čak ni u Ujedinjenim Nacijama

---

⁸⁸ Monica Llamazares (Monika Lamazares), *The women of Kosovo: Missing Links in a Failing Post-War Peace building (Žene Kosova: Veze koje nedostaju u neuspelom posleratnom pokušaju izgradnje mira)*

⁸⁹ Razgovor sa Ljuljetom Vunići, jul 2007. god.

⁹⁰ Razgovor sa Igbale Rogovom, jul 2007. god.

⁹¹ Razgovor sa Fljorom Brovinom, avgust 2007. god.

žene nisu uključene u odeljenja u kojima se donose odluke i organima. Umesto toga, one najčešće rade kao administratori; kao radnici na nižim nivoima.“

Dok su pojedini radnici UNMIK-a i OEBS-a podržavali lokalne žene a međunarodne organizacije preduzele više inicijativa kako bi rešile pitanja ravnopravnosti polova, značajnost tih inicijativa u njihovom ukupnom radu na rešavanju problema žena kao odvojene oblasti ljudskih prava i žena kao odvojene grupe u društvu je sporna. Postojalo je široko ubeđenje ispitanika da je prisustvo međunarodne zajednice na Kosovu ojačalo osnovne hijerarhije polova.⁹²

Generalno, većina međunarodnih službenika i prezasićenost pozicija „odgovornošću po pitanju ravnopravnosti polova“ izgleda da se loše snalazi bez dobro definisanih planova mera i jasnih ciljeva, što ne dovodi do uvođenja načela o ravnopravnosti polova, već do dodatne marginalizacije i tretmana problema žena i pitanja kao mekša u poređenju sa većim političkim ciljevima i ambicijama „i sa atmosferom konkurentnosti i teritorijalnosti između brojnih aktera“.⁹³

Osim toga, izvršni direktor Kosovskog centra za studije polova (KGSC) je istakao da postoji malo razumevanja za važnost rada građanskog društva i oskudna politička volja za izgradnju partnerstva sa organizacijama žena kako bi se pomoglo vođstvu žena da dobiju uloge donošenja odluka. Smatralo se da su međunarodne agencije došle na Kosovo sa predrasudnim stavovima i suviše često na kratkoročnim osnovama. Finansirane različitih projekata je ograničeno time što donatori često imaju sopstvene političke ciljeve. Samim tim, osim što građansko društvo zavisi od međunarodnih donatora, strukture PIS ne pružaju bilo kakvu podršku.⁹⁴

Više osnovnih uzroka komparativnog nedostatka uloge žena na pozicijama gde se donose odluke je identifikovano od strane žena u lokalnoj upravi i građanskom društvu. Najveći je uticaj površnog shvatanja Rezolucije 1325, koji odražava opšte nepostojanje političke volje među rukovodstvom za promovisanje ravnopravnosti polova:

„U UN ne vidim bilo kakvu čvrstu posvećenost Rezoluciji 1325. Smatram da su samo hteli dokument kako bi mogli da kažu ženama, izvolite, ovo je za vas. To nije dovoljno. Kada jednom stvorite mehanizam, potrebna vam je posvećenost kako biste bili u mogućnosti da ga primenite. Dakle, smatram da najviši organi UN ne podržavaju pitanja žena.“⁹⁵

Rečeno je da UNMIK-u nedostaje profesionalizam i doslednost u ravnoteži polova u njegovom sopstvenom izboru radnika i problemima koji su izraženi o stvarnom poznavanju i stvaranju komponenata koje su potrebne za mir i sigurnost posebno u kulturnim, nacionalnim, političkim odnosima i ravnopravnosti polova na Kosovu:

„Kada je UNMIK došao, zapošljavao je žene ali nikada na osnovu perspektive ravnopravnosti polova već na osnovu toga da li je lepa, da li malo govori engleski, i ako ispunjava te uslove onda ima prioritet. Gde su stručnjaci? Imali smo puno žena

⁹² The Kosovo Report (Izveštaj o Kosovu): Conflict, International Response, Lessons Learned. *The Independent International Commission on Kosovo*. Oxford University Press, 2000. (Sukob, odgovor međunarodne zajednice, stečena iskustva. *Nezavisna međunarodna komisija za Kosovo*. Novine Univerziteta u Oksfordu, 2000. god.)

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Razgovor sa Karlom Kulesom, novembar 2007. god.

⁹⁵ Razgovor sa Editom Tahiri, jul 2007. god.

stručnjaka. Imamo puno obrazovanih generacija ali UNMIK nikada nije donosio odluke na osnovu toga da bi angažovao stručnjake iz različitih oblasti, a to je samo zato što nisu imali informacije koje su mogli dobiti na osnovu istraživanja koje je moralo da se sprovede za zemlju u koju su otišli.“⁹⁶

Treći razlog koji je dat jeste verovanje da predominantna muška kultura na ključnim pozicijama u strukturama UNMIK-a narušava kapacitet administracije da obezbedi uključivanje žena u proces donošenja odluka. Od početka misije, svih pet SPGS su bili muškarci, kao i svi glavni zamenici i zamenici SPGS. Šefovi Misija i zamenici šefova Misija drugih stubova su takođe svi bili muškarci sa samo ponekad zaposlenim ženama direktorima Odeljenja:

„...žene u Ujedinjenim Nacijama nisu bile uključene u odeljenja i organe gde se donose odluke već su više upotrebljene kao administratori, radnici na nižem nivou...“⁹⁷

Agencije UN poput UNICEF-a, UNIFEM-a, UNFPA-e, UNHCR-a i UNDP-a nastoje da imaju više žena na ključnim pozicijama, ali su prvobitno bile isključene od učešća u UNMIK-ovim razgovorima i u donošenju odluka na najvišem nivou u ranijim posleratnim godinama. Međutim, to se kasnije promenilo. Ove agencije imaju konzistentniju i koncentrasaniju praksu u vezi sa ljudskim pravima žena i odredbama Rezucije 1325, uprkos tome što ne upućuju na nju u svojoj politici rada.

Zaista, Igbale Rogova ukazuje na ključnu podršku UNIFEM-a na Kosovu za lokalne projekte organizacija žena:

„Podržavaju lokalne inicijative i zato im se divim, divim se kancelariji u Prištini.“⁹⁸

Na nacionalnom nivou, Zakon o Ravnopravnosti Polova ima za cilj da uspostavi jednaku predstavljenost muškaraca i žena na svim nivoima u izvršnim, zakonodavnim i pravosudnim telima, javnim institucijama i imenovanjima u centralnoj i lokalnoj upravi. Prema Zakonu o ravnopravnosti polova, Članu 3.2:

„Jednako učešće i muškaraca i žena, prema Članu 3.1, se postiže u slučajevima gde učešće određenog pola u institucijama, telima ili na nivou organa vlasti iznosi 40 procenata.“

Drugi izbori za Narodnu Skupštinu održani oktobra 2004 godine omogućili su izbor 33 žena poslanica u Skupštini sa 120 poslaničkih mesta (27.5 procenta). Žene takođe zauzimaju 28 procenata odborničkih mesta u skupštinama opština. Preko trideset političkih partija je učestvovalo a 49.5 procenata biračkog tela od približno 1.5 milion birača koji ispunjavaju uslove je iskoristilo pravo pravo glasa. Međutim, samo nekoliko žena ima najviše pozicije na kojima se donose odluke ili su ministarke. Jedna žena je ministarka u ukupno deset vladinih ministarstva. Samo jedna žena je stalni sekretar od ukupno devet; a dva od pet šefova parlamentarnih grupa su žene. Među osamnaest šefova skupštinskih odbora, sedam su žene ali su samo dve žene glavni izvršni službenici u opštinama:

---

⁹⁶ Razgovor sa Ljumnijom Decani, jul 2007. god.

⁹⁷ Razgovor sa Nekibom Keljmendi, jul 2007. god.

⁹⁸ Razgovor sa Igbalom Rogovom, jul 2007. god.

„... Borila sam se protiv korupcije i nepotizma, jer kako sam rekla takve pojave su dovele Kosovo do propasti... Pokušala sam da promenim politički sistem kako bi ljudi od kvaliteta došli u skupštinu i vladu... Nije bilo uspeha...“⁹⁹

Uprkos brojnim obukama za političke kandidatkinje od 2002 godine i vezama koje su uspostavljene između ženama liderima zajednica i ženama političarima još uvek postoji puno kritika iz svake grupe ka učinku drugih u društvenim i političkim pitanjima. Možda to odražava razdvajanje i suprotnosti između teorije i prakse međunarodnih standarda ljudskih prava kada se oni primenjuju nedosledno.

Prema većini ispitanika, uvođenje sistema na osnovu kvote za postizanje ravnopravnosti polova u 2001 godini nije dovelo očekivane rezultate i postoji opšta zabrinutost da žene koje su izabrane za upravu na bilo kom nivou relativno nisu spremne da predstavljaju vizije žena i rade za potrebnu promenu, kako Edi Šukriju, potpredsednik ADK-a ističe:

„Ono što smo uspeli da dobijemo jeste 30 procenata žena u skupštini koja liči na pozorište. Voleo bih da žene budu u skupštini ali kvalifikovane žene koje će podići svoj glas, ali nažalost to se ne dešava.“¹⁰⁰

Neki ispitanici su tvrdili da slika „tihih“ žena predstavnika nije stvarna ali zaista mnoge žene u skupštini moraju da se nametnu i insistiraju na dobijanju boljih pozicija u upravi. Opšta neravnopravnost polova u procesima donošenja odluka se smatra nečim što je neophodno rešiti unutar političkih partija:

„Da su političke partije fokusiranije, da su imale prioriteta za povećanje pozicije žena unutar partije zasigurno bi imali i žene u pregovaračkoj grupi, imali bi više žena ministarki, u predsedništvu i na drugim mestima.“¹⁰¹

Prednost nekih manjih partija koje su stvorene prema novoj tradiciji, poput ORA-e i ADK-a, je ta što imaju žene na najvišim pozicijama za donošenje odluka unutar partije. Teuta Sahatcija, poslanica u skupštini i podpredsednik partije ORA, tvrdi da politika ravnopravnosti polova unutar partije postoji zbog statuta partije koji garantuje minimum od 30 procenata učešća žena u svakom organu partije. U omladinskom forumu trenutno postoji 53 procenata ženskih članova.

Međutim, unutar većih partija, poput PDK-a, ne postoji posebna politika o ravnopravnosti polova niti program za primenu Rezolucije 1325. Žene su opisane kao nesvesne svojih prava unutar partije, i rečeno je da žene ne znaju šta mogu očekivati od predsedništva, nisu jednake sa muškarcima kao predsedništvo i dodatno su isključene iz procesa donošenja odluka.

„... Puno toga se ne sprovodi u vladi ili skupštini. Skupštinski muškarci još uvek odlučuju za vreme njihove pauze za kafu sa svojim kolegama te u skupštini ne rade ništa.“¹⁰²

Iako su možda predstavnici vlade u osnovi upoznati sa Rezolucijom 1325, koraci i strategije za primenu iste nisu dovoljno dobro shvaćeni.

---

⁹⁹ Razgovor sa Editom Tahiri, jul 2007. god.

¹⁰⁰ Razgovor sa Edi Šukrijom, jul 2007. god.

¹⁰¹ Razgovor sa Teutom Sahatcijom, jul 2007. god.

¹⁰² Razgovor sa Fljorom Brovinom, jul 2007. god.

„Političko rukovodstvo, kao i predstavnici institucija, bilo ko zaista, činjenica je da postoji nizak nivo razumevanja, poznavanje postojećeg konteksta Rezolucije 1325, on je poznat samo kao Rezolucija. Niko ne zna za to... Imali smo sastanak sa našim premijerom. Bio je toliko ponosan da zna šta je Rezolucija 1325, jer na prethodnim sastancima nije znao... sada znaš ali šta radiš na tome da je sprovedeš, dakle to je bilo još jedno razočarenje.“¹⁰³

Postojalo je opšte verovanje da su neki izabrani predstavnici u vladi i skupštini korumpirani na mnoge muškarce u skupštini se gledalo kao na agresivnije u kandidovanju za vlast:

„Marginalizovane smo... ne zato što ne posedujemo veštine da se suočimo sa problemima sa kojima se suočava kosovsko društvo, već zbog činjenice da nas muški svet jednostavno ignoriše.“¹⁰⁴

Smatralo se da je to ono zbog čega su žene imale poteškoća u predstavljanju svojih ideja; rizik da budu dodatno potčinjene, marginalizovane i ignorisane, čak i ako bi se broj žena u Narodnoj Skupštini značajno povećao:

„Još uvek nemamo mogućnost kada smo diskriminisanе unutar partije da podignemo glas i tražimo mesto u skupštini. Povećanje broja žena u skupštini na 50 procenata neće napraviti veliku razliku.“¹⁰⁵

Kaćuša Jašari, lider Socijal-demokratske partije Kosova sa 30 procenata žena u telima partije ali bez poslaničkih mesta u skupštini, komentariše o spremnosti društva kao takvog da prihvati žene za lidere, jer postoji opšti stav javnosti da ne postoje sposobne žene da budu lideri države. Izbori sa otvorenim listama su dodatno štetne za izbor žena, jer ljudi „biraju muškarce koje poznaju“ sa liste. Izbori koji su održani 2001 godine su bili zasnovani na zatvorenom sistemu i postignuta je kvota za žene predstavnike, međutim, Jašari tvrdi da žene biraju zato što su lojalne partiji više nego zbog njihovih liderskih sposobnosti:

„... Zbog nepostojanja demokratije unutar partije, kvalitet liderstva žena nije izražen. Veoma često se žene nalaze na listi samo zbog potrebnih struktura a ne zbog kvaliteta... Do sada nismo imali kvalitet jer se insistiralo da bi samo trebalo da postignemo procenat kvote.“¹⁰⁶

Na drugoj strani, neki ispitanici smatraju da će se kampanja promeniti ka izbornom sistemu otvorene liste kao pozitivan korak u povećanju učešća žena u procesima donošenja odluka. Rečeno je da će to obezbediti individualnu odgovornost izabranih muškaraca lidera umesto cele partije (čak iako se ne izaberu žene) u njenom predstavljanju interesa žena i njihovom poštovanju relevantnih zakona i politike za ravnopravnost polova. Podržavaoci sistema otvorene liste sugerišu da će otvorene liste dovesti i do kvaliteta i kvantiteta jer će obeshrabriti i sprečiti korupciju tokom nominacija kandidata:

„...nominovali su lojaliste i pokušali da eliminišu nezavisne glasove, vizionarske glasove, jer su mislili da su im oni potencijalni protivnici.“¹⁰⁷

---

¹⁰³ Razgovor sa Ljuljetom Vunići, jul 2007. god.

¹⁰⁴ Razgovor sa Fljorom Brovinom, jul 2007. god.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Razgovor sa Kaćušom Jašari, jul 2007. god.

¹⁰⁷ Razgovor sa Editom Tahiri, jul 2007. god.

Podržavaoci sistema otvorene liste koji su ispitani smatraju da pokretačka snaga za lokalnu i nacionalnu promenu leži u korenu, jer PIS još nisu otvorene za promenu. Smatra se da nevladin sektor ima odgovornost za menjanje vladine strukture neposrednim lobiranjem. Ispitanici su istakli generalno pozitivan primer postignuća ravnopravnosti polova među građanima i smatraju da će društvo na kraju prihvatiti žene kao lidere zemlje.

Iako su uspostavljeni mehanizmi nacionalne strukture za postizanje ravnopravnosti polova, sprovođenje je i dalje sporo zbog finansijskih ograničenja i izgleda da uglavnom zavisi od najviših nivoa donošenja odluka. Edita Tahiri je izjavila da je kulturološka aktivnost ključna za promenu stava javnosti prema polu. Nastavila je da bi sigurnost žena i ovlašćivanje mogla da se postigne a da žene ne budu na najvišim pozicijama na kojima se donose odluke i da služe kao uzori društvu:

„... trebalo bi da nađemo vodeće žene i iskoristimo ih kao uzor za ostale, jer želimo da ohrabrimo i ojačamo žene da uđu u politički ili drugi aspekt života i da vode, da postanu vođe, ohrabre vođstvo žena, a zatim moramo da identifikujemo uzore.“¹⁰⁸

„Međutim, da bi uspešno bile izabrane u partiji i da se kandiduju za izbore na državnom nivou ženama su potrebni resursi i logistička podrška.“¹⁰⁹

„Žene u politici u ovoj zemlji nemaju novca da se kandiduju za poslanička mesta u skupštini.“¹¹⁰

Rečeno je da bi prioriteti u raspodeli budžeta koji je dodelila međunarodna zajednica trebalo da obuhvate finansijsku pomoć ženama koje su uključene u politici. Za sada, budžet koji se dodeljuje posebno za pitanja ravnopravnosti polova se često deli između nepolitičkih sektora zbog ograničenja u finansiranju političkih aktivnosti.

Na opštinskom nivou, jednako učešće polova u javnim službama nije postignuto. Žene se često zapošljavaju u opštinskim izvršnim ograncima umesto da se izaberu u opštinske zakonodavne ogranke:

„Opšti zaključak je da čak i kada se ostvari kvota od 40 procenata zastupljenosti žena, predstavljenost žena na višim rukovodstvenim pozicijama nije unapređena.“¹¹¹

Žene se u javnim službama obično zapošljavaju kao pomoćne radnice uključujući i čišćenje i asistentske pozicije. Razlozi koji se obično pominju su navodno nedostaci u radu i neaktivnost MOGE-a, i zanemarivanje zakona o ravnopravnosti polova od strane viših opštinskih rukovodioca i organa centralne vlasti „koji nepropisno prate postojeće procedure“. To bi moglo da se opiše i kao diskriminacija i barijera u primeni ravnopravnosti polova se izgleda povezuje da kulturom otpora prema ženama koje rade. Smatra se da zvanjima u MOGE-i nedostaje ozbiljnost i hijerarhijski svesna sredina. MOGE nemaju formalni autoritet i pravo da učestvuju u donošenju odluka, što direktno utiče na resurse koji su im dostupni i na njihovu sposobnost da

---

¹⁰⁸ Razgovor sa Editom Tahiri, jul 2007. god.

¹⁰⁹ Razgovor sa Fljorom Brovinom, avgust 2007. god.

¹¹⁰ Razgovor sa Editom Tahiri, jul 2007. god.

¹¹¹ *Uloga i funkcionisanje opštinskih službenika za jednakost polova na Kosovu*, OEBS, Odeljenje za ljudska prava i vladavinu zakona, http://www.osce.org/documents/mik/2006/11/22088_en.pdf

rade sa ruralnim stanovništvom oko Rezolucije 1325. Naime, ne postoji poštovanje za MOGE širom Kosova kao ni pomoć i smernice nivoa centralne uprave kako bi ispunile svoj mandat.

Iako je većina MOGE-a završila osnovni program obuke, izražena je zabrinutost. Redovni sastanci sa AGE-om su se nedavno umanjili i ne održavaju se svakog meseca kako to zakon nalaže. Neaktivnost MOGE-a je očigledna u pripremi akcionog plana MOGE-a, te samom tim ne određuju se prioriteta i ne planiraju aktivnosti zbog čega MOGE ne odgovaraju centralnim i opštinskim nivoima.

Postoji opšte nerazumevanje prema ulozi MOGE-a u višem opštinskom rukovodstvu i u većini opština. MOGE se namerno isključuju iz procesa zapošljavanja i daju im se višestranе uloge. Osim toga, MOGE su ponekad žrtve okolnosti u svojim opštinama gde su finansijski resursi za poslove kritični ali ne uvek pretstojeći iz opštinskih budžeta. Nedostatak ženskih kandidata za slobodna radna mesta na opštinskom nivou je takođe razlog za neunapređenje jednakog učešća na nivoima donošenja odluka.¹¹² Trenutno, ne postoje članovi manjinske zajednice na pozicijama u MOGE-u.¹¹³

Prema izjavi Cume Mahmutaja, Visoki Službenik za Jednake Mogućnosti i Pitanja Ravnopravnosti Polova pri AOGG-u, AOGG je od aprila 2003 god. delotvorno aktivan u sastavljanju Nacionalnog Akcionog Plana za postizanje ravnopravnosti polova, ali još bitnije u stvaranju mandata i izboru ključnih osoba za ravnopravnost polova pri ministarstvima kroz konsultacije sa stalnim sekretarima na svaka šest meseca. Važnost Kancelarije se smatra kao „most koji povezuje sa svim međunarodnim mehanizmima u vezi sa pitanjima ravnopravnosti polova i ljudskim pravima, ne samo u regionu već i dalje“.¹¹⁴ To što UNMIK ne sprovodi Rezoluciju 1325 i činjenica da nijedna žena nije bila administrator na Kosovu u proteklih osam godina, i da nijedna žena nikada nije vodila međunarodne vojne snage čini ozbiljnu prepreku u radu AOGG-a. Većinom muškarci prisustvuju sastancima sa Ahtisarijem a osećaj neadekvatnosti se povećava ako su žene prisutne:

„Imala sam utisak da su oni (muškarci) smatrali da bi trebalo da odemo kući, da proverimo zakon o porodici jer je to mesto gde pripadamo“.¹¹⁵

Iako je novi premijer pokušao da poveća učešće žena u donošenju odluka, naponi nisu vidljivi. AOGG je u bliskoj saradnji sa dva jaka aktera, MŽK i UNIFEM-om i to smatra ključnim za svoj opstanak. Osim toga, Mahmutaj smatra da je Nacionalni Akcioni Plan za postizanje ravnopravnosti polova uspešno sproveden unutar nacionalnih institucionalnih mehanizama.

Po stavu Behara Seljimija, koordinatora KPS za pitanja ravnopravnosti polova, ravnopravnost polova nikada nije dobila značajnu pažnju u strateškom planiranju za uključivanje žena na nivoima gde se donose odluke a ravnopravnost polova i odredbe Rezolucije 1325 su integrisani u policijsku obuku i program obuke nadzornika KPS, vodnika i poručnika.

Prema ispitanicima, očigledno je da se odredbe koje upravljaju izborom, zapošljavanjem i razvojem karijere unutar KPS sprovode u skladu sa Rezolucijom 1325 i razmatraju jednako

---

¹¹² *Uloga i funkcionisanje opštinskih službenika za jednakost polova na Kosovu*, OEBS, Odeljenje za ljudska prava i vladavinu zakona. http://www.osce.org/documents/mik/2006/11/22088_en.pdf

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Razgovor sa Cume Mahmutajom, jul 2007. god.

¹¹⁵ Ibid.

predstavljanje žena ne samo u administrativnim već i u operacijskim delovima službe. Opšta predstavljenost žena policajaca od 15 procenata je postignuta. Među ženama sa najvišim činovima KPS, nalazi se jedan general, pukovnik, regionalni komandant i šef operacija. Pozicija savetnika za pitanja ravnopravnosti polova je integrisana unutar administrativne strukture KPS i stvoren je odbor za ravnopravnost polova sa dva savetnika za pitanja ravnopravnosti polova za svaki region na Kosovu. Osim toga, pedeset procenata savetnika za pitanja ravnopravnosti polova koji se nalaze u policijskim stanicama širom Kosova su žene.

Behar Seljimi smatra da je muška kultura otpora i u međunarodnim i u domaćim institucijama glavna prepreka sprovođenju Rezolucije. Uopšte, međunarodni administratori su sporo omogućavali jednak pristup ženama razvoju i ljudskim pravima što je uveliko pokazalo da ne postoji odgovornost prema kosovskoj javnosti. Međunarodna policija nije postavila pozitivan primer u sprovođenju Rezolucije 1325 već je nastojala da isključi žene sa najviših nivoa pozicija. Kroz svoju blisku saradnju sa UNIFEM-om, KPS je organizovala radne sastanke i seminare kako bi podigla svest u vezi sa važnošću učešća žena na nivoima gde se donose odluke.¹¹⁶

Smatra se da je povećanje učešća žena u upravljanju i njihovog aktivnog uključivanja na najviše nivoe vođenja i donošenja odluka direktno u vezi sa značajnom i pravednom predstavljenošću žena u medijima:

„Mediji su važan instrument za predstavljanje aktivnosti; imamo mali broj žena koje vode medije. Po ceo dan gledamo muškarce na televiziji koji od svojih koleginica traže da im nešto napišu jer imaju govor na televiziji, oni predstavljaju misli žena kao svoje ideje. Takođe, mediji žene predstavljaju površne a ne na primer kao pregovaračku grupu ili njen stav u vezi sa ekonomskim razvojem ili šta ona misli o kulturi. Ona uvek ima svoje mišljenje o svemu. Čak i ako žena nije član partije, ona može biti građanin ali bi isto mogao imati svoje sopstveno mišljenje. Takođe, jedan... aspekt Rezolucije 1325 je pitanje siromaštva, koje je povezano sa obrazovanjem, ekonomskom situacijom i ravnopravnošću polova.“¹¹⁷

Aferdita Keljmendi i Džeraljdina Vulja su prokomentarisali o potrebi za fokusom na pitanja ravnopravnosti polova u televizijskim programima kako bi se obrazovali i uticalo na stereotipske stavove u vezi sa ravnopravnošću polova u društvu i kako bi se obezbedila pozitivna slika o ravnopravnosti polova i jednakom predstavljenošću muškaraca i žena u medijima. Na Kosovu, žene čine najveću publiku televizija.¹¹⁸ Inicijativa da se stvori dokumentarni film koji bi predstavio i objasnio Rezoluciju 1325 u RTV21 ima obrazovni cilj:

„...dobili smo ideju i sproveli je čisto na obrazovni način, ne samo da obrazujemo žene aktiviste već i žene u svim delovima društva, i da isto tako vidimo kako da obrazujemo zajednicu i šta možemo postići Rezolucijom 1325.“

Aferdita Keljmendi, izvršni direktor RTV21, nastavlja da postoji fundamentalno drugačiji stav prema ravnopravnošću polova u televizijskim stanicama koje vode muškarci. Osim toga, Vjosa Dobruna, predsednica odbora u RTK-u je izjavila da žene generalno nisu zadovoljne svojim prisustvom u medijima, posebno u programima RTK; naime da su mediji zainteresovani za predstavljanje političkih pitanja od društvenih pitanja i pitanja ravnopravnosti polova.

¹¹⁶ Razgovor sa Husni Šaljom, jul 2007. god.

¹¹⁷ Razgovor sa Fljorom Brovinom, avgust 2007. god.

¹¹⁸ Razgovor sa Aferditom Keljmendi i Džeraljdinom Vuljom, jul 2007. god.

Konstatovano da iako jednu trećinu poslaničkih mesta u Skupštini Kosova zauzimaju žene, retko je da se od žene zatraži da izađe u novine ili na televiziji i prokomentariše o dnevnim problemima političke prirode. Međutim, kada gledamo na novine, percepcija žena je generalno pozitivnija a većina članaka čini se da prihvataju dostignuća žena u politici, sportu, ekonomiji i drugim oblastima života.

Konačno, zaostavština političke turbulencije na Kosovu iz 1990-ih i posleratni period nastavljaju da narušavaju učešće žena u javnom životu, posebno u politici i ekonomiji. Mnoge porodice na Kosovu žive u veoma lošim uslovima. Nezaposlenost se umanjila od 2002 godine ali je 2005 još uvek iznosila 33 procenata muške radne snage i 60 procenata ženske radne snage.¹¹⁹ Relativno nizak nivo obrazovanja komplikuje mogućnosti za plaćeno zaposlenje za mnoge žene. Na primer, iako je pismenost i muškaraca i žena visoka do starosne granice od 45 godina, a za žene do 50, preko 24 procenata žena je nepismeno u poređenju sa 4 procenta muškaraca. Dalje, nakon uvođenja novog sistema školovanja tokom 2003/2004 godine, od ukupno 81 ispisa iz škola u svim nivoima obrazovanja čine žene. Najviši nivo obrazovanja koje završi većina muškaraca je srednje; samo 6 procenata muškaraca i 5 procenta žena između 20 i 30 godina je 2003 godine završilo trećestepeno obrazovanje.¹²⁰ Jasno je da je potrebno više strategija za promovisanje ljudskih prava žena na obrazovanje ako želimo da se žene pogodno obuče da stupe na različite nivoe političkog i građanskog donošenja odluka. Iako je očigledno da su žene isključene iz javnog života zbog njihovog prethodnog obrazovanja i nedostatka prilika za zaposlenje, muška kultura u političkim i građanskim sektorima značajno doprinosi odsustvu žena.

b. Perspektiva ravnopravnosti polova u obuci policijskog i vojnog osoblja: zakon i red

Rezolucija 1325, Član 7. „*Apeluje*“ na zemlje članice da povećaju dobrovoljnu finansijsku, tehničku i logističku podršku za program obuke o pitanjima ravnopravnosti polova, uključujući i one iz relevantnih fondova i programa, inter alia Fond Ujedinjenih Nacija za Žene i Fond Ujedinjenih Nacija za Decu i Kancelarija Visokog Komesara Ujedinjenih Nacija za Izbeglice kao i druga relevantna tela.

U pogledu posledica za isticanje pitanja ravnopravnosti polova kao osnovni deo humanitarnog mandata KFOR-a, neujednačenost obuke o ravnopravnosti polova trupa KFOR-a je razočaravajuća. Obuka o jednakosti polova će se verovatno uključiti u školovanje snaga iz većine zapadnih i severnih zemalja Evrope umesto da se to radi sa zemljama članicama na polju. Švedske, italijanske i nemačke trupe KFOR-a su posebno radile sa organizacijama žena oko lokalnih problema trafikinga i nasilne prostitucije nakon što je otkriveno da nije izvršena bilo kakva obuka o tim temama u vojsci KFOR-a. Međutim, nevladine organizacije nemaju ovlašćenja da organizuju takvu obuku bez institucionalne podrške komande UNMIK-a i KFOR-a, što nije izgledno. Prema proceni ukupno je 16000 vojnika iz 34 zemalja bilo prisutno aprila 2007 godine u KFOR-u; statistika u vezi sa zastupljenošću polova nije dostupna.¹²¹

KZK broji 5052 člana od čega su približno 2 procenta žene. Ispitanici sugerišu da postoje značajni problemi za žene koje traže unapređenje u činovima zbog zabrane za zapošljavanje koja ometa kretanje i unapređivanje i zbog toga što postoji „muški-koncentrisana“ kultura

¹¹⁹ Statistička služba Kosova, 2007. Tržište rada u delu *Gratë dhe burrat Kosovë (Women and Men in Kosovo)*, p. 29.

¹²⁰ Ibid. p. 27.

¹²¹ Vidi NATO, *Informacije o trupama na Kosovu*, www.nato.int/kfor/docu/pr/2007/04/pr070404.htm

prilikom zapošljavanja. Međutim, trupe KZK prolaze kroz obuku u seriji od dvodnevna modula a zatim prisustvuju povremenim kursevima nakon što se časovi završe. Planovi obuhvataju razvoj kurseva „obuke za predavače“ kako bi se obezbedio unutrašnji kapacitet.

Unutar Kosovske kazнено-popravne službe (KKPS) preduzeti su koraci za primenu Rezolucije 1325 u obuci radnika sa namerom da to postane stalna praksa osnovne obuke za službenike kazнено-popravne službe, sa planovima za napredniju obuku rukovodioca. Osmišljena je i anketa za sve radnike da oni identifikuju probleme u uslovima službe od čega će se razviti politika i aktivnosti tako da se usavrše unutrašnji predavači za pitanja ravnopravnosti polova; poboljšaju prilike za žensko osoblje KKPS kako bi se prijavljivale za više pozicije; unapredio program obuke o pitanjima ravnopravnosti polova za rukovodioce i stvorili opisi poslova za službenike za jednake mogućnosti. Iako je primena načela o ravnopravnosti polova obaveza u službi, to još uvek nije određeno zaduženje bilo kog službenika. Zamenik direktora KKPS je ključna osoba za pitanja ravnopravnosti polova. Oko 18 procenata KKPS su žene, većina od kojih radi na civilnim i administrativnim pozicijama. Samo muškarci rade na nivoima donošenja odluka.

Kosovska Policijska Služba je delotvorno integrisala Rezoluciju 1325 u svojim ulogama u obavezama i na administrativnom i funkcionalnom nivou. Koordinator KPS za pitanja ravnopravnosti polova kaže da je procenat uniformisanih policajki oko 15 procenata, gde su 10 policajke zaposlene na pozicijama gde se donose odluke, to jest, imaju činove između vodnika i generala. Među ženama sa najvišim činovima u KPS, jedna je general, pukovnik, regionalni komandant odgovoran za 2-3 opštine i šef operacija. Osim toga, pedeset procenata savetnika za pitanja ravnopravnosti polova koji se nalaze u policijskim stanicama širom Kosova su žene. Iako je pažnja usmerena na ravnopravnost polova integrisana u administraciji policije, smatra se da će formalizacija zakona i uredbi u budućnosti zavisiti od individualnog vođstva u KPS i EU. Bilo je nekih spekulacija o uspostavljanju prisustva EU na Kosovu nakon što se odluči „konačni status“. Ključna osoba KPS za pitanja ravnopravnosti polova je rekla da KPS podržava radne odnose sa Agencijom za ravnopravnost polova i da je međusobna razmena informacija sa Kancelarijom premijera, zajednicom, nevladinim organizacijama i širom regiona bila veoma efikasna i korisna. Spore ali pozitivne promene se mogu videti u uvođenju načela o ravnopravnosti polova, uprkos istrajnom stereotipu pitanja ravnopravnosti polova i nepoverenja u uravnoteženoj zastupljenosti polova.

c. Zaštita i poštovanje ljudskih prava žena i devojaka

Rezolucija 1325, Član 10. „*Poziva sve strane u oružanom sukobu da preduzmu posebne mere za zaštitu žena i devojaka od nasilja na osnovu polova, posebno od silovanja i drugih vidova seksualnog zlostavljanja, kao i drugih vidova nasilja u stanju oružanog sukoba*“.

Stabilnost i održavanje mira u posleratnim društvima su direktno u vezi sa bezbednošću ljudi i određeni postizanjem bezbednosti. U posleratnom stanju na Kosovu, nasilje protiv i zlostavljanje žena se povećalo a postoji opšte shvatanje da je to rezultat loše ekonomske situacije i posleratne traume.

Prema UNIFEM-u, nesigurnost žena i devojaka i dalje postoji i pojačana je istrajnom neravnopravnošću polova, posebno istaknutom u posleratnim društvima zbog erozije društvene infrastrukture:¹²²

„Bilo da su u pitanju ekonomska sigurnost, hrana, zdravlje, lična ili politička bezbednost, žene i devojke su pod uticajem na veoma specifičan način zbog njihovih psihičkih, emotivnih i materijalnih razlika i zbog važnih društvenih, ekonomskih i političkih nejednakosti koje postoje između muškaraca i žena.“

„Obaveze u domaćinstvu, neobezbeđena nega dece, neprikladni uslovi rada, nepriznate i potcenjene poslovne aktivnosti, prioriteti u zapošljavanju muškaraca predstavljaju barijere u ostvarivanju ekonomskih aspiracija žena. Društveno-ekonomska situacija na Kosovu se dodatno razdražuje sporim ekonomskim razvojem, drastičnim ekonomskim reformama i privatizacijom društvenih preduzeća.“¹²³

Približno 37 procenata stanovništva Kosova živi sa manje od 1.42 € na dan. Sve veći broj ljudi se klasifikuje kao izuzetno siromašan; više od 15 procenta stanovništva živi sa manje od 0.93 € na dan.¹²⁴ Prema statistici iz 2007 godine, stopa nezaposlenosti za žene iznosi iznad 70 procenata sa prosečnom zaposlenošću od oko 50 procenata.¹²⁵ Stopa nezaposlenosti za osobe u starosnoj granici od 15 do 24 godina iznosi 70.5 procenata, dvaput više od odraslih.¹²⁶

Mogućnosti zapošljavanja za žene postoje uglavnom u oblastima poljoprivrede i manjim preduzećima. Prema pregledu procesa privatizacije na Kosovu, broj žena među 2100 prekvalifikovanih ponuđača je 70, sa 49 žene koje su samostalni ponuđači a 21 predstavlja različite kompanije, čime je zastupljenost žena samo 3 procenta. Važnost ekonomske sigurnosti žena na Kosovu još uvek nije priznata za vreme pregovora o konačnom statusu i u svakodnevnim političkim procesima, iako stabilnost zavisi od sigurnosti žena.

Neuspeli pokušaji da se perspektive žena inkorporišu u vladinu ekonomsku strategiju su imali značajan uticaj na postizanje sigurnosti za žene i devojke. Sastavljanje makro-ekonomskih strateških komponenata do sada je zanemarivalo sve probleme koji se tiču ravnopravnosti polova, čime se daje signal nezainteresovanosti za prava žena. Uticaj ekonomske nesigurnosti je očigledan u mnogim sferama života kao što su zaposlenost, brak, zaostavština, dobijanje kreditnih zajmova i obrazovanje. Promovisanje jednakih mogućnosti za sve je od važnosti u razmatranju političkih, ekonomskih, društvenih, kulturnih, demografskih, institucionalnih, ekoloških i religioznih faktora. Da bi bile efikasne, makro-ekonomske strategije bi trebalo da reše pitanje ekonomske nesigurnosti u njegovoj osnovi stvaranjem specifičnih programa i dubljim analizama budžeta:

---

¹²² Vidi regionalni izveštaj UNIFEM-a: „Priča iza brojki: Žene i zaposlenje u centralnoj i istočnoj Evropi i zapadna politička zajednica nezavisnih država”,

<http://www.unifem.sk/index.cfm?Module=Static&page=w&s=IWP>

¹²³ Žene na poslu; Ekonomska situacija i prilike za žene na Kosovu, UNIFEM, DFID. Septembar 2000

¹²⁴ IFRC, Crna Gora, Srbija i Kosovo: Program za Kosovo i budžet 2007,

<http://www.ifrc.org/docs/appeals/annual06/MAACS00105.pdf>

¹²⁵ Kancelarija zamenika SPGS za vesti i komunikaciju, prepis izjave za štampu,

http://www.euinkosovo.org/upload_briefing/Economic_percent20Press_percent20Briefing_percent2022_percent20March_percent202007.pdf March, 2007.

¹²⁶ Internet stranica UNDP-a, *Ekonomski razvoj i zaposlenost*,

<http://www.kosovo.undp.org/?cid=2,89,222>, 2007.

„Kada govorimo o osnaživanju žena, recimo ekonomskom osnaživanju žena, trebalo bi da postoje posebni programi za oslabljene grupe kako bi one bile jednake.“¹²⁷

Privatna svojina

Tradicionalno, muškarci na Kosovu su vlasnici privatne imovine i uprkos pravima na zajedničko vlasništvo u braku; vlasništvo se obično uknjižuje na ime muškarca. U razvodu, žene često izgube zajedničku imovinu.

Prema zakonu o ravnopravnosti polova na Kosovu, nasleđe je prenos nečije imovine na osnovu zakona ili volje (nasleđe) sa preminulog (pokojnika) na jednu ili više osoba (naslednike) shodno odredbama predviđenim zakonom. Imovinu pokojnika koji nema dece će naslediti njegovi roditelji i bračni drug. Roditelji pokojnika će naslediti polovinu imovine u jednakim delovima a drugu polovinu imovine će naslediti bračni drug. Ukoliko nema bračnog druga, roditelji pokojnika će naslediti celokupnu imovinu u jednakim delovima a to predstavlja drugi čin nasleđa koje nastupa samo ako prvi čin nasleđa ne postoji.¹²⁸

Bez vlasništva nad imovinom, takođe je veoma teško za žene da dobiju zajmove za privatni biznis. Zbog toga što nemaju imovinu koju bi založile, zbog niskog nivoa obrazovanja i nedostatka poslovnog iskustva, žene su sprečene da stupe na tržište, posebno u ruralnim oblastima.

Prema zakonu o ravnopravnosti polova, rad oba partnera preko kog se stvara zajednička imovina, smatra se jednakim doprinosom za stvaranje zajedničke imovine i u slučaju razvoda, zajednička imovina se jednako deli.¹²⁹ Naslednici, i muškarci i žene mogu dobiti ili se odreći svog dela, nakon uknjiženja njihove imovine a osobe oba pola će imati jednaki pristup sistemu osiguranja i socijalnoj pomoći tokom celog života.¹³⁰

Privatizacija

Ključni instrument u prelazu na tržišnu ekonomiju jeste privatizacija. Program privatizacije za Kosovo je predviđen uredbom kojom je uspostavljena Kosovska Poverenička Agencija (KPA). KPA je odgovorna za upravni nadzor društvenih preduzeća i javnih preduzeća (energetika, otpad, vodosnabdevanje, aerodrom, pruge i sistemi pošte i telekomunikacija). Nema nijedne žene u Odboru Kosovske Povereničke Agencije.

Strukturne reforme su 2004 godine napredovale sporim tempom, iako su organi vlasti preduzeli neke važne korake napred, uključujući nastavljajanje privatizacionog procesa društvenih preduzeća (DP) i usvajanje Zakona o međunarodnim finansijskim sporazumima koji su vodili potpisivanju Okvirnog sporazuma sa Evropskom Invest Bankom (European Investment Bank) (EIB) 3 maja 2005 godine kako bi se omogućilo davanje pozajmica Kosovu.

---

¹²⁷ Razgovor sa Fljorom Brovinom, avgust 2007. god.

¹²⁸ Know Your Rights, Group for analysis and study of gender equality (GASGE) (Saznajte koja su vaša prava, Grupa za analizu i studiju ravnopravnosti polova (GASGE)), Priština 2005.

¹²⁹ Zakon br. 2004/2; Zakon o ravnopravnosti polova na Kosovu, Jednakost polova i građanska prava, str. 11.

¹³⁰ Zakon br. 2004/2; Zakon o ravnopravnosti polova na Kosovu, Jednakost polova i građanska prava, str. 12.

Uticao pitanja o ravnopravnosti polova na ovaj proces nije analiziran. Međutim, nije nerazumno pretpostaviti da će žene i dalje biti pod štetnim uticajem imajući u vidu tradicionalne obrasce zapošljavanja i duboko tešku ekonomsku situaciju. Bez čvrstih sindikata koji će ih zastupati, žene radnice u DP će verovatno biti među prvima koji će izgubiti posao imajući u vidu ustrajnost patrijarhalnih stavova koji priželjkuju zaposlenost muškaraca kao izdržavaoca porodice.

Proces privatizacije je više pažnje dao mogućnosti zaposlenja za više srpskih radnika – na primer, „Kosovotrans“ takođe pruža usluge autobusnog prevoza do srpskih enklava – zatim i zaposlenju u skladu sa ravnopravnošću polova. Obrazac nestabilnosti i neizvesnosti u vezi sa konačnim rešenjem statusa Kosova narušava ulaganje i razvoj. Nedovoljno ulaganje, reforma i nizak nivo zaposlenosti su nerazrešivo utkani i sjedinjeni „lažnom“ privredom velikih ličnih ulaganja u domove i male biznise finansirane iz dijaspore, primarno mladi ljudi koji nastavljaju da šalju novac (13 procenta BDP-a) velikim porodičnim grupama.

Nasilje u porodici

Kada je pokrenuta kampanja „16 dana aktivizma protiv nasilja“ po prvi put 2000 godine, pitanje nasilja u porodici je još uvek bilo tabu na Kosovu. Različite aktivnosti podizanja svesti su menjale stavove ljudi prema nasilju protiv žena i dece a broj prijavljenih slučajeva se povećao.¹³¹ Mnogi slučajevi nasilja u porodici i silovanja prođu neprijavljeni jer se smatra da je to privatna stvar.¹³²

Nasilje u porodici na Kosovu u svakom svom obliku je priznato na međunarodnom nivou i sankcionisano je kroz pravnu zaštitu i uspostavljanje mehanizama pomoći protiv nasilja u porodici. Međutim, uprkos pozitivnom razvoju zakona i politike, sudovi ne uspevaju da propisno sprovedu Uredbu protiv nasilja u porodici.¹³³

Uredba 2003/12 predviđa obezbeđivanje tri vida naloga za zaštitu. Nalozi za zaštitu sa nekim ili svim predviđenim merama u Uredbi 2003/12 za zaštitu od nasilja u porodici se mogu odrediti na sudskom zasedanju u maksimalnom trajanju od 12 meseci i izdaju se u roku od 15 dana od dana prijema zahteva. Žena može zahtevati produžetak naloga za zaštitu nakon tog predviđenog perioda ukoliko su okolnosti koje ugrožavaju njeno blagostanje još uvek prisutne.¹³⁴ Žrtve nasilja u porodici se upućuju kod službenika Kosovske Policijske Službe ili centara za socijalni rad. Postojanje odredaba na neki način štiti žene ali žene koje su žrtve nasilja moraju se upoznati sa time da podrška i zaštita postoje; znatno obrazovanje o pravima žena da slobodno žive bez nasilja je i dalje potrebno, posebno u ruralnim oblastima.

UNDP i Kosovska Institucija Ombudsmana su organizovali razgovore za okruglim stolom u decembru 2006. godine kako bi obeležili međunarodni dan eliminacije nasilja protiv žena. Učesnici razgovora za okruglim stolom su govorili o primeni Uredbe UNMIK-a 2003/12 o zaštiti protiv nasilja u porodici i obećali su neke nove strategije za uklanjanje slabosti u trenutnom obezbeđivanju zaštite protiv nasilja na osnovu polova.¹³⁵

---

¹³¹ Prikaz OEBS-a – Promena stavova prema nasilju u porodici, 14. decembar 2004. god.

<http://www.osce.org/item/25770.html>

¹³² Centar za zaštitu žena i dece; Godišnji izveštaj 2002.

¹³³ <http://www.osce.org/item/25770.html>

¹³⁴ Know Your Rights, Group for analysis and study of gender equality (GASGE) (Saznajite koja su vaša prava, Grupa za analizu i studiju ravnopravnosti polova (GASGE)), Priština 2005.

¹³⁵ Vidi www.united%20nations%20Development%20Programme.html.

Obrazovanje

Obično se ignorišu¹³⁶ ekonomska zavisnost žena i društveni stavovi koji sprečavaju uključanje žena u proces odlučivanja. Ekonomski položaj žena je isto tako podjednako povezan sa jednakim pristupom obrazovanju i zaposlenju.¹³⁷ Međutim, izvešteno je o rasprostranjenom neznanju nacionalnih institucija i političkih partija o siromaštvu koje se zasniva na osnovu razlike u polovima. Većina ispitanika smatra da siromaštvo više nego fizička bezbednost šteti ekonomskom položaju žena i kao takvo direktno utiče na učešće devojaka u obrazovanju. Međutim, takođe je bila uobičajena i ovakva vrsta ironičnog komentara :

Ne mogu da verujem da mlade žene ne idu u školu zbog bezbednosti. Mislim da ne idu u školu zbog svoje ekonomske situacije. [Njihova] ekonomska situacija čini žene nesigurnim. U poređenju sa ostalim zemljama smatram da smo mi ovde bezbedni. Ne mislim da je žena u Parizu mnogo sigurnija nego žena na Kosovu.¹³⁸

U skladu sa statističkim podacima iz 2004/2006, muškarci imaju malu prednost u obrazovanju, ali mnogo više žena pohađa osnovne škole. Međutim, podaci iz 2003 god, pokazuju ukupno povećanje jaza u pogledu razlike u obrazovanju među polovima, sa 17 procenata više muškaraca koji pohađaju škole u starosnoj dobi 15-24, i još veći jaz u starosnoj dobi 24-29. Nepismenost za žene u starijoj dobi je veoma važno kulturološko pitanje sa 42 procenta starosne grupe od 55 do 64 godina, a na osnovu statističkih podataka iz 2003 godine. Broj nepismenih žena starosne dobi od 64 godina i više je tri puta veći nego broj muškaraca. Tokom 2003/2004, procenat devojaka koji je napustio školu je bio 81 procenata od ukupnog broja ispisanih. Postoje razlike u nivou obrazovanja žena u seoskim i gradskim oblastima, sa samo 17 procenata žena u seoskim oblastima koje završavaju školu iznad osnovnog nivoa obrazovanja.¹³⁹ Glavni razlozi uključuju socijalne i ekonomske nesigurnosti kao što su udaljene škole i nedostupnosti javnog prevoza.

Jedinica za Ljudska Prava u Ministarstvu za Obrazovanje, Nauku i Tehnologiju (MONT) je osnovana 2006 god., i direktno izveštava Kancelariji za dobro upravljanje i kancelariji stalnog sekretara. Uloga jedinice je da se pridržava i prati primenu radne strategije za postizanje perspektive polova u obrazovanju unutar vremenskog okvira 2005-2010. Takođe je odgovorna za dodatne strategije i projekte koji se bave pitanjima školovanja pre upisa na univerzitete i univerzitetskog obrazovanja, i ima mandat da prepozna bilo koje neregularnosti koje se javljaju iz primene Zakona o ravnopravnosti polova MONT-a kroz sistem obrazovanja. Urađen je nastavni plan i program obrazovanja na osnovu javnih razgovora i opažene potrebe da se pokuša rešiti problem stereotipne uloge polova čak i na nivou vrtića kao i podela između dečaka i devojčica u školama. Održava specijalizovane programe obuke za trenere u oblasti polova MONT i Program za razvoj sposobnosti obrazovnog kadra KEDP. Ima 21 trenera u sedam regiona širom Kosova koji obučavaju trenere, a takođe se radi i na programima za obučavanje predškolskog osoblja. U saradnji sa UNICEF-om i Katoličkom službom pomoći urađene su medijske kampanje, debate i aktivnosti kako bi se sproveda kampanja da devojčice ne napuštaju školu rano. Timovi za kontakte su organizovani da rade sa porodicama i da pokušaju da ohrabre porodice da vrate žensku decu u školu. Među pripadnicima zajednica Roma, Aškalija i Egipćana postoji veća tendencija za žensku decu da rano napuste školu nakon navršene devete godine života zbog ranog sklapanja brakova. Uz pomoć UNICEF-a, MONT je uključio izborne predmete na osmogodišnjem nivou, " Životne veštine" sa modulima koji se odnose na

¹³⁶ Cyme Mahmutaj, intervju, juli 2007.

¹³⁷ Flora Brovina, intervju, avgust 2007.

¹³⁸ Flora Brovina, intervju, avgust 2007.

¹³⁹ Žene i muškarci na Kosovu <http://www.ks-gov.net/ESK/> Statistički zavod Kosova, mart 2007.

stereotipove polova, uloge polova, trgovinu ljudima i veštine komunikacije i saradnje. Ograničenja u budžetu ograničavaju primenu predviđenih projekata i izgradnju efikasne školske infrastrukture. Nedostatak prostora i prenatrpane učionice predstavljaju poteškoću u sprečavanju fizičkog nasilja. Budžet se vidi kao glavni problem u sprovođenju bilo kojeg projekta te postojećih zakona na kojima radi MONT i njegovi partneri.

Trgovina ljudima i polno zasnovano nasilje

Kosovo ostaje tačka izvora, tranzita i destinacije za žene i decu koja su predmet trgovine zbog seksualnog i domaćeg rada.¹⁴⁰ Amnesty International izveštava da je Kosovo postalo glavna odredišna zemlja za žene i devojke koje su predmet trgovine zbog prisilne prostitucije.¹⁴¹ Od dolaska KFOR-a i uspostavljanja UNMIK-a 1999, žene uglavnom iz Moldavije, Bugarske i Ukrajine su bile predmet trgovine na Kosovu, a sve više su i lokalne devojke i žene bile predmet trgovine kako unutar tako i van Kosova. Iako je OEBS priznao da je trgovina ljudima glavni problem, mere UNMIK-a su i dalje neadekvatne da se izbore sa ovim problemom.¹⁴²

OEBS je dobro odredio radne okvire za mere koje treba da preduzmu države članice u borbi protiv trgovine. Odluka Ministarskog veća iz Mاستrihta br. 2, Borba protiv trgovine ljudskim bićima (2003) je omogućila Akcioni plan OEBS-a za borbu protiv trgovine ljudima¹⁴³. Plan određuje obaveze institucija OEBS-a i država učesnica i predlaže preporuke koje treba da se preduzmu u poljima istrage, sprovođenja zakona, krivičnog gonjenja, zaštite svedoka i sprečavanja trgovine ljudima¹⁴⁴.

OEBS najveći stepen odgovornosti u nastojanjima za borbu protiv trgovine ljudima stavlja na PIS. Na nacionalnim nivou PIS je preduzeo različite mere za borbu protiv trgovine ljudima. Dve standardne operativne procedure na Kosovu (SOP) se sastoje od politika i obaveze država da rade sa ženama i decom koja su bili predmet trgovine kako na Kosovu tako i van Kosova. Prvi Memorandum Razumevanja koji uspostavlja prvi SOP je sačinjen 2000 god. između OEBS-a, Jedinice UNMIK-a za istragu slučajeva trgovine ljudima i prostitucije (TPIU), Međunarodne organizacije za migraciju (IOM) i međunarodne NVO.¹⁴⁵ Radna grupa za neposrednu pomoć i podršku ima mandat da osmisli i sprovede "operativne politike za pružanje direktne pomoći i podrške žrtvama"¹⁴⁶ i sastoji se od Jedinice za borbu protiv trgovine ljudima (THBS) Kosovske Policijske Službe (KPS), Odsek za pravno savetovanje i pomoć žrtava (VAAD) Ministarstva Pravde (MP), dva davoaca skloništa ili utočišta, Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu, IOM-a, i OEBS-a.

¹⁴⁰ Videti http://www.unifem.sk/index.cfm?module=project&page=country&CountryISO=KS#_ftn8

¹⁴¹ *Da li to znači da mi imamo prava? Zaštita ljudskih prava žena i devojaka koje se predmet trgovine za prisilnu prostituciju na Kosovu*, 2004, <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR700102004>

¹⁴² UNDP, *Omladina: Nova generacija za novo Kosovo, Izveštaj o ljudskom razvoju*, 2006., Priština

¹⁴³ Odluka OEBS-a br. 557, Stalni savet, juli 2003.

¹⁴⁴ http://www.osce.org/documents/pc/2003/07/724_en.pdf

¹⁴⁴ Sekretarijat – Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima veb stranica, <http://www.osce.org/cthb/13336.html>

¹⁴⁵ Procena OEBS-a za uspostavljanje mehanizma upućivanja za žrtve trgovine ljudima na Kosovu, Odeljenje za ljudska prava, decentralizaciju i zajednice, Jedinica za borbu protiv trgovine ljudima, oktobar 2007. http://www.osce.org/documents/mik/2007/10/27677_en.pdf

¹⁴⁶ Procena OEBS-a za uspostavljanje mehanizma upućivanja za žrtve trgovine ljudima na Kosovu, Odeljenje za ljudska prava, decentralizaciju i zajednice, Jedinica za borbu protiv trgovine ljudima, oktobar 2007, http://www.osce.org/documents/mik/2007/10/27677_en.pdf, str. 14.

Na strateškom nivou, Akcioni Plan Kosova za Borbu Protiv Trgovine Ljudima (KAP), koji je usvojen maja 2005god., ističe različite projekte i strateške mehanizme u borbi protiv trgovine ljudima. Kosovski koordinator za borbu protiv trgovine ljudima je direktno odgovoran premijeru i odgovoran je za sprovođenje KAP-a i za izveštavanje Vladi. On takođe predsedava međuministarskom radnom grupom o sprečavanju, zaštiti i krivičnom gonjenju koja je direktno odgovorna za primenu KAP načela. Među-ministarska radna grupa uključuje predstavnike iz Savetodavne kancelarije za dobro upravljanje (SKDU) Kabineta premijera, Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT), Ministarstva kulture, omladine, sporta i ne boravišnim pitanjima, Ministarstva rada i socijalne zaštite, Ministarstva zdravlja (MZ), Ministarstva javnih službi (MJS) i Šefa Odeljenja za pravno savetovanje i pružanje pomoći žrtvama MP-a.¹⁴⁷

Institucije privremene vlade su bile te koje su se u 2007 god. smatrale odgovorne za borbu protiv trgovine ljudima.¹⁴⁸ Međutim unutar ove strukture postoje mnogi problemi. Nije dovoljno pojašnjeno kako mogu najbolje da funkcionišu mehanizmi za identifikaciju i upućivanje, takođe se javljaju pitanja o tome kako može da se obezbedi analiziranje trenutnih podataka vezano za trgovinu ljudima, takođe trenutno ne postoji nikakva nadoknada za žrtve trgovine ljudima i potrebno je da postoji koordinator za borbu protiv trgovine ljudima sa punim radnim vremenom. Pored toga:

... diskriminacioni krivični zakoni posle sukoba ... nedostatak pravde između polova, i članovi porodica koji ograničavaju bezbednost žena [i] devojaka što ozbiljno umanjuje njihovu mogućnost da se uključe u aktivnosti izgradnje mira.¹⁴⁹

Nacionalni akcioni plan, Zakon o polovima, Zakon protiv diskriminacije i Porodični zakon su značajna dostignuća ka jednakosti polova i oni svakako olakšavaju mnogo šire promovisanje ljudskih prava na Kosovu. Međutim, većina muškarca i žena na Kosovu i dalje je neobaveštena o svojim pravima. Žene aktivisti iz Mreže Žena Kosova su aktivne u javnim kampanjama koje imaju za cilj da podignu svest o nasilju nad ženama i da obaveste žene o njihovim pravima. U kampanji u 2005 godine učestvovali su govornici i ulična pozornica koja je ukazivala na brojne primere nasilja zasnovanog na polnoj pripadnosti, uključujući ona koja su počinila međunarodna lica.

Razvoj odgovarajućih inicijativa za borbu protiv trgovine ljudima i rad na nasilju u porodici unutar Kosovske Policijske Službe je nedavno učvrstio kapacitete lokalne policije da rade na suzbijanju nasilja zasnovanog na polnoj pripadnosti. Prisustvo žena policajaca je veoma važno kako bi se efektivnije radilo na takvim krivičnim delima. Uočene su spore, ali pozitivne promene u pogledu isticanja jednakosti polova u prvi plan u ovim važnim oblastima, uprkos postojanju predrasuda o pitanjima polova i opšte neverice oko društvene prednosti politika socijalne pravde koje se posebno odnose na pitanja polova.

---

¹⁴⁷ Procena OEBS-a za uspostavljanje mehanizma upućivanja za žrtve trgovine ljudima na Kosovu, Odeljenje za ljudska prava, decentralizaciju i zajednice, Jedinica za borbu protiv trgovine ljudima, oktobar 2007. http://www.osce.org/documents/mik/2007/10/27677_en.pdf

¹⁴⁸ Procena OEBS-a za uspostavljanje mehanizma upućivanja za žrtve trgovine ljudima na Kosovu, Odeljenje za ljudska prava, decentralizaciju i zajednice, Jedinica za borbu protiv trgovine ljudima, oktobar 2007. http://www.osce.org/documents/mik/2007/10/27677_en.pdf

¹⁴⁹ McKay, S., poglavlje 7. *Žene, ljudsko društvo i bezbednost i izgradnja mira: Analiza sa stanovišta žene*, <http://home.hiroshima-u.ac.jp/heiwa/Pub/E19/Chap7.pdf>

Iako žrtve sistemu pravosuđa prijavljuju sve više slučajeva, iako postoji napredak u zakonima i propisima, kosovski sistemi ne uspevaju da dosledno sprovedu Uredbu o sprečavanju nasilja u porodici. Međutim, postoje mnogi primeri saradnje građanskog društva sa međunarodnim akterima i odeljenjima vlade o pitanjima ljudskih prava žena. Takve saradnje uključuju sastanke Mreže Žena Kosova sa Odsekom za pitanja polova pri Savetodavnoj Kancelariji za dobro upravljanje pri Kabinetu Premijera da formulišu zajednički "Nacrt strategije za ljudska prava na Kosovu", i uključuje rad UNIFEM-a sa jedinicama ta ravnopravnost polova unutar Kosovskog Zaštitnog Korpusa (KZK) i Kosovske Policijske Službe (KPS) na zakonodavstvu o jednakosti polova i Rezoluciji 1325.

Kosovski Centar za Polne Studije je 2005 godine (KGSC) finansirao studiju u saradnji sa velikim brojem organizacija žena na Kosovu o nasilju nad ženama za Odeljenje UN-a za unapređenje položaja žena (UNDAW). Ministarstvo javnih službi je saradivalo sa Kosovskim Centrom za Polne Studije (KGSC) na izradi izveštaja o seksualnom uznemiravanju na radnom mestu za Univerzitet u Prištini. Iako još uvek nije donet, predstavlja potencijal grupa građanskog društva da rade zajedno mnogo efikasnije sa državnim akterima u obrazovanju načela Rezolucije u zastupanju i zaštiti ljudskih prava.

Prava manjina

Iako postoji obaveštenost o postojanju Rezolucije 1325, žene iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana uopšteno nisu obaveštene o Rezoluciji i relevantnim zakonima protiv diskriminacije i zakona o jednakosti polova, niti imaju bilo kakvo razumevanje o tome kako se ovi zakoni sprovode ili koje su implikacije takve primene za njihove zajednice i porodice. Žene iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana su efektivno isključene iz većine inicijativa koje promovišu prava žena. Ne postoji saradnja između žena iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana sa Skupštinom Kosova, Vladom Kosova, ministarstvima i UNMIK-om prilikom izrade zakona kao i u bilo kojim procesima donošenja odluka koje se odnose na usvajanje ovih zakona.

Špresa Aguši, koordinator od 2006 za projekte koje se odnose na zajednicu Roma, Aškalija, Egipćana unutar Kosovskog Centra za Polne Studije koji je podržao UNIFEM, uočava je da je jedina saradnja koja je do sada postojala sa PIS je potpisivanje ugovora o saradnji sa AGE za period od 2007-2010.¹⁵⁰ Neke NVO Roma su uz pomoć Šprese Aguši doprinele sprovođenju Rezolucije putem konsultacija i savetovanja radnih grupa vlade, OEBS i KFOS kako bi ukazali na pitanja koje se tiču žena iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Od 2006 godine neke žene iz zajednice Roma su radile na sprovođenju Zakona o jednakosti polova, Zakona protiv diskriminacije i Zakona o pravima žena u pogledu prava manjina i o tome su izvestile Institut Otvorenog Društva (OSI) i Evropski Parlament. Međutim, i do danas, siromaštvo, diskriminacija u pronalaženju zaposlenja, nemogućnost pristupa zdravstvu, obrazovanju i službama socijalne zaštite u najvećoj meri pogađa žene iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Postoji potreba za " stvaranjem povoljnije javne i institucionalne klime za primenu svih prava Romkinja."¹⁵¹

---

¹⁵⁰ Špresa Aguši intervju, avgust. 2007.

¹⁵¹ Ibid.

Ukratko, neki kosovski političari su u većoj meri postali aktivniji u pružanju javne podrške organizacijama žena i izgleda da prepoznaju važnost uspostavljanja zakonodavstva o pravima polova. Lokalne žene aktivisti su igrale glavnu ulogu u podizanju svesti političara o jednakosti polova i bile su uspešne u pružanju svog doprinosa zakonodavstvu koje podržava jednakost polova kao ljudsko pravo. Nacionalni akcioni plan, Zakon o jednakosti polova, Zakon protiv diskriminacije, Porodični zakon čine značajan doprinos za jednakost polova i u većoj meri podstiču promovisanje i zaštitu ljudskih prava na Kosovu. Međutim, dok mehanizmi za pitanje polova postoje na zakonodavnom nivou, mnoge žene i muškarci nisu upoznati sa svojim pravima i kako mogu da imaju pristup određenim mehanizmima zaštite koje pružaju takvi zakoni. Prema tome, i dalje ostaje da se u potpunosti realizuju sveobuhvatna međunarodna pravna načela.

Na Kosovu posle sukoba, nasilje i seksualno uznemiravanje nad ženama se povećalo održavajući uticaje loše ekonomske situacije i posleratne traume.

Žene aktivisti iz Mreže Žena Kosova su aktivne u javnim kampanjama koje imaju za cilj da podignu svest o nasilju nad ženama i da informišu žene o njihovim pravima. U kampanji iz 2005 godine učestvovali su govornici i ulično pozorište, koja je ukazivala na brojne primere nasilja zasnovanog na polnoj pripadnosti, uključujući one koje su počinile međunarodna lica.

Iako se nasilni kriminal stalno smanjivao od uspostavljanja CIVPOL/KPS, nasilje u porodici se nastavlja u alarmantnoj stopi, ali se i prijavljuje mnogo češće.

Iako žrtve sistemu pravosuđa prijavljuju sve više slučajeva, i bilo je napretka u zakonima i propisima, kosovski sudovi ne uspevaju da dosledno sprovedu Uredbu protiv nasilja u porodici¹⁵². Međutim, postoje mnogi primeri saradnje građanskog društva sa međunarodnim akterima i odeljenjima vlade o pitanjima ljudskih prava žena. Oni uključuju sastanke Mreže Žena Kosova sa Odsekom za pitanja polova pri Savetodavnoj kancelariji za dobro upravljanje pri Kabinetu premijera da formulišu zajednički "Nacrt strategije za ljudska prava na Kosovu", i uključuje rad UNIFEM sa jedinicama za ravnopravnost polova unutar Kosovskog Zaštitnog Korpusa (KZK) i Kosovske Policijske Službe (KPS) na zakonodavstvu u oblasti ravnopravnosti polova i Rezolucije 1325.

Kosovski Centar za Polne Studije je 2005 godine (KGSC) u saradnji sa velikim brojem organizacija žena na Kosovu finansirao studiju o nasilju nad ženama koje je bilo namenjeno Odeljenju UN-a za unapređenje položaja žena (UNDAW)

Ministarstvo Javnih Službi je saradivalo da Kosovskim Centrom za Polne Studije (KGSC) na izradi izveštaja o seksualnom uznemiravanju na radnom mestu za Univerzitetu u Prištini. Iako još uvek nije donet predstavlja mogućnost za grupe građanskog društva da rade zajedno mnogo efikasnije sa državnim akterima u obrazovanju načela Rezolucije 1325 u zastupanju i za branjenje ljudskih prava.

Kosovski Centar za Polne Studije, posebno razvija odnose saradnje sa vladom, institucijama, a takođe i sa kosovskim medijima. Mreža koju zastupa Mreža Žena Kosova nastavlja da biva

---

152

Porodični zakon zabranjuje nasilje u porodici; Uredba UNMIK-a br. 2003/25 o proglašenju Krivičnih dela protiv međunarodnog prava koji je usvojila Skupština Kosova odnosi se na "krivična dela protiv života i tela" uključujući silovanje, seksualni napad; Uredba 2003/12 predviđa tri vrste zaštitnih naloga uključujući nalog protiv nasilja u porodici.

značajan branilac ljudskih prava žena na Kosovu i u proteklih dve godine je uspostavila značajne radne odnose sa glavnim organizacijama žena u regionu.

U 2004 godine proglašenje Zakona Protiv Diskriminacije je podstaknut potrebom da se obezbedi zakonodavstvo koje je podržalo "važnost održavanja koegzistencije, zaštitu ljudskih prava, i pravičnog zastupanja naroda Kosova u razvojnom procesu demokratskih institucija samouprave." Ovaj zakon zabranjuje direktnu i indirektnu diskriminaciju i takođe definiše sve njene oblike, između ostaloga, uznemiravanje, viktimizaciju i segregaciju. Ukazuje na diskriminaciju u svim sferama društvenog života: zaposlenje, obrazovanje, socijalna zaštita, stambena pitanja, lična bezbednost i pristup javnom životu. Važna novina je u tome što je teret dokazivanja diskriminacione radnje na strani optuženog. Pojedinaac ili institucija moraju da dokažu da nije došlo do diskriminacije. Ovo je posebno važno ženama koje se bore sa dominantnim patrijarhalnim polnim predrasudama na Kosovu.

Kancelarija Ombudsmana ima ovlašćenja da prima i istražuje optužbe koje se odnose na slučajeve diskriminacije. Pored toga vlada je odgovorna za podizanje svesti javnosti o Zakonu protiv diskriminacije. Određeni program obuke o praktičnoj i doslednoj primeni zakona se sada pruža sudijama i tužiocima. Nedavno je Centar za Zaštitu Žena i dece uložio žalbu o neodgovarajućoj primeni politika protiv nasilja u porodici. Međutim, od 2006 godine kada je kancelarija Ombudsmana prenesena na lokalni nivo nadležnosti, ona više nema prava da istražuje slučajeve koji uključuju međunarodne službe i pojedince. Ispitanici su ukazali na frustracije žena koje nisu u mogućnosti da se suprotstave diskriminacionim radnjama na radnom mestu, kao što su seksualno uznemiravanje i nepošteno otpuštanje u međunarodnim službama.

Evidentno je da se u 2007 godini povećao broj lokalnih žena i devojaka koje su interno bile predmet trgovine ljudima na i van Kosova. Uprkos saznanjima OEBS-a u 1999 godini da je trgovina ljudima glavni problem, UNMIK-ove mere i dalje ostaju neadekvatne.¹⁵³ Standardi ljudskih prava i zakon koji se primenjuje na Kosovu¹⁵⁴ su teoretski dovoljni da rade na pitanjima zloupotrebe ljudskih prava; međutim nedostatak finansijskih sredstava, ekspertize i koordinacije ukazuju na nedostatak međunarodne političke volje.

d. Uključenost perspektive polova u izveštavanju Ujedinjenih Nacija

Rezolucija 1325, član sedamnaest "zahteva od Generalnog sekretara, da po potrebi, u svojim izveštavanjima u Savetu bezbednosti uključi napredak o isticanju pitanja polova u prvi plan kroz mirovne misije i sve ostale aspekte koje se odnose na žene i devojke".

U međunarodnim organizacijama i dalje postoji veoma nizak nivo razumevanja o uvođenju načela jednakosti polova i obično se javlja zabuna oko izjednačavanja 'pola' sa ženom nego da se preispita različito vrednovanja muškaraca i žena u društvu. U mnogim slučajevima internacionalci su uvideli potrebu „jednakosti polova“ kao nešto što je nemoguće ostvariti u "takvom patrijarhalnom društvu" i istakli su da je većina žena veoma potcenjena. Zakon o

---

¹⁵³ UNDP, Omladina; Nova generacija za novo Kosovo, Izveštaj o ljudskom razvoju, 2006. Priština
¹⁵⁴ Uredba UNMIK-a br. 1999/24, O zakonu koji se primenjuje na Kosovu, 12. decembar 1999, koji dopunjuje Uredba UNMIK-a br. 2000/59, 27. oktobar 2000. Uredba predviđa četiri moguća izvora važećeg zakona na Kosovu: zakon koji je bio na snazi 22. marta 1989; Uredbe UNMIK-a; zakon koji je važio na Kosovu između 22. marta 1989 i 12. decembra 1999. (datum kada je Uredba 1999/24 stupila na snagu) ukoliko je to povoljnije izvršiocu krivičnog dela ili popunjava praznine gde zakon iz marta 1989 već postoji, ali ne svi, međunarodne standarde ljudskih prava i zakona.

ravnopravnosti polova iz 2004 je malo verovatno bio nešto više nego samo retoričan. Takvi stavovi unutar međunarodne administracije su se smatrali da podrivaju pokušaje vlade i građanskog društva da ističu pravdu među polovima, kao što je predočeno u Rezoluciji 1325 i pratećim ugovorima o ljudskim pravima. Jasno je da postoji dosta izuzetaka u pogledu ovog stava da se omoguće neke među-sektorske saradnje o uključivanju Rezolucije 1325 u uredbe protokole, etičke kodekse i progresivne zakone koji su doneseni u 2005. Međutim, sveobuhvatan uticaj Rezolucije 1325 je sprečen negativnim međunarodnim stavovima do tog stepena isto koliko i nepoznavanjem lokalnih javnih službenika i opšte javnosti.

UNMIK kancelarija o pitanjima polova izveštava o primeni Rezolucije 1325 i instrumentima ljudskih prava kao što je CEDAW. Kancelarija za pitanje polova vidi Rezoluciju 1325 kao osnovni dokument u svom radu i ona predstavlja osnovu njihove obuke sa osobljem UN-a. Kao što je jedan ispitanik napomenuo:

Postoji nerazumevanje – samo zato što započnete program i u njega uključite ženu, ne znači da radite nešto u pogledu jednakosti polova. UNMIK može smatrati Rezoluciju 1325 važnom, ali kako bi razumeli, žene moraju da dobiju uveravanja u nastojanjima onih koji se trenutno nalaze na vlasti, muškaraca uglavnom, da razumeju da se ovde ne radi samo o pitanjima žena, nego da je to vezano za društvo i za stvaranje društva koje uključuje.

U UNMIK- u se smatra da je vaspitanje o Rezoluciji 1325 i njen odnos sa CEDAW veoma važno u procesu izgradnje mira na Kosovu.

Ispitanici su istakli da UN nije istakao Rezoluciju 1325 kao neophodni smer usredsređenosti za UNMIK, iako je prethodni SPGS ukazivao na njenu važnost, u pogledu grupa iz građanskog društva ne postoji doslednost u pristupu Rezoluciji i njenoj važnosti u izgradnji mira na Kosovu. Opšti neuspeh da se odredi i promoviše Rezolucija 1325 je u suprotnosti sa načinom na koja određena pitanja kao što su zakon, red, seksualna eksploatacija, zloupotreba treba da dobiju pažnju i smer, uprkos tome što su deo delokruga Rezolucije 1325. Primetno je da neuspeh UNMIK-a da odobri primenu Rezolucije 1325 odražava oklevanje u uključivanje lokalnih žena eksperata ili nevladinih organizacija (NVO) u odlučivanje i programatično planiranje.

Iako se u OEBS- u tvrdilo da je unutar njegovih internih struktura Rezolucija 1325 primenjena, rezolucija nije objavljena ili strateški i javno korišćena kao radni okvir mera OEBS-a na Kosovu. OEBS je od 2004 godine uključio dva savetnika za pitanje polova i jedinicu za pitanje polova sa različitim stručnjacima koji su naimenovani za dodatne zadatke koji su usmereni na pitanje polova, ali postoji opšti nedostatak integracije između glavnih kontakt osoba u OEBS-u i šire organizacione kulture. Savetnici za pitanja polova izveštavaju šefu odeljenja, ali isticanje jednakosti polova u prvi plan sam po sebi se ne smatra prioritetom. Na osnovu mišljenja ispitanika, nepostojanje Akcionog Plana OEBS-a koji se odnosi na isticanje pitanja polova u prvi plan održava stav da se u OEBS-u često smatra da pitanje polova treba da se rešava kada se postigne red i zakon.

Međunarodne agencije kao što je UNDP nisu obavezne da izveštavaju o uključivanju perspektive polova i isticanje jednakosti polova unutar njihovih struktura. Uprkos tome UNDP je na Kosovu povećao saradnju sa odeljenjima vlade i drugim službama i grupama građanskog društva uključujući organizacije žena. Skorašnji primer ovakvog višestrukog pristupa, kojeg druge međunarodne agencije mogu smatrati već viđenim je angažovanje UNDP u Inicijativi za bezbednost i sigurnost žena koju zajedno finansiraju Biro za Sprečavanje Kriza i Oporavak i Britanski Savet. Ova zajednička inicijativa će istražiti nasilje nad ženama i trgovinu ljudima

usredsređujući se na poboljšanje obuke osoblja organa reda i mira, uključujući sudije kao i na pružanje utočišta ženama.

5. Kratak pregled

Uopšte, ovakva vrsta nadgledanja je dovela do zaključka da vladine institucije, međunarodne organizacije i građansko društvo na Kosovu imaju veoma malo različitih nivoa podrške za promovisanje Rezolucije 1325. Njihovi nivoi uključivanja u oblastima koje pokriva Rezolucija 1325 Saveta Bezbednosti UN-a i povezani ugovori u oblasti ljudskih prava su takođe promenljivi. Dok u načelu UNMIK obraća pažnju na isticanje jednakosti polova u svoje operacije, radna partnerstva i politike, njegov učinak i uticaj oko širenja načela ravnopravnosti polova kao ključnog elementa izgradnje mira na lokalnom nivou nije dosledan.

Vlada Kosova je po definiciji obavezana na sve međunarodne konvencije UN-a zbog svog statusa pod administrativnom odgovornošću UNMIK-a. Mnogi standardi ljudskih prava su već na snazi u skladu sa jugoslovenskim Ustavom i oni su uključeni u skladu sa Uredbom o zakonu koji se primenjuje iz 2000. Prema tome, ljudska prava žena nisu novina na teritoriji Kosova i 'dvostruko' su zaštićena mešavinom 'domaćeg' zakonodavstva zajedno sa prihvatanjem obaveza i odgovornosti prema međunarodnim konvencijama kao što je CEDAW. Rezolucija 1325 je efikasno ponovno naglašavanje principa ljudskih prava koja su često povređena tokom perioda sukoba i obnove nakon sukoba. Posebna važnost Rezolucije 1325 za Kosovo je ponovno isticanje ključnih aspekata ustaljenih obaveza u oblasti ljudskih prava. Prema tome razočaravajuće je da međunarodni administratori veoma retko spominju Rezoluciju 1325, i prema tome zvanični organi ne koriste dovoljno dobro kao radni okvir za mere koje su u toku. Građansko društvo s druge strane je prihvatilo mogućnosti koje pruža Rezolucija 1325 kao savetodavni mehanizam za podsticanje, lobiranje i promovisanje učešća žena na svim nivoima javnog života na Kosovu i susednim zemljama, i to veoma uspešno.

Provera predanosti Kosova pravnom okviru koji je stvoren pod okriljem međunarodne administracije UNMIK-a će zavisiti od volje njegovih političkih institucija da dalje integrišu isticanje jednakosti polova kroz javne strukture i društvene konvencije i da osmisle svoju odgovornost prema ljudskim pravima na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

6. Preporuke

Iz obavljenih razgovora proističu ključne teme koje su formulisane ovde kao teme koje treba da pokušaju da se reše u budućem istraživanju i nadgledanju:

1. Uprkos progresivnim mehanizmima za jednakost polova koji postoje u zakonu i politici na svim nivoima vlade na Kosovu, postoji nedostatak detaljne i dosledne primene, koja mora da bude rešena kako bi kosovsko društvo bilo politički uravnoteženo.
2. Žene u parlamentu moraju da budu "podstaknute da budu uključene". Upotreba kvota za polove je omogućila nekolicini žena potencijalne uloge liderstva u politici i javnoj službi, ali generalno nije podigla nivo javnog i političkog angažovanja. Podsticaji i obrazovanje koje je u toku može biti neophodno kako bi se poboljšao učinak.

3. Polna nejednakost je najviše naglašena među seoskim stanovništvom, i ona pokušava da se reši na neadekvatan način u postojećim mehanizmima prenosa. Rad sa seoskim i manjinskim stanovništvom mora istovremeno da pokuša da reši njihovo siromaštvo i uporedan nedostatak pristupa osnovnim robama i uslugama.
4. Potreba za ekonomsku nezavisnost i bezbednost na Kosovu trenutno teži da naruši sveobuhvatnu nameru za promovisanje jednakosti polova. Kadgod je „pol“ viđen kao nejasno pitanje koje nije povezano sa drugim oblastima politike, nova nastojanja se moraju sprovesti da bi se pokazala potreba za jednakost polova u ostvarivanju multietničnosti, demokratije sa međunarodnim standardima ljudskih prava.
5. Nepostojanje političke volje za primenu mora biti razmotreno u pogledu njenih uzroka, te da se redovno nadgleda da bi se osiguralo da je nivo svesti i razumevanja temeljito za potpunu primenu ljudskih prava žena i muškaraca koja jasno ostaje u fokusu politički, materijalno i društveno.
6. Sve međunarodne agencije koje rade na Kosovu, uključujući UNMIK i dolazeću Misiju EU-a trebalo bi da budu u obavezi da pokažu njihovu primenu Rezolucije 1325 u svojim operativnim procedurama i praksama.
7. Mora se prepoznati nedostatak žena na visokim pozicijama odlučivanja i da pokuša da se reši taj nedostatak u pogledu politika koje trebaju pozitivno da pomognu ženama u tim ulogama.
8. Opšte nerazumevanje Rezolucije 1325 trebalo bi da se reši unutar političkih i civilnih administrativnih nivoa, putem medija i sistema obrazovanja kao nacionalni prioritet.
9. Novo i uspešno rukovodstvo grupa iz građanskog društva zaslužuje priznanje koje se pokazuje redovnim i planiranim konsultacijama sa nacionalnim i međunarodnim telima o svim pitanjima od obostranog interesa.
10. Trenutni nedostatak finansijskih sredstava za bolje sprovođenje odredbi ove rezolucije i pratećih instrumenata o ljudskim pravima žena mora da se istraži i da se pruži pomoć iz nacionalnog budžeta kako bi se omogućili bolji programi međusektorskog obrazovanja koji će poboljšati odnose među polovima na Kosovu.

Dodatak 1

Rezolucija Saveta bezbednosti 1244 (1999) Usvojena od strane Saveta Bezbednosti, na 4011 sastanku, 10 juna 1999 godine

Savet Bezbednosti,

Imajući u vidu principe i ciljeve Povelje Ujedinjenih Nacija, uključujući primarnu odgovornost Saveta bezbednosti za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti,

podsećajući na svoje rezolucije 1160 (1998) od 31. marta 1998, 1199 (1998) od 23. septembra 1998, 1203 (1998) od 24. oktobra 1998. i 1239 (1999) od 14. maja 1999,

izražavajući žaljenje zbog toga što nije došlo do potpunog poštovanja zahteva iz ovih rezolucija,

odlučan da razreši ozbiljnu humanitarnu situaciju na Kosovu, u Saveznoj Republici Jugoslaviji, i osigura bezbedan i slobodan povratak svih izbeglica i raseljenih lica njihovim domovima,

osudjujući sve akte nasilja protiv stanovnika Kosova kao i terorističke akte bilo koje strane,

podsećajući na saopštenje generalnog sekretara UN od 9. aprila 1999. u kome se izražava zabrinutost zbog humanitarne tragedije koja se odvija na Kosovu,

ponovo potvrđujući pravo svih izbeglica i raseljenih lica da se vrate svojim domovima u bezbednosti,

podsećajući na nadležnost i mandat Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju,

pozdravljajući opšte principe o politickom rešenju za kosovsku krizu koji su usvojeni 6. maja 1999. godine (S/1999/516, aneks 1 uz ovu rezoluciju) i takode pozdravljajući to što SR Jugoslavija prihvata principe koji su navedeni u tackama 1-9 u papiru koji je podnet u Beogradu 2. juna 1999. godine (S/1999/649, aneks 2 uz ovu rezoluciju) i saglasnost SR Jugoslavije na taj papir,

ponovo potvrđujući privrženost svih država članica suverenitetu i teritorijalnom integritetu SR Jugoslavije i drugih država regiona, kako je navedeno u Helsinškom dokumentu i aneksu 2,

ponovo potvrđujući apel iz prethodnih rezolucija za široku autonomiju i suštinsku samoupravu za Kosovo,

utvrđujući da situacija u regionu i dalje predstavlja pretnju međunarodnom miru i bezbednosti,

odlučan da obezbedi sigurnost i bezbednost međunarodnog osoblja i sprovođenje obaveza koje proisticu iz ove rezolucije od strane svih na koje se ona odnosi, i delujući u tom cilju u skladu sa Glavom VII Povelje Ujedinjenih nacija,

- 1. Odlučuje da politicko rešenje za krizu na Kosovu treba da bude zasnovano na opštim principima iz aneksa 1 i kako je dalje razradeno u principima i drugim traženim elementima iz aneksa 2;*
- 2. Pozdravlja to što SR Jugoslavija prihvata principe i druge tražene elemente koji se pominju u gore navedenom stavu 1, i zahteva punu saradnju SR Jugoslavije u cilju njihove brze primene;*
- 3. Narocito traži da SR Jugoslavija odmah obustavi nasilje i represiju na Kosovu na nacin koji se može verifikovati, i da zapocne i okonca povlacenje u fazama sa Kosova, na nacin koji se može verifikovati, svih vojnih, policijskih i paravojnih snaga, u skladu sa hitnim rasporedom, sa cim ce biti sinhronizovano raspoređivanje međunarodnog bezbednosnog prisustva na Kosovu;*
- 4. Potvrđuje da ce posle povlacenja, dogovorenom broju jugoslovenskog i srpskog vojnog i policijskog osoblja biti dozvoljen povratak na Kosovo radi obavljanja dužnosti u skladu sa aneksom 2;*
- 5. Odlučuje o raspoređivanju civilnog i bezbednosnog prisustva na Kosovu, pod pokroviteljstvom UN, sa odgovarajucom opremom i osobljem, kako se to traži, i pozdravlja saglasnost SR Jugoslavije za takvo prisustvo;*
- 6. Traži od generalnog sekretara da imenuje, nakon konsultacija sa Savetom bezbednosti, specijalnog predstavnika koji ce kontrolisati implementaciju civilnog prisustva i dalje traži od generalnog sekretara da da instrukciju svom specijalnom predstavniku da vrši koordinaciju sa međunarodnim bezbednosnim prisustvom kako bi se obezbedilo da oba prisustva rade u pravcu istih ciljeva i da se međusobno pomažu;*
- 7. Ovlašćuje države članice i odgovarajuće međunarodne organizacije da uspostave međunarodno bezbednosno prisustvo na Kosovu, kako se navodi u stavu 4 aneksa 2 uz sva neophodna sredstva kako bi moglo da obavi svoje odgovornosti iz dole navedenog stava 9;*
- 8. Potvrđuje potrebu za hitnim i što skorijim raspoređivanjem efikasnog međunarodnog civilnog i bezbednosnog prisustva na Kosovu, i zahteva da strane u potpunosti saraduju prilikom njegovog raspoređivanja;*

9. Odlučuje da će odgovornosti međunarodnog bezbednosnog prisustva koje će biti raspoređeno i delovati na Kosovu uključivati:

- a. odvracanje od obnove neprijateljstava, održavanje i prema potrebi, nametanje prekida vatre, obezbeđivanje povlacenja i sprecavanja povratka na Kosovo snaga savezne i republičke vojske, policije i paravojnih jedinica, osim kako je predviđeno u tacki 6 aneksa 2;
- b. demilitarizaciju Oslobođilacke vojske Kosova (OVK) i drugih naoružanih grupa kosovskih Albanaca, kako se zahteva u stavu 15;
- c. uspostavljanje bezbednog okruženja u kome izbeglice i raseljena lica mogu da se vrata svojim kucama u bezbednosti, a međunarodno civilno prisustvo može da funkcioniše, u kome privremena uprava može da bude uspostavljena i humanitarna pomoc isporucivana;
- d. osiguranje javne bezbednosti i reda dok međunarodno civilno prisustvo ne preuzme odgovornost za sprovođenje tog zadatka;
- e. nadgledanje uklanjanja mina dok međunarodno civilno prisustvo, prema potrebi, ne preuzme odgovornost za taj zadatak;
- f. odgovarajuću podršku i blisku koordinaciju sa radom međunarodnog civilnog prisustva;
- g. obavljanje dužnosti nadgledanja granice kako je traženo;
- h. obezbeđenje zaštite i slobode kretanja za sebe, za međunarodno civilno prisustvo i druge međunarodne organizacije;

10. Ovlašćuje generalnog sekretara da uz pomoc odgovarajućih međunarodnih organizacija, uspostavi međunarodno civilno prisustvo na Kosovu, kako bi se obezbedila privremena uprava na Kosovu, pri čemu će narod Kosova moći da uživa suštinsku autonomiju u okviru SR Jugoslavije, i koje će obezbediti prelaznu upravu pri čemu će uspostavljati i nadgledati razvoj privremenih demokratskih institucija samouprave, kako bi se obezbedili uslovi za miran i normalan život svih stanovnika Kosova;

11. Odlučuje da će glavne odgovornosti civilnog prisustva uključivati:

- a. unapređenje uspostavljanja, do konačnog rešenja, suštinske autonomije i samouprave na Kosovu, uzimajući u potpunosti u obzir aneks 2 i sporazume iz Rambujea (S/1999/648);
- b. obavljanje osnovnih civilno-upravnih funkcija tamo gde je i koliko je to potrebno;

- c. organizovanje i nadgledanje razvoja privremenih institucija za demokratsku i autonomnu samoupravu, do konacnog politickog rešenja, ukljucujuci i odrzavanje izbora;*
  - d. prenosenje, u skladu sa uspostavljanjem tih institucija, svojih administrativnih zadataka, a nadgledajuci i podrzavajuci ucvrscivanje lokalnih privremenih institucija Kosova i drugih aktivnosti u pravcu gradenja mira;*
  - e. olaksavanje politickog procesa ciji je cilj definisanje buduceg statusa Kosova, uzimajuci u obzir sporazume iz Rambujea (S/1999/648);*
  - f. u konacnoj fazi, nadgledanje prenosa vlasti sa privremenih institucija Kosova na institucije koje ce biti uspostavljene u skladu sa politickim rešenjem;*
  - g. podrsku rekonstrukciji kljucnih objekata infrastrukture i drugoj ekonomskoj rekonstrukciji;*
  - h. podrsku saradnji sa medunarodnim humanitarnim organizacijama, i humanitarnoj pomoci unesrecenima;*
  - i. odrzavanje civilnog reda i zakona, ukljucujuci i uspostavljanje snaga lokalne policije, a u meduvremenu, putem rasporedivanja medunarodnog policijskog osoblja koje ce raditi na Kosovu;*
  - j. zastitu i unapredenje ljudskih prava;*
  - k. osiguranje bezbednog i neometanog povratka svih izbeglica i raseljenih lica u njihove domove na Kosovu;*
- 12. Istice potrebu koordiniranih operacija humanitarne pomoci, kao i da SR Jugoslavija dozvoli neometan pristup Kosovu humanitarnim organizacijama za pružanje pomoci i saraduje sa takvim organizacijama kako bi se obezbedila brza i efikasna dostava humanitarne pomoci;*
- 13. Podstice sve države članice i medunarodne organizacije da daju doprinos ekonomskoj i socijalnoj obnovi kao i bezbednom povratku izbeglica i raseljenih lica, i istice, u tom kontekstu, znacaj sazivanja, što je pre moguće, medunarodne konferencije donatora, (narocito za ciljeve u gore navedenom stavu 11g);*
- 14. Zahteva punu saradnju svih na koje se to odnosi, ukljucujuci i medunarodno bezbednosno prisustvo, sa Medunarodnim krivicnim sudom za bivšu Jugoslaviju;*
- 15. Zahteva od OVK i drugih naoružanih grupa kosovskih Albanaca da odmah prekinu sa svim ofanzivnim akcijama i da se povinuju zahtevima za*

demilitarizaciju kako to traži šef međunarodnog civilnog prisustva, u konsultacijama sa specijalnim predstavnikom generalnog sekretara;

- 16. Odlučuje da se zabrane koje su nametnute u stavu 8 rezolucije 1160 (1998) neće odnositi na oružje i srodnu vojnu opremu koje koristi međunarodno civilno bezbednosno prisustvo;*
- 17. Pozdravlja rad koji je u toku u EU i drugim međunarodnim organizacijama u cilju razvijanja sveobuhvatnog pristupa ekonomskom razvoju i stabilizaciji regiona koji je pogodan kosovskom krizom, uključujući i implementaciju Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu, uz široko međunarodno učešće, kako bi se podstaklo unapređenje demokratije, ekonomskog prosperiteta, stabilnosti i regionalne saradnje;*
- 18. Zahteva od svih država u regionu da u potpunosti saraduju u sprovođenju svih aspekata ove rezolucije;*
- 19. Odlučuje da se međunarodno civilno i bezbednosno prisustvo uspostavi za početni period od 12 meseci, koje će se nastaviti posle toga ukoliko Savet bezbednosti ne odluci drugačije;*
- 20. Traži od generalnog sekretara da u redovnim intervalima podnosi Savetu izveštaje o sprovođenju ove rezolucije, uključujući i izveštaje rukovodstva civilnog i bezbednosnog prisustva, pri čemu prvi izveštaj treba da bude podnet u roku od 30 dana od usvajanja ove rezolucije;*
- 21. Odlučuje da se i dalje aktivno bavi ovim pitanjem.*

Aneks 1

Izjava predsedavajućeg o zaključcima sa sastanka ministara Grupe 8, održanog u Petersburgu, 06. maja 1999. godine

Ministri Grupe 8 su usvojili dole navedene opšte principe o politickom rešenju krize na Kosovu:

- trenutna i proverljiva obustava nasilja i represije na Kosovu;
- povlačenje vojske, policije i paravojnih snaga sa Kosova;
- raspoređivanje efikasnog međunarodnog civilnog i bezbednosnog prisustva na Kosovu, koje će podržati i usvojiti Ujedinjene nacije, sposobnog da garantuje ostvarivanje zajedničkih ciljeva;
- uspostavljanje privremene administracije za Kosovo o čemu će doneti odluku Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija, kako bi se obezbedili uslovi za miran i normalan život za sve stanovnike Kosova;

- bezbedan i slobodan povratak svih izbeglica i raseljenih lica i neometan pristup humanitarnih organizacija Kosovu;
- politicki proces ka uspostavljanju sporazuma o privremenom politickom okviru, koji ce obezbediti suštinsku samoupravu na Kosovu, uzimajući u potpunosti u obzir sporazume iz Rambujea i principe suverenosti i teritorijalnog integriteta SR Jugoslavije i drugih zemalja u regionu, i demilitarizaciju OVK;
- sveobuhvatni pristup ekonomskom razvoju i stabilizaciji kriznog regiona.

Aneks 2

Sporazum treba da bude postignut na osnovu dole navedenih principa kako bi se krenulo u pravcu rešavanja krize na Kosovu:

1. Trenutna i proverljiva obustava nasilja i represije na Kosovu.
2. Proverljivo povlacenje svih vojnih, policijskih i paravojnih snaga sa Kosova, u skladu sa hitnim rasporedom.
3. Rasporedivanje na Kosovu, pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija, efikasnog medunarodnog civilnog i bezbednosnog prisustva, sposobnog da garantuje postizanje zajednickih ciljeva, koje ce delovati, ako se tako odluci, u skladu sa Glavom VII Povelje.
4. Medunarodno bezbednosno prisustvo uz suštinsko ucešće NATO mora da bude raspoređeno pod jedinstvenom komandom i kontrolom i ovlašćeno da uspostavi bezbedno okruženje za sve ljude na Kosovu, kao i da olakša bezbedan povratak svih raseljenih lica i izbeglica njihovim domovima.
5. Uspostavljanje privremene administracije za Kosovo kao dela medunarodnog civilnog prisustva pod kojim ce narod Kosova moci da uživa suštinsku autonomiju u okviru SR Jugoslavije o cemu ce odluku doneti Savet bezbednosti UN. Privremena administracija treba da obezbedi prelaznu upravu, i da pri tome uspostavlja i nadgleda razvoj privremenih demokratskih samoupravnih institucija kako bi se obezbedili uslovi za miran i normalan život svih stanovnika Kosova.
6. Nakon povlacenja, dogovorenom broju jugoslovenskog i srpskog osoblja ce biti dozvoljeno da se vrati i obavlja sledece funkcije:
  - vezu sa medunarodnom civilnom misijom i medunarodnim bezbednosnim prisustvom;
  - obeležavanje/cišćenje minskih polja;
  - održavanje prisustva na mestima srpske kulturne baštine;

- održavanje prisustva na glavnim granicnim prelazima.
7. Bezbedan i slobodan povratak svih izbeglica i raseljenih lica uz nadzor UNHCR (Visokog komesara UN za izbeglice) i neometan pristup humanitarnih organizacija Kosovu.
  8. Politicki proces u cilju uspostavljanja sporazuma o privremenom politickom okviru koji ce obezbediti suštinsku samoupravu za Kosovo, uzimajuci u potpunosti u obzir sporazume iz Rambujea i principe suvereniteta i teritorijalnog integriteta SR Jugoslavije i drugih zemalja regiona, kao i demilitarizaciju OVK. Pregovori između strana u pravcu postizanja rešenja ne treba da odlažu ili ometaju uspostavljanje demokratskih samoupravnih institucija.
  9. Sveobuhvatni pristup ekonomskom razvoju i stabilizaciji kriznog regiona. Ovo ce ukljuciti sprovođenje Pakta stabilnosti za jugoistocnu Evropu, uz široko medunarodno učešće kako bi se dalje podsticalo unapređenje demokratije, ekonomskog prosperiteta, stabilnosti i regionalne saradnje.
  10. Suspenzija vojnih aktivnosti ce zahtevati prihvatanje gore navedenih principa, uz saglasnost za druge već identifikovane tražene elemente, koji su sadržani u dole navedenim napomenama.

Zatim ce biti hitno zaključen vojno-tehnicki sporazum koji ce, između ostalog, precizirati datatne modalitete uključujući uloge i funkcije jugoslovenskog-srpskog osoblja na Kosovu:

Povlacenje

Procedure povlacenja, uključujući i povlacenje u fazama, detaljni plan i razgranicenje tampon zone u Srbiji iza koje ce snage biti povucene;

Osoblje koje se vraca

- Oprema osoblja koje se vraca;
- Okvir za funkcije koje ce obavljati;
- Raspored njihovog vraćanja;
- Geografsko razgranicenje oblasti u kojima ce oni delovati;
- Pravila koja ce regulisati njihov odnos sa medunarodnim bezbednosnim prisustvom i medunarodnom civilnom misijom.

Rezoluciju 1244 (1999) Savet bezbednosti usvojio je na svom 4011-om sastanku održanom 10. juna 1999.

Drugi traženi elementi:

- Brz i precizan raspored povlacenja što znaci, npr. 7 dana za okoncanje povlacenja; povlacenje oružja za vazdušnu odbranu 25 km izvan zone bezbednosti u okviru 48 sati;
- Povratak osoblja za cetiri gore navedene funkcije obavice se uz nadzor medunarodnog bezbednosnog prisustva i bice ograniceno na mali dogovoreni broj (stotine, ne hiljade);
- Obustava vojne aktivnosti po otpocinjanju proverljivog povlacenja;
- Razgovori i postizanje Vojno-tehnickog sporazuma nece prekoraciti ranije dogovoreni rok za okoncanje povlacenja.

Dodatak 2

REZOLUCIJA SAVETA BEZBEDNOSTI 1325, O ZENAMA, MIRU I BEZBEDNOSTI.

Savet Bezbednosti je usvojio Rezoluciju 1325 jednoglasno, 31 oktobra 2000 godine.

Rezolucija 1325 je prva rezolucija usvojena od strane Saveta Bezbednosti a koja specificno dotice uticaj rata na zene, i doprinos zena u resavanju konflikata i odrzavanju mira.

Savet bezbednosti,

Pozivajuci se na Rezolucije 1261 (1999) od 25. avgusta 1999, 1265 (1999) od septembra 1999, 1296 (2000) od aprila 2000 i 1314 (2000) od avgusta 2000 kao i na relevantne izjave njegovog predsednika ukljucujuci i izjavu koju je predsednik dao novinarima povodom dana Ujedinjenih nacija posvecenom pravima zena i medjunarodnom miru, 8 marta 2000 (SC/6816),

Pozivajuci se na obaveze Pekinske deklaracije i Platforme delovanja (A/52/231) kao i sve obaveze sadrzane u konacnom dokumentu 23-ce posebne sednice Generalne skupstine Ujedinjenih nacija pod nazivom "Zene 2000: jednakost polova, razvoj i mir u 21. veku " (A/S-23/10 Rev.1) a posebno na deo koji se tice zena i oruzanih sukoba,

Imajuci u vidu namenu i principe Povelje ujedinjenih nacija te osnovnu odgovornost Saveta bezbednosti prema Povelji o odrzanju medjunarodnog mira i sigurnosti,

Izrazavajuci zabrinutost da se civili, posebno zene i deca, ubrajaju u vecinu onih koji su negativno pogodjeni vojnim sukobom, ukljucujuci i izbeglice i interno raseljena lica, kao i cinjenicu da su oni u sve vecoj meri meta strana u sukobu i vojnih elemenata, te prepoznajuci posledice udara koje on ima na trajni mir i pomirenje,

Reafirmisuci vaznost uloge zena u sprecavanju i resavanju konflikata i u izgradnji mira, naglasavajuci vaznost njihove jednake participacije i punom ukljucenju u sve napore na odrzanju i promociji mira i sigurnosti kao i potrebu povecanja njihove uloge u donosenju odluka koje se ticu sprecavanja i resavanja konflikta,

Reafirmisuci potrebu za punom implementacijom zakona o humanitarnim i ljudskim pravima koji stite prava zena i devojaka tokom i posle konflikta,

Naglasavajuci potrebu da sve strane treba da osiguraju da programi svesnosti o minama i ciscenja mina, uzmu u obzir i posebne potrebe zena i devojaka,

Prepoznajuci hitnu potrebu izjednacavanja perspektive polova u mirovnim operacijama, te u ovom smislu pozivajuci se na Windhoek deklaraciju i Namibijski plan delovanja o

uključivanju perspektive polova u multidimenzionalne operacije podrške miru (S/2000/693),

Prepoznajući također važnost preporuka koje su sadržane u izjavama njenog predsjednika date novinarima 8. marta 2000 godine o specijalizovanoj obuci zaštite, posebnih potreba i ljudskih prava žena i dece u konfliktnim situacijama za svo osoblje koje učestvuje u mirovnim operacijama,

Imajući u vidu da razumevanje uticaja oružanog sukoba na žene i devojke, efektivni institucionalni dogovori koji garantuju njihovu zaštitu i potpuno učesce u mirovnom procesu, može uveliko da doprinese održanju i promociji međunarodnog mira i sigurnosti,

Naglasavajući potrebu konsolidovanja podataka o uticaju oružanog sukoba na žene i devojke,

1. Poziva zemlje članice da osiguraju povećano prisustvo žena na svim nivoima odlučivanja u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za sprečavanje, vođenje i rešavanje sukoba;

2. Ohrabruje generalnog sekretara da implementira svoj strategijski plan delovanja (A/49/587) koji poziva na povećano učesce žena na nivoima odlučivanja u rešavanju konflikata i mirovnim procesima;

3. Poziva generalnog sekretara da imenuje više žena za specijalne predstavnice i izaslanice koje će vršiti dužnosti u njegovo ime te tim povodom, poziva zemlje članice da nominuju svoje kandidatkinje i dostave njihova imena Generalnom Sekretaru da bi bili uključeni u regularne azurirane centralizovane rostore;

4. Nadalje poziva generalnog sekretara da traži proširenje uloge i doprinosa žena u operacijama Ujedinjenih nacija na terenu a posebno među vojnim posmatracima, civilnoj policiji, te osoblju koje se bavi ljudskim pravima i humanitarnim radom;

5. Izrazava spremnost da ugradi perspektivu polova u mirovne operacije i poziva generalnog sekretara da obezbedi da, kad god je to moguće, uključi komponentu pola u operacije na terenu;

6. Zahteva od generalnog sekretara da obezbedi zemljama članicama vodice i materijale za obuku o zaštiti, pravima i posebnim potrebama žena kao i o važnosti uključivanja žena u sve mirovne operacije i mere izgradnje mira,

poziva zemlje članice da ugrade ove elemente kao i obuku o svesnosti od opasnosti od HIV/AIDS-a u svoje nacionalne programe obuke za vojno i osoblje civilne policije u pripremi za razmestanje trupa, nadalje traži da generalni sekretar obezbedi da civilno osoblje u mirovnim operacijama prodje kroz slicnu obuku;

7. Poziva zemlje članice da povećaju svoju dobrovoljnu finansijsku, tehničku i logističku podršku osetljivim obukama za polove, uključujući one koje su poduzete od strane relevantnih programa i fondova, inter alia, Fond za žene i Fond za decu Ujedinjenih nacija te visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice i ostala relevantna tela;

8. Poziva sve uključene strane da pri pregovorima i dogovorima o implementaciji mira, usvoje perspektivu polova, uključujući, inter alia:

(a) posebne potrebe žena i devojaka tokom repatrijacije i ponovnog naseljavanja te tokom rehabilitacije, reintegracije i post-konfliktne rekonstrukcije;

(b) mere koje podržavaju mirovne inicijative žena lokalnog područja i lokalne procese za rešavanje konflikta i koje uključuju žene u svim mehanizmima za implementaciju mirovnih sporazuma;

(c) mere koje će osigurati zaštitu i postovanje ljudskih prava žena i devojaka pogotovo zbog toga što se one odnose na ustav, izborni sistem, policiju i pravosuđe;

9. Poziva sve strane u oružanom sukobu da u potpunosti postuju međunarodno pravo koje se primenjuje u zaštiti žena i devojaka kao civila a posebno da postuju obaveze koje se odnose na njih prema ženevskim konvencijama iz 1949 uz to i u Dodatnom protokolu iz 1997, Konvenciji o izbeglicama iz 1951 i uz to Protokolu iz 1967, Konvenciji saveta bezbednosti – 5 – izveštaj za novinare SC/6942 4213-i sastanak (PM) 31 oktobra 2000 godine, o eliminaciji svih formi diskriminacije žena iz 1979 uz to i Opcioni protokol iz 1999, Konvencija ujedinjenih nacija o pravima deteta iz 1989 i još dva opciona protokola iz maja 2000 godine, imajući u vidu i relevantne propise Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda;

10. Poziva strane u oružanom sukobu da preduzmu ozbiljne mere da zaštite žene i devojke od nasilja zasnovanog na polnoj pripadnosti, pogotovo silovanja i drugih načina seksualnog nasilja, te svih ostalih tipova nasilja u situacijama oružanog sukoba;

11. Naglasava odgovornost svih država da stave tacku na nekaznjavanje i da kazne one koji su odgovorni za genocid, zločine protiv čovečnosti, ratne zločine, uključujući i one koji se odnose na seksualno nasilje nad ženama i devojka, te u ovom smislu naglasava potrebu isključenja ovih zločina, gde je to moguće, iz odredaba o amnestiji.

12. Poziva sve strane u oružanom, sukobu da postuju civilni i humanitarni karakter izbegličkih kampova i naselja i da uzmu u obzir posebne potrebe žena i devojaka uključujući i njihove zamisli, i poziva se na Rezoluciju 1208 (1998) od 19 novembra 1998;

13. Podstiče sve one koji su uključeni u planiranje razoružanja, demobilizaciju i reintegraciju da razmotre različite potrebe žena i muškaraca bivših vojnika, te da uzmu u obzir potrebe članova njihovih porodica.

14. Reafirmise svoju spremnost, kad god se usvoje mere prema slanu 41 Povelje ujedinenih nacija, da iznese svoje misljenje o njihovom potencijalnom udaru na civilnu populaciju imajući u vidu posebne potrebe žena i devojaka da bi se razmotrila odgovarajuća humanitarna izuzeca;

15. Izrazava spremnost da osigura da misije Veka sigurnosti uzmu u obzir pol i prava žena, uključujući sveukupne konsultacije sa lokalnim i međunarodnim organizacijama (grupama) žena;

16. Poziva generalnog sekretara da sprovede studiju o uticaju oruzanog sukoba na žene i devojke, uloži žene u izgradnji mira i dimenzije polova u mirovnim procesima i razresenju konflikta, te ga nadalje poziva da podnese izvestaj Savetu bezbednosti o rezultatima te studije i da je prosledi svim zemljama članicama Ujedinenih nacija;

17. Zahteva od generalnog sekretara, kada bude zgodno, da ukljuci u svoje izvestavanje pred Vecem sigurnosti, napredak postignut u izjednacavanju polova kroz mirovne misije i sve druge aspekte koji se odnose na žene i devojke;

18. Odlucuje da ostane aktivno ukljucen u ovo pitanje.

2001-2007 Početne mere u pravcu sprovođenja Rezolucije UN 1325 na Kosovu:

1. Godine 2001, delegacija Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija je došla na Kosovo. Predstavnici UNMIK-a koji su aranžirali posetu delegacije su rekli da delegacija nema vremena da se sastane sa Kosovskim ženama. Žene su navele da im Rezolucija 1325 daje za pravo da se upoznaju sa delegacijom. Ambasador Anwarul K. Chowdhury, koji je predvodio delegacijom, je pristao na sastanak sa ženama u 21:30h nakon svih ostalih zakazanih sastanaka delegacije.¹
2. U Decembru 2002, druga po redu delegacija Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija je posetila Kosovo. Ponovo UNMIK nije obavestio ili pozvao lokalne žene da se sretnu sa delegacijom. Kada su Kosovske žene saznale za posetu one su lobirale za sastanak sa njima. Sastanak sa delegacijom je zakazan, kao i uvek nakon radnog vremena. Tokom sastanka, ambasador UN-a je prekinuo rekavši „Status je pitanje političkih partija. Hajde da razgovaramo o pitanjima žena. Razgovarajmo o Rezoluciji 1325 na primer.“ Žene su bile uvređene i iznenađene Ambasadorovim očigledno nedostatkom znanja, da, u skladu sa Rezolucijom UN 1325 žene trebaju biti obuhvaćene u pregovorima o konačnom političkom statusu Kosova. One su ga upitale, „Zar ne mislite da je status pitanje koje se isto tako tiče žena? Ovo je i navedeno u Rezoluciji 1325.“¹
3. U Novembru 2003 žene aktivistkinje sa Kosova, pod inicijativom i podrškom UNIFEM-a, su se pridružile regionalnoj inicijativi koja zastupa sprovođenje Rezolucije.
4. U Februaru 2004, oformirana je Regionalna Radna Grupa u sastavu od po dva predstavnika iz svake zemlje. Kao rezultat toga, ekipa UNIFEM-a na Kosovu je započela akcije zastupanja koje imaju za cilj podizanje javne svesti o Rezoluciji 1325 širom regiona sa ženskim grupama iz Kosova, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije i Crne Gore i Albanije.
5. Oktobra 2004, organizovana je Radionica obuke u Sarajevu za podizanje svesti javnosti i pružanje informacija o Rezoluciji 1325 aktivistkinjama u regionu. UNIFEM, Kvinna till Kvinna, i Žene Ženama su podržale radionicu koja je predvodila raspravama i analizama o Rezoluciji od strane ženskih predstavnica NVO i vlade. Fokus je podrazumevao istorijsku i tehničku analizu Rezolucije; primere globalnih inicijativa za promovisanje i nadgledanje sprovođenja rezolucije; primere nacionalnih i regionalnih pitanja u vezi sa Rezolucijom; i načini koji se mogu koristiti u radu na ovim pitanjima. Feministkinje i aktivistkinje za ženska i ljudska prava i mir iz Švedske SAD, Češke Republike, Kosova, Hrvatske, Srbije i BiH su učestvovala na ovoj konferenciji.
6. Nakon radionice u Sarajevu, NVO su nastavile sa zastupanjem za sprovođenje i podizanje svesti javnosti o Rezoluciji 1325 širom svoje mreže. Isto tako je odlučeno i o organizovanju druge Radionice Obuke.

7. U Aprilu 2005, radionica je održana u Makedoniji, pod pokroviteljstvom UNIFEM-a. Radionica je imala za cilj da bude više praktična nego teorijska i da pruži mogućnost primene Rezolucije u trenutnim raspravama o politikama i razvoju preliminarnih Akcionih Planova za sprovođenje. Učesnice iz Makedonije, koje su bile aktivne u razvoju svoje mreže od radionice održane u Oktobru 2004.godine, su bile pozvane da prisustvuju u ulozi posmatrača.
8. Tokom prvog sastanka između žena i Specijalnog Izaslanika UN, Ambasadora Kai Eide 2005.godine, žene aktivistkinje sa Kosova su sastanak započele diskutujući o pitanju uključivanja žena u razgovorima koja se tiču konačnog političkog statusa Kosova. Ambasador Kai Eide je odgovorio uz šalu: „Nemojte mi se obraćati kao muškarci.“ One su ponovo bile šokirane i odgovorile rekavši da im Rezolucija 1325 daje za pravo da govore o konačnom političkom statusu Kosova.¹
9. Kosovska Policijska Služba (KPS), Zaštitni Korpus Kosova (ZKK), UNIFEM, KFOR, UNMIK policija i Mreža Žena Kosova (MŽK) je započela saradnju ka unapređenju sprovođenja Rezolucije 1325. Još specifičnije, UNIFEM i MŽK su podržale novo formirane jedinice za rodna pitanja u KPS i ZKK kroz obuke, razmenu informacija, i saradnju kroz aktivnosti koje upućuju ulogu žena u proces donošenja odluka, trgovinu ljudima i nasilje u porodici. Uopšteno, inicijativa je imala za cilj da poveća komunikaciju između žena i policije i bezbedonosnih sektora.
10. Švedska nevladina organizacija Kvinna till Kvinna (KtK) je podržala umrežavanje i aktivnosti ženskih grupa sa Kosova u unapređivanju sprovođenja Rezolucije 1325. KtK se isto tako zalagala za uključivanje žena u razgovore o konačnom statusu Kosova putem dva pisma poslata visokom nivou donosioca odluka. Prvo pismo, datirano 8. jula 2005.godine je upućeno Specijalnom Predstavniku Generalnog Sekretara UN-a (SPGS) na Kosovu Soren Jessen Petersenu. Drugo pismo, datirano 16 januara 2006, je upućeno Specijalnom izaslaniku UN-a za budući proces statusa na Kosovu Martti Ahtisaariu, SB UN, Generalnom Sekretaru UN Kofiu Annanu, SPGS Soren Jessen Petersenu i Švedskom Ministru za Inostrane Poslove Laila Freivalds.
11. U Februaru 2006, nakon saznanja o inicijativama lokalnih aktivistkinja ka uključivanju žena u razgovore o konačnom statusu u tromesečnom biltenu MŽK-a „Glas Kosovskih Žena“, Shevolution (UK) je započela saradnju sa MŽK, zastupajući na Evropskom Parlamentu učešće žena u pregovarački tim za razgovore o konačnom statusu koji se tiču budućnosti Kosova. Projekat za Zastupanje (SAD) je isto tako putem biltenu MŽK-a saznao o lokalnim inicijativama koje se fokusiraju na sprovođenje Rezolucije 1325, oni su intervjuisali predstavnice MŽK-a i publikovale priču u njihovom biltenu o naporima Kosovara da se obezbedi učešće žena u razgovore o konačnom statusu.

12. U Februaru, Savet za Odbranu Ljudskih Prava i Slobode (SOLjPS) je organizovao okrugli sto na temu „Uloga Medija i civilnog društva u unapređenju položaja žena“ na kojem su prisustvovali predstavnici iz skupštine, NVO, ministri i mediji. Na ovom okruglom stolu je istaknuto i pitanje Rezolucije 1325 i žena u mestima za donošenje odluka. Više od deset kosovskih medija je propratilo ovaj događaj.
- 13.3 Marta, Kosovske žene su se sastale sa Specijalnim Izaslanikom UN-a za proces budućeg statusa na Kosovu, Martti Ahtisaari i podvukle potrebu uključivanja žena u pregovore koje se tiču konačnog statusa Kosova. Žene na Kosovu su se zalagale da se ovaj sastanak održi u trenutku kada se održavao i sastanak sa visokim zvaničnicima iz Odeljenja za Mirovne Operacije UN-a u Nju Jorku.
14. U martu, MŽK je potpisala memorandum o sporazumu sa Ženama u Crnom – Beograd, čime su započele zajednično nadgledanje pregovaračkog procesa o konačnom statusu Kosova da bi osigurale da se ženski glasovi uzmu u obzir tokom pregovora. Njihova zajednička inicijativa je javno obaveštena i u Srpskim i Kosovskim medijima.
15. U nedelji koja je predvodila 8 Martu, predstavnice MŽK-a i Ženskog Lobija na Kosovu (ŽLK) su se pojavile na više od petnaest elektronskih i štampanih medija (npr. televizijske emisije, vesti, članci) ispred Kosovske audijencije gde su povećale svesnost građana o Rezoluciji 1325 i važnost iste za uključivanje više žena u proces donošenja odluka, pogotovo tokom pregovora koji se tiču konačnog političkog statusa Kosova.
16. 8 marta, MŽK i ŽLK su organizovali demonstracije ispred narodnog pozorišta u Prištini. Poznati pevači i glumci na Kosovu su izveli svoje pesme i pisane komade za tu priliku, fokusirajući se na Rezoluciju 1325 i bitnost uključivanja žena u razgovore o konačnom statusu Kosova. Sve tri kosovske televizijske stanice su propratile demonstracije i emitovale u glavnim večernjim vestima. Nakon događaja, učesnici su podigli veliki baner na kojem je pisalo „Rezolucija 1325 nam garantuje pravo učešća u razgovorima o konačnom statusu“ ispred zgrade skupštine u centru Prištine, koje još uvek stoji kako bi svi građani i političari mogli da ga vide.
17. 8 marta je RTV 21 emitovala desetominutni program u glavnim vestima, koji je dokumentovao napore i demonstracije širom sveta za 8 Mart za veće učešće žena u donošenju odluka. RTV 21 je isto tako emitovala i tridesetominutni specijalni program o demonstracijama MŽK i ŽLK-a, naglašavajući da Rezolucija UN 1325 garantuje pravo ženama da učestvuju u razgovorima o konačnom statusu.
18. 8 marta su ženske aktivistkinje sa Kosova poslale pismo lokalnim i međunarodnim donosiocima odluka zahtevajući učešće žena u pregovarački tim

za konačni status Kosova, na osnovu Rezolucije 1325. Pisma su poslata Specijalnom izaslaniku UN-a, SPGS Soren Jessen- Petersen, Predsedniku Fatmir Sejdiu, Premijeru Agim Čeku, Komandantu KFOR-a Giuseppe Valotto, pregovaračkom timu i kontakt grupi pet inostranih kancelarija na Kosovu. Pismo je bilo pročitano naglas i tokom održane gorepomenueh demonstracije.

19. 10 marta, Centar za obuku zastupanja i resursa (ATRC) je sarađivao sa Centrom za Gender Obuku i Istraživanje kako bi organizovali javnu raspravu tokom koje su predstavnici civilnog društva debatovali o pitanju ženskog učešća u pregovorima o konačnom statusu Kosova.
20. 22 marta, ATRC je organizovao drugu raspravu na temu izazovi i opozicije u razgovorima o statusu. Skoro polovina sastanka je bila fokusirana na učešće žena u razgovorima o statusu budući da su žene aktivistkinje koje su prisustvovalе raspravi neprestano iznosile to pitanje. Na kraju su, ženske aktivistkinje sa Kosova uspešno zastupale za ključnog govornika – Vođa Demokratske Partije Kosova (PDK) Hašim Thaçi, isto tako i član pregovaračkog tima, da ispred javnosti obeća da će žene biti uključene u konačnom pregovaračkom timu. Ovo je praćeno od strane medija.
21. Juna 2007.godine, Kosovski Centar za Rodne Studije (KCRS) organizovao je okrugli sto na kojem su pozvane ženske aktivistkinje, mediji, UN kontakt osobe uključujući i UNIFEM.
22. Juna i jula 2007, MŽK je organizovala sastanke sa KFOR-ovim snagama upoznavajući ih sa Rezolucijom 1325.
23. RTV 21 je napravila dokumentarni film o Rezoluciji 1325 koji je promovisan i prikazan u UN-u i ostalim važnim mestima.
24. RTV21 je započela izradu još jednog dokumentarnog filma o Rezoluciji 1325.

Izveštaj o Monitorisanju Rezolucije

Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija 1325 na Kosovu

Prošlo je sedam godina od kada Savet Bezbednosti Ujedinjenih Nacija prihvatala Rezoluciju Saveta Bezbednosti Ujedinjenih Nacija 1325 o ženama, miru i bezbednosti. Rezolucija pridaje značaj i smer polnoj perspektivi na izgradnju mira i delovanju za očuvanje mira.

Rezolucijom 1325 Ujedinjenih Nacija, Generalni Sekretar je obavezan da obezbedi trening, priručnik i materijale za zaštitu prava žena i potrebne instance za očuvanje i izgradnju mira. Potrebno je obezbediti da vojno i civilno osoblje, koji se iskrcava održi trening ponuđen od strane države članice.

Nezavisno na postojanje i važnost ove rezolucije, žene širom globa produžavaju da se bore za svoja prava i za njihovo učešće u odlučivanju, tokom i posle procesa konflikta, takođe i u procesu očuvanja mira. Žene na Kosovu nemaju isključenja.

Dok Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu i snage za očuvanje mira su preduzeli simbolične korake za primenjivanje Rezolucije, ovaj izveštaj dokazuje da su oni u većini slučajeva prošli u primeni ove Rezolucije.

Članovi civilnog društva na Kosovu, prihvatili su mogućnost koje pruža Rezolucija 1325 gde zastupanje je upotrebljeno kao sredstvo ohrabrenja, lobiranje, promovisanje i učešće žena u svim nivoima. Organizacije kosovskih žena su doprinele na primeni Rezolucije 1325.

Kao deo pokušanja za primenu Rezolucije 1325 na Kosovu, Mreža Grupa Žena na Kosovu uz podršku UNIFEM-a, i UNDEF-a realizirale su ovaj izveštaj za monitorisanje Rezolucije 1325 SBUN-a na Kosovu, s ciljem da zastupanje polnog problema dostigne na nacionalni nivo.

Ovaj izveštaj analizira osnovne podatke ključnih sekcija Rezolucije 1325, koja obavezuje: 1) Učesce žena u odlučivanju; 2) Polna Perspektiva, trening vojnog i policijskog osoblja; 3) Zaštita i Poštovanje građanskih prava žena i devojaka; i 4)Uključivanje polne perspektive u izvestavanju Organizacija Ujedinjenih Nacija.

Mreža Žena Kosova

+381 (0) 38 245 850

info@womensnetwork.org

Ul. Hajdar Dushi C-2, II / 8

Priština, Kosovo

www.womensnetwork.org